

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**GRETA MONSTAVIČIŪTĖ
EDUKACINIŲ TECHNOLOGIJŲ VALDYMO NUOLATINĖS
STUDIJS**

**Z KARTOS MOKSLEIVIŲ DALYVAVIMAS
NEFORMALIAJAME VAIKŲ ŠVIETIME**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: prof. dr. Valdonė Indrašienė

Vilnius, 2018

TURINYS

SĄVOKŲ ŽODYNAS	3
ĮVADAS	5
1. ESMINIAI Z KARTOS BRUOŽAI	8
1.1. Kartų samprata	8
1.2. Z kartos atsiradimo prielaidos	12
1.3. Z kartos bruožai	15
1.4 Z kartos poreikiai	21
2. NEFORMALIOJO VAIKŲ ŠVIETIMO SAMPRATA LIETUVOJE	26
2.1 Neformalaus švietimo samprata	26
2.2. Neformaliojo vaikų švietimo raida ir sistema Lietuvoje	30
2.3. Neformaliojo vaikų švietimo veiklos	37
DALINĖS IŠVADOS	44
3. MOKINIŲ POŽIŪRIS Į NEFORMALIOJO VAIKŲ ŠVIETIMO VEIKLAS	46
3.1. Tyrimo metodologija	46
3.2. Tyrimo dalyviai	49
3.3. Tyrimo rezultatų analizė	50
IŠVADOS	62
REKOMENDACIJOS	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
SANTRAUKA	74
SUMMARY	75
PRIEDAI	76

SAVOKŲ ŽODYNAS

Būrelis – veikla, kurioje dalyvauja tam tikrą bendrą pomėgį turintys asmenys. Būreliai gali būti skirstomi į tradicinius bei netradicinius, kurie priklausomai nuo ugdymo turinio, ugdo skirtingas kompetencijas (Ruškus, Žvirdauskas ir kt., 2009).

Formalųjį švietimą papildantis ugdymas – neformaliojo vaikų švietimo dalis, kuri veikia pagal ilgalaikes programas ir plečia tam tikros srities žinias, suteikia papildomų ir dalykinių kompetencijų. Formalųjį švietimą papildančias veiklas vykdo muzikos, dailės, sporto ir kitos mokyklos (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2005).

Karta – grupė žmonių, kurią vienija tam tikros situacijos (istoriniai įvykiai tokie kaip karai, krizės ir pan.), kurios formuoja pasaulėžiūrą. Manoma, kad viena karta seka kitą tam tikrai dėsniniais intervalais, kurie žymi skirtingą supratimą turinčius žmones. (Mannheim, 1952).

Kilpinis mąstymas – tai toks mąstymas, kai mažomis dalimis yra apdorojamas kuo didesnis srautas informacijos. Jis gali būti apibūdinamas kaip fragmentiškas, daugiausia dėmesio vizualinei informacijai skiriantis skaitymas, kurio metu pavyksta suprasti ir įsiminti daug informacijos (Targamadžė, Girdzijauskienė ir kt., 2015).

Kompetencija – tai žinių, įgūdžių bei vertybių visuma, kuri dėl įgytų žinių, suteikia galimybę atlikti tam tikras veiklas bei užduotis (Švietimo įstatymas, 2011).

Multitaskingas – gebėjimas vienu metu užsiimti keliomis veiklomis (Thakkar, 2015).

Mokymasis – tai veikla, kurioje asmuo aktyviai, kryptingai įgyja žinias, jas supranta bei įsimena taip formuodamas naujus įgūdžius bei ugdydamas gebėjimus. Mokymasis yra nukreiptas į patį asmenį, todėl reikalauja motyvacijos bei įsitraukimo į užduotį (Ramonienė, ir kt., 2012, p. 124).

Neformalusis vaikų švietimas - viena iš švietimo sistemos sudedamųjų dalių, kurios tikslas per kryptingą veiklą, ugdyti mokinių kompetencijas, skatinti sąmoningumą, atsakingumą, kūrybišką problemų sprendimą, visuomeniškumą (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2005). Nuo 2012 m. neformaliojo vaikų švietimo sąvoką siūloma keisti pasirenkamuojų vaikų ugdymu.

Neformalusis vaikų ugdymas - gyvenimo įgūdžių bei asmeninių, socialinių ir kitų bendrųjų kompetencijų ugdymas, kuris gali būti vykdomas per prevencines programas, būrelius, stovyklas ir kt. veiklas (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2005).

Skaitmeninis pragmatizmas – gyvenimo būdas, kai realią komunikaciją keičia skaitmeninis bendravimas; gebėjimas ieškoti informacijos, kurti turinį, pristatyti save skaitmeninėje erdvėje (Targamadžė, 2014).

Socialinis autizmas – individualus, internetinis bendravimas, kuris nėra siejamas su sutrikimu. Tai savotiška elgesio raiška, kuri susidormavo dėl nemokėjimo adekvačiai bendrauti realioje erdvėje (Targamadžė, 2014).

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Lietuvos švietimo sistemą sudaro: formalusis ir neformalusis švietimas, savišvieta ir švietimo pagalba (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011). Apie vieną iš sistemos sudedamųjų dalių – neformalųjį švietimą, o konkrečiau neformalųjį vaikų švietimą, – kalbama nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo (Purvaneckienė, 1991; Martišauskienė, 1993 ir kt.), pažymint popamokinio mokinių užimtumo problemą, neformaliojo švietimo reikšmę bei situaciją Lietuvoje (Jovaiša, 1998; Sprindžiūnas, 1998). Tačiau nepaisant mokinių užimtumo svarbos, pirmasis dokumentas, reglamentuojantis neformalųjį vaikų švietimą (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2005), įsigalioja tik 2006 metais.

Viena iš priežasčių, kodėl neformalusis vaikų švietimo galimybės yra neišnaudojamos – neatliepiami mokinių poreikiai (Neformaliojo švietimo poreikio ir vertinimo tyrimas. Tyrimo ataskaita, 2013; Neformaliojo švietimo patirčių įtaka asmens gerovei. Sutrumpinta tyrimo ataskaita, 2017; Janavičiūtė, 2018). Nepakankamas finansavimas, veiklų orientavimas į tam tikras sritis, mažas veiklų pasirinkimas miesteliuose ir kt., sudaro sąlygas tam, kad mokiniai vengia neformaliųjų veiklų (Ruškus, 2009). Tam, kad mokiniai jaustų didesnę pasitenkinimą, svarbu išsiaiškinti kartai būdingus bruožus.

Remiantis skirtingais autoriais (Miller, 2011, Mohr, 2016), vyriausi Z kartos atstovai šiuo metu gali būti 23 metų. Atsižvelgiant į tai, kad kartos dažniausiai keičiasi kas 20 metų (Strauss, Howe, 1992), didžioji dalis Z kartos atstovų – mokyklinio amžiaus vaikai. Z karta – pirmoji, kuri ne palaiapsniui mokėsi, o dėl išmaniųjų įrenginių gausos ir greito interneto, jau gimę mokėjo naudotis išmaniosiomis technologijomis (Miller, 2011). Lietuvoje Z kartą tyrinėjo R. Levickaitė (2010), V. Targamadzė (2015), P. Pečiuliauskienė (2016), ir kt. Pagrindinės nagrinėjamos temos: Z kartos bruožų identifikavimas, mokymosi proceso pritaikymas, motyvacija:

- **Identifikavimas.** Z karta yra nuolat aktyvi socialiniuose tinkluose bei internetinėje erdvėje (Levickaitė, 2010), pasižymi greita reakcija ir didele infomacine apkrova, jaučia priklausomybę išoriniams dirgikliams, geba sekti įvykius keliuose ekranuose (Targamadzė, Girdzijauskienė ir kt., 2015). Dėl nuolatinio buvimo tarp komunikacinių technologijų, lengviau priima globalius sprendimus, gyvus susitikimus yra linkę keisti bendravimu socialiniuose tinkluose (Levickaitė, 2010).

- **Mokymosi proceso pritaikymas.** Ugdymo turinį geriau supranta per praktines veiklas, eksperimentus, vizualiai pateiktą informaciją (Pečiuliauskienė, 2016), geba dirbti keliais ekranais vienu metu. Pagrindinė problema – silpnėjantis sutelktumas į užduotis. Siekiant

atliepti mokinių poreikius, ugdymo turinys turėtų būti orientuotas į mokinių mokymą mokyti ir suprasti (Targamadžė, Girdzijauskienė ir kt., 2015).

• **Motyvacija.** Nors Z karta yra motyvuota mokyti, jiems svarbus ir išorinis palaikymas. Jiems svarbus draugų požiūris bei tėvų palaikymas (Targamadžė, Girdzijauskienė ir kt., 2015). Ugdymo turinyje moksleivius motyvuoja virtualios užduotys, kurios sudaro sąlygas tarpusavio komunikacijai (Pečiuliauskienė, 2016).

Užsienyje šią kartą tyrinėjo: M. Miller (2011), D. Buckingham (2006, 2007), S. K. Jogan (2016), A. J. K Mohr (2017) ir kt. Analizuojamos temos, kaip ir Lietuvoje, apima esminių bruožų identifikavimą, ugdymo turinio pritaikymą. D. Buckingham (2006) pastebėjo, kad technologijos pakeitė visas kartas, kurios prisiliečia prie technologijų. Pagrindinis kartos išskirtinumas – tas, kad pasauliniai prekiniai ženklai ir technologijos tapo jų kasdienybė (Buckingham, 2007). Autoriai, identifikuodami Z kartą pastebi, kad jie įpratę girdėti pritarimą, nori viską gauti greitai, nemoka išklaudyti, gyvena komforto zonoje, yra pažeidžiami, yra susikūrę specifinę kalbą, kurią naudoja internetinei komunikacijai (Miller, 2011). Iš pedagogų tikisi mentorystės, kuri pasireiškia per į sprendimus orientuotus santykius, grįžtamojo ryšio ir priežiūros (Mohr, 2017; Jogan, 2016).

Ši tema pasirinkta, kadangi iki šiol trūksta informacijos apie neformaliojo vaikų švietimo situaciją regionuose (Janavičiūtė, 2018). Atlikta nemažai tyrimų, kurie identifikuoja pagrindinius Z kartos poreikius, analizuoja neformaliojo švietimo būklę didesniuose Lietuvos miestuose arba bendrai Lietuvoje (pavyzdžiui, Neformaliojo švietimo patirčių įtaka asmens gerovei (2017) – vykdyta visoje Lietuvoje, Neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokyklų, kurių savininko teises ir pareigas įgyvendina savivaldybė, vertinimas: anketinių duomenų apžvalga ir analizė (2018) – vykdyta Kėdainių, Kauno ir Mažeikių savivaldybėse). Taigi, nors skaitmeninė karta „nėra jau visiškai nepažįstama“ (Targamadžė, Girdzijauskienė ir kt., 2015, p. 7), vis dar trūksta dėmesio, kuris būtų orientuotas į neformaliojo švietimo veiklų atitiktį Z kartos mokinių poreikiams.

Negana to, neformalusis vaikų švietimas – išties svarbi sritis, kadangi per veiklas, dažniausia primenančias žaidimus, sudaromos palankios sąlygos savirealizacijai, pažinimui, vertybių bei kompetencijų ugdymui (Jovaiša, 1998). Siekiant išsiaiškinti, ar šiuo metu organizuojamos neformaliojo švietimo veiklos sudaro palankias sąlygas savirealizacijai ir kompetencijų ugdymui, svarbu analizuoti Z kartos mokinių poreikius.

Hipotezė. Organizuojamos neformaliojo švietimo veiklos atitinka Z kartos moksleivių poreikius.

Tyrimo objektas. Neformaliojo vaikų švietimo organizavimas Z kartos moksleiviams.

Darbo tikslas. Darbo tikslas yra teoriškai ir empiriškai pagrįsti neformaliojo vaikų švietimo organizavimą Z kartos moksleiviams.

Uždaviniai.

1. Analizuojant mokslinę literatūrą, atskleisti Z kartai būdingus esminius bruožus.
2. Nagrinėjant neformaliojo švietimo dokumentus ir tyrimus, aptarti neformaliojo vaikų švietimo padėtį Lietuvoje.
3. Ištirti Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos mokinių požiūrį į neformaliojo vaikų švietimo organizavimą.

Darbo metodai. Renkant ir apdorojant tyrimo duomenis magistro baigiamajame darbe buvo naudoti šie metodai:

- Mokslinės literatūros analizė;
- Dokumentų analizė;
- Anketinė mokinių apklausa;
- Tyrimu gautų duomenų interpretacinė analizė.

1. ESMINIAI Z KARTOS BRUOŽAI

Šiame skyriuje, atliekant lietuvių (Stanišauskienė, 2015; Targamadžė, 2015 ir kt.) bei užsienio (Codrington, 2008; Strauss, Howe, 1992 ir kt.) autorių mokslinės literatūros analizę, bus suformuluota Z kartos charakteristika, kuri atskleis skaitmeninės kartos atsiradimo prielaidas, kartai būdingus bruožus bei poreikius. Pagrindinis šio skyriaus tikslas – išsiaiškinti, kaip galima charakterizuoti Z kartą.

1.1. Kartų samprata

Siekiant išsiaiškinti Z kartos atsiradimo prielaidas, svarbu suprasti bendrąją *kartų teoriją*. Vienas pirmųjų pradėjusių analizuoti kartų teorijas – Karlas Manheimas (1952) atkreipia dėmesį į tai, kad viena karta seka kitą dėsningais intervalais (p. 276). Šiuos pokyčius K. Manheimas traktuoja kaip besikeičiančius žmonių santykius istoriniame kontekste. Ne mažiau svarbus V. Strauss ir N. Howe (1992) indėlis kuriant kartų sampratą bei randant pagrindinius ryšius ir skirtumus tarp jų. Mokslininkai, analizuodami skirtingų laikmečių Amerikos istoriją, pastebėjo, kad keičiantis tam tikroms situacijoms, ilgainiui keičiasi ir žmonių požiūris į jas. Pavyzdžiui, šiandien gyvenantis trisdešimtmetis turi visiškai kitokias vertybes negu jo seneliai, kai jiems buvo taip pat trisdešimt metų. Pasak autorių, situacijos, kurios keičia žmonių požiūrį ir formuoja skirtingas kartas, galimai apima visuomenės elgesį, demografiją, socialines ir ekonomines tendencijas, besikeičiantį požiūrį į šeimą ir t.t.

Lietuvoje mokslininkai (Stanišauskienė, 2015) analizuodami kartų teorijas, vadovaujasi užsienio praktikomis, šiek tiek koreguodami laikotarpius dėl politinių, ekonominių veiksnių įtakos mūsų šalyje. Autorės teigimu, pastebima, kad tą pačią kartą atstovaujantys žmonės skirtingose šalyse ir žemynuose – panašūs. Visgi, kaip pažymi V. Stanišauskienė (2015) „*dėl globalizacijos ypač sparčiai nyksta skirtumai tarp jaunųjų kartų atstovų: skirtingų kultūrų jaunoji karta tarpusavyje daug panašesnė nei skirtingos tos pačios kultūros kartos*“ (p. 4). Taigi, galima pastebėti, kad nors skirtingų kartų atstovai turėjo panašumų, skaitmeninis pasaulis, kuris skatina globalizaciją, mažina bet kokią atskirtį. Tą galima traktuoti ir kaip tolimesnių kartų formavimąsi visame pasaulyje tuo pačiu metu, išvengiant keleto metų netikslumo, kuris vyravo ankstesnėse kartose.

Analizuojant kartų teorijas, galima pastebėti, kad tyrėjų darbuose (Codrington, 2008; Mohr, 2017; Pečiuliauskienė, 2016; Targamadžė, 2015 ir kt.) dažniausiai analizuojamos paskutinės keturios arba penkios kartos. Viena iš priežasčių – šių kartų atstovus galima

pakalbinti, analizuoti jų požiūrį į visuomenines bei asmenines vertybes. Visgi, V. Strauss ir N. Howe (1992) savo knygoje pažymi ir ankstesnius laikotarpius:

- 1843-1859 – progresyvioji karta;
- 1860-1882 – misionierių karta;
- 1883-1900 – prarastoji karta;
- 1901-1924 – „GI“ arba didžiosios depresijos karta (kitai dar vadinama Civilinio karo, Pirmojo pasaulinio karo karta);
- 1925 – 1942 – tylioji karta (kitai dar vadinama tradicionalistų, konservatyviaja karta).

Progresyvioji karta. Tai karta, kuri augo susiskirstymo bei įbauginimo dėl vykusių karų ar konfliktų amžiuje ir siekė įvertinimo labiau negu galios. Jiems svarbus rafinuotumas, požiūris į juos visuomenėje ir pagarba. Dėl tos priežasties, progresyviosios kartos amžiuje, daugelis siekė pozicijų, kuriose gautų įvertinimą: teisininkai, kunigai, gydytojai ir pan. - tie, kurie savo veikla siekė socialinės aplinkos gerėjimo (Generation in History, p. 4). Lietuva šiuo laikotarpiu neatsiliko nuo pasaulio. Praėjus sukilimui bei tuo pat metu besiformuojant kitam, Lietuva visomis išgalėmis stojosi ant kojų: kūrė parapijos mokyklas, kur buvo mokoma lietuvių ir rusų kalbų bei katekizmo (manoma, kad kai kuriose vidurio ir vakarų Lietuvos apskrityse apie pusė suaugusių valstiečių mokėjo skaityti), ėmė daugiau dėmesio skirti kultūrinėms veikloms, tokioms kaip muzika, teatras, dailė, architektūra (Jučas, Lukšaitė ir kt., 1988, p. 128-132) taip siekdami identiteto ir Rusijos valdžios pripažinimo.

Misionierių karta. Tai karta kovojusi prieš nusistovėjusią sistemą, už savo idealus ir laivę. Būtent šiuo laikotarpiu Amerikoje įsigalėjo moterų balsavimo teisė, darbų pasidalijimas šeimoje, lygiavertiškos studijos tiems, kurie to siekė (Generation in History, p. 4). Lietuvoje šiuo laikotarpiu vyksta sukilimas dėl baudžios atšaukimo, valstiečiams suteikiami žemės plotai (nors luomai vis dar išlieka), prasideda Spaudos draudimo laikotarpis, kuris skatina visuomenę aktyviai įsiliesti į kovą dėl laisvės. Nors tautos pasiskirstymas išlieka (polonizacija), misionierių kartos atstovai Lietuvoje – dar drąsesni, dar stipriau siekiantys savo idėjų (nacionalistinio judėjimo kūrimo ir atsiskyrimo nuo Rusijos priespaudos (Jučas, Lukšaitė ir kt., 1988, p. 134-144).

Prarastoji karta. Tai karta, kuri „užaugo“ gatvėje. Įsigalėjus laisvam narkotikų vartojimui bei didelei emigracijai, šiai kartai teko prisiderinti prie kintančių gyvenimo sąlygų. Tai žmonės, kurie turi blogą reputaciją dėl savo nepriklausomo, urbanistinio požiūrio. Ši karta su problemomis iki Didžiosios depresijos kovojo per kūrybinę veiklą – tapo rašytojais, filmo žvaigždėmis, aktoriais, sporto profesionalais (Generation in History, p. 4-5). Lietuvoje šis

laikotarpis labiau primena *Misionierių kartos* tęstinumą, kadangi vis dar kovojama dėl spaudos laisvės, imama leisti periodinius laikraščius ir pan.

„GI“ arba *Didžiosios depresijos karta*. Priešingai negu prarastoji karta, jie laikomi atradėjais, šeimos žmonėmis. Būtent šiuo laikotarpiu įsikūrė skautų bendruomenės, išrasti maisto papildai bei vakcinos, imta riboti vaikų darbą. Daug dėmesio skiriama technologijoms, kuriomis siekiama paprastinti žmonių darbą. Tai bene pirmoji karta Amerikoje, kuri vyresniame amžiuje būrėsi į saugomas bendruomenes, kur ir nugyveno likusį gyvenimą (*Generation in History*, p. 5). Šiuos žmones galima apibūdinti kaip niekada nepasiduodančius, pasitikinčius savo jėgomis, pilietiškus, prisiderinančius, stabilius ir gan nuspėjamus, galantiškus, demokratiškus. Tuo tarpu situacija Lietuvoje – visai kitokia. Kaip ir Amerikoje – kuriamos bendruomenės, bet jos skirtos ne bendram *nugyvenimui*, o *išgyvenimui* Pirmojo pasaulinio karo metu bei Lietuvos nepriklausomybės kovų laikotarpiu. Klaipėdos krašto vyrai – pašaukiami į Vokietijos kariuomenę, o likusios Lietuvos dalies (apie 60 tūkstančių vyrų) – Rusijos karinį bloką. Žmonėms teko išgyventi miestų griovimus, evakuaciją (maždaug 160 įmonių kartu su darbuotojais buvo perkelti į Rusiją), mokyklų uždarymus, okupantų vagystes ir grobstymus. Tai buvo be galo sunkus laikotarpis lietuviams, kadangi teko kęsti nuolatinę okupantų spaudą ir nepriteklių (Jučas, Lukšaitė ir kt., 1988, p. 175-180).

Tylioji karta. Tai Antrojo pasaulinio karo užslopinta karta toliau kovojusi dėl žmogaus teisių ir institucinės lygybės. Tyliosios kartos atstovus karas užgrūdino taip, kad net ir išėję į pensiją dirbo toliau, nes pirmenybę skiria darbui, o ne poilsiui ar pramogoms. Kaip teigia G. Codrington (2008), jie dirbo taip sunkiai visą savo gyvenimą, kad kai kuriems reikia mokytis atsipalaiduoti. Tyliąją kartą galima apibūdinti kaip tą, kuri dirbo daug ir sunkiai, bet įvertinimo taip ir nesulaukė. Pagrindiniai jų bruožai: pasiaukojimas, pareigingumas, atsidavimas, griežtas taisyklių laikymasis, mandagumas, kuklumas, kantrybė, santūrumas reiškiant emocijas, gebėjimas prisiderinti, sentimentalumas, pagalba vargstantiems (Stanišauskienė, 2015).

Kaip jau minėta anksčiau, aukščiau išskirtos kartos šiuo metu yra tyrinėjamos mažiau, kadangi jos nebėra aktyvios visuomenėje. Šiuo metu išskiriamos dar keturios kartos, kurių trukmė, remiantis skirtingais autoriais yra skirtinga (žr. 1 lent.):

- *Kūdikų bumo*;
- *X karta* (kitaip dar vadinama *tryliktąja karta*);
- *Y karta* (kitaip dar vadinama *Millenium karta*);
- *Z karta*.

1 lentelė. Kartų pasiskirstymas pagal metus

Karta	Kūdikių bumo	X karta	Y karta	Z karta
Metai pagal skirtingus autorius	1943 – 1960 pagal V. Štrausą ir N. Houvą (1992)	1961-1981 pagal V. Štrausą ir N. Houvą (1992)	1982 – nenustatyta pagal V. Štrausą ir N. Houvą (1992)	2004 – 2023 pagal V. Stanišauskienę (2015)
	1946 – 1964 pagal C. Lancaster (2004), V. Stanišauskienę (2015)	1965-1981 pagal C. Lancaster (2004), V. Stanišauskienę (2015)	1982 – 2000 pagal C. Lancaster (2004) 1982 – 2003 pagal V. Stanišauskienę (2015)	1995 – 2010 pagal K. Mohr (2016)

Kūdikių bumo karta. Ši karta pavadinta *kūdikių bumo*, nes tuo metu ėmė sparčiai didėti gimstamumas dėl ekonomikos klestėjimo (Lancaster, 2004). Tai bene pirmoji karta, kuri orientuota ne tik į visuomeniškumą, bet ir į asmeninį gerbūvį. *Baby Boomeriai* gali būti vadinami arogantiškais, pasitikinčiais savimi, kadangi jiems labai svarbus nepriekaištingas įvaizdis, meistriškumas bei iškalba (Stanišauskienė, 2015). Kita vertus, tai karta, kuri remdamasi savo idealais kovojo už laisvę. Šios kartos atstovai vengia prisirišimo, gyvena vadovaudamiesi savo įsitikinimais. Tai lyderių karta, kurią galima vadinti *darboholikais*, kadangi jie stipriai orientuoti į tikslą, turintys viziją, misiją ir strategiją. Pasak G. Codrington (2008), juos puikiai apibūdina šios sąvokos: idealizmas, vaizduotė, optimizmas, komandiškumas, asmeninis augimas ir pasitenkinimas, saviraiška, jaunatviškumas, darbas.

X karta. V. Howe ir N. Strauss (1992) šią kartą dar vadina *tryliktąja karta*. Remiantis G. Codrington (2008, p.8-9), X kartą galima skirti į dvi grupes: panašūs į Kūdikių bumo ir panašūs Y kartos atstovus. Pirmoji grupė, kuri panaši į Kūdikių bumo, gerai su jais sutaria, kadangi yra orientuoti į tikslą, turi puikius vadybinius bei komunikacinius įgūdžius. Jie nori gerai gyventi, todėl sunkiai dirba. Kita X kartos atstovų grupė yra panašesnė į Y kartos atstovus. Jie pasirenkę pokyčiams: turi globalų mąstymą, yra pragmatiški, greitai prisitaiko prie pokyčių, yra technologiškai raštingi (Stanišauskienė, 2015). Visgi, dauguma X kartos atstovų gyvena „čia ir dabar“: skeptiškai žiūri į ilgalaikius įsipareigojimus, ieško trumpalaikių apdovanojimų, yra linkę priimti iššūkius, nes nebijo pripažinti padarę klaidų. Manoma, kad tam įtakos turėjo tai, kad jiems augant daugėjo skyrybų (X karta dar gali būti vadinama skyrybų vaikais), atsirado MTV, buvo lengvai prieinami narkotikai (Lancaster, 2004). Bene esminis skirtumas lyginant su kitomis kartomis tas, kad jie nori dirbti sau. Tai verslūs, savanaudiški, lankstūs, individualistiški žmonės, kuriems didžiausias autoritetas – jie patys. Tai pirmoji karta, kuri dirba dėl to, kad turėtų gyvenimą, o ne todėl, kad darbas jų gyvenimas. Juos galima apibūdinti šiomis sąvokomis: pokyčiai, pasirinkimai, individualizmas, mokymasis visą gyvenimą, įvairovė, pragmatiškumas, pasitikėjimas savimi.

Y karta, kuri dar vadinama *Mileniumais (Millennial Generation)*. Tai karta, kuriai karą ar karinius nesutarimus teko matyti tik kino filmuose ar istorijos vadovėliuose. Jie augo globalizacijos, komunikacinių technologijų ir bevielio interneto amžiuje. Dėl galimybės bendrauti su visu pasauliu, Y karta į sprendimų priėmimą žiūri globaliai. Kadangi gyvena saugioje aplinkoje, *Y'ai* arogancija ir pasitikėjimu lenkia *X'us*. Tai karta, kuri turi akivaizdžią tėvų paramą, dėl ko bręsta ir tėvų namus palieka gerokai vėliau. Y karta – optimistiški, išsilavinę, tolerantiški, pasitikintys savimi, naivūs (Stanišauskienė, 2015). Jie gyvena medijos ir pramogų perpildytoje aplinkoje. Puikiai dirba su išmaniaisiais įrenginiais. Žvelgiant iš kitų kartų perspektyvos, ši karta gali erzinti dėl struktūros trūkumo, nenoro užaugti ir nuolatinio susidomėjimo išmaniaisiais įrenginiais (Mohr, 2017, p. 86). Kita vertus, tai karta, kuri sprendimus priima remdamasi moraliniais įsitikinimais.

Z karta. Tai karta, kuri neturėjo galimybės matyti gyvenimo be išmaniųjų įrenginių tokių kaip kompiuteris, išmanusis telefonas ir kt. Jeigu *Y karta* palaiapsniui išmoko dirbti kompiuteriu, *Z'ai* vos gimę mokėjo jais naudotis. Gyvą bendravimą su draugais ar artimaisiais, keičia virtuali erdvė, ko neturėjo nei viena kita karta. Dėl tos priežasties Z karta tapatinama su dėmesio stoka ar socialine fobija (Targamadzė, Girdzijauskienė ir kt., 2015). Kita vertus, jie geba vienu metu daryti kelis darbus, yra kūrybiški, technologiškai sumanūs. Tai karta, kuri tolerantiškai vertins kitą žmogų, bet sunkiai ras autoritetus (Stanišauskienė, 2015). Be to tai jaunuoliai, kurie geba vienu metu priimti daug informacijos bei ją apdoroti. Tikėtina, kad ieškodamiesi darbo jie ieškos harmonijos tarp dominančių gyvenimo sričių, socialinės atsakomybės ir darbinių užduočių.

Apibendrinant, galima išskirti pagrindinius faktorius, kurie svarbūs gilinantis į kartų teorijas. Pirmiausia, mokslininkai daro prielaidą, kad kartos keičiasi cikliška, t.y. maždaug kas dvidešimt metų. Kartų kaitai įtakos turi socialiniai, istoriniai ir technologiniai pokyčiai. Kiekviena karta priklausomai nuo tų dienų tendencijų turi išskirtinius bruožus, kurių nepastebima kitose kartose. Galiausiai, nors kartos iki Antrojo Pasaulinio karo iš esmės gali skirtis priklausomai nuo vietovės, kurioje gyveno, paskutinosios – technologijų amžiaus kartos – gerokai greičiau priima globalias naujienas, todėl skirtumus pastebėti – vis sudėtingiau.

1.2. Z kartos atsiradimo prielaidos

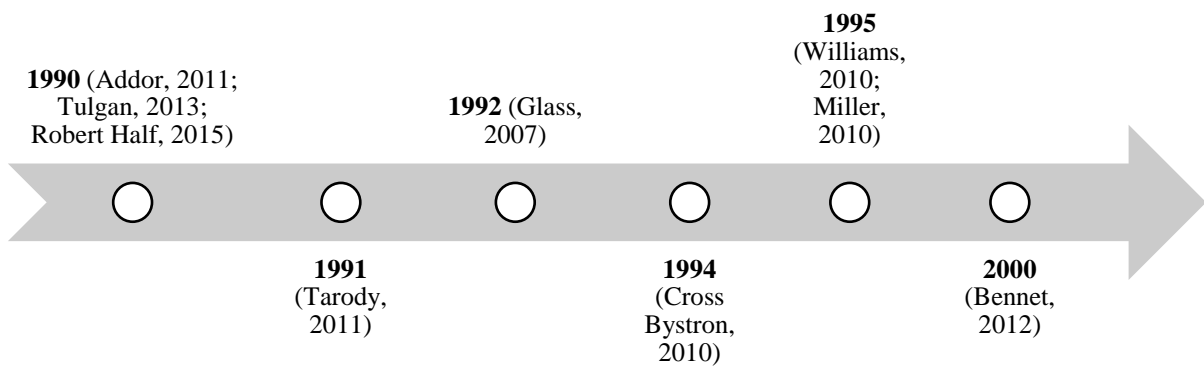
Kaip jau minėta ankstesniame poskyryje, kartų formavimuisi daugiausia įtakos turi aplinka. Tai gali būti besikeičiantys žmonių santykiai istoriniame kontekste (Mannheim,

1952) arba tam tikros situacijos tokios kaip visuomenės elgesys, demografiniai pokyčiai, socialinės ir ekonominės tendencijos, požiūris į šeimą ir kt. (Howe, Strauss, 1992).

Analizuojant šaltinius, galima pastebėti skirtingus požiūrius į kartų atsiradimo prielaidas. Viena iš jų – mokslininkų J. Edmundso ir B. Turnerio, kurie teigia (cit. pagal Buckingham, 2006, p. 3), kad kartas formuoja jų ryšys su traumuojančiais įvykiais tokiais kaip karas, revoliucijos ir pan. Ši mintis artima N. Howe ir V. Strauss (1992), kurie akcentuoja, kad bendras požiūris į tam tikras situacijas ar tendencijas, formuoja kartų skirtumus. Visgi, pirmuoju atveju didesnis dėmesys skiriamas konkrečiam įvykiui, o ne situacijų dermei. Kita prielaida: kartos formuojasi dėl gyvenimo pokyčių, kurie susideda iš istorinio konteksto bei to, kaip tą kontekstą interpretuoja patys žmonės. Šiuo atveju kartos yra suprantamos kaip tam tikri bruožai, kurie skiria tėvus nuo vaikų, vaikus nuo senelių ir pan. (Alanen, 2001 (cit. pagal Buckingham, 2006, p. 2)

Analizuojant Z kartos atsiradimo prielaidas, vienas iš skiriamųjų bruožų – visiems prieinamo interneto atsiradimas bei spartus informacinių ir komunikacinių technologijų vystymasis (Pečiuliauskienė, Dagys, 2016). Tai karta, kuri gimė skaitmeniniame amžiuje, kuri dar galima vadinti „*web revoliucija*“ (Prakash Yadav, 2017). Šios kartos atstovų auklėjime buvo naudojamas neįtikėtinas skaičius technologijų pradedant išmaniaisiais įrenginiais leidžiančiais sekti vaikų miegą, baigiant planšetiniais kompiuteriais, kurie yra naudojami vaikų edukacijai bei užimtumui. Dėl nuolatinio buvimo tarp technologijų, paaugus šiai kartai ir toliau juntamas jų ryšys su skaitmeniniu pasauliu: Apple kompanijos triumfas dėl parduodamų išmaniųjų įrenginių, Facebook uždirbami milijardai dėl didelio srauto vartotojų, kiti socialiniai tinklai tokie kaip Twitter, Instagram, Snapchat, Pinterest, kurie turi daugiau negu milijoną naudotojų, kurių didžiąją dalį sudaro būtent Z kartos atstovai (Baysal Berkup, 2014). Jiems aukščiau išvardyti prekiniai ženklai bei programėlės – dalis gyvenimo.

A. Cross Bystron teigia (cit. pagal Targamadžė, 2015), kad *Z karta ir yra technologijos*. Jie greitai perima naują turinį bei kombinuoja realų gyvenimą su virtualiu pasauliu (Robertson, 2017). Kaip jau minėta anksčiau, skaitmeninės kartos atsiradimas siejamas su jau minėta žiniatinklio revoliucija, kuri prasidėjo 1990-ųjų pradžioje ir tęsiasi iki šiol. Priklausomai nuo visiems prieinamo interneto atsiradimo, Z kartos metų apibrėžimas įvairiose šalyse skiriasi. Analizuojant šaltinius, galima pastebėti skirtingą kartos pradžią, kuri traktuojama nuo 1990 iki 2000 metų (žr. 2 lent.).

1 pav. Metai, kuriais susiformavo Z karta

Šaltiniai: Targamadžė, 2015, p. 7 ir Li, 2015, p. 50

Lietuvos mokslininkų darbuose (Targamadžė, 2015; Pečiuliauskienė, 2015; Jucevičiūtė, 2016) Z kartos laikotarpiui apibrėžti, dažniausiai naudojama Milerio klasifikacija, t.y. laikotarpis nuo 1995 iki 2012 metų. Užsienio patirtis naudojama todėl, nes Lietuvoje iki šiol nebuvo atlikti tyrimai, kurie identifikuotų Z kartos pradžią ar pabaigą (Targamadžė, 2014). Dėl tos priežasties, tyrėjai gali rinktis jiems labiausiai priimtina užsienio praktikų klasifikaciją. Nepaisant pasitaikančių skirtingų Z kartos atsiradimo metų, šios kartos bruožai – globaliai panašūs: tai karta, kurią formuoja skaitmeninė erdvė, laikas praleistas joje bei socialinės žymės, kurias jie palieka internetinėje erdvėje (Buckingham, 2005). Taigi, nors ir nėra vieningos datų klasifikacijos visame pasaulyje, bendruoju požiūriu, tai pirmoji karta, kurią jungia tos pačios vertybės bei tikslai, kadangi juos suformavo ne Civiliniai karai, revoliucijos ir kiti istoriniai įvykiai, o technologijų raida, kuri paskatino globalų požiūrį ir supanašėjimą.

Z karta išskirtine ne tik tuo, kad pirmoji gimė skaitmeninio laikotarpio amžiuje, bet ir tuo, kad turi be galo daug skirtingų apibūdinimų. Z karta dar yra vadinama *skaitmenine karta*, *skaitmeniniais aborigenais*, *skaitmeniniais čiabūviais*, *Playstation karta*, *Net karta*, *.com karta*, *kibernetiniais vaikais*, *bioniniais vaikais*, *nykščių karta*, *GSM karta*, *iKarta*, *medijų karta*, *interneto karta*, „*Aš*“ *karta (Generation Me)* ir t.t. Galima pastebėti, kad visi pavadinimai orientuoti į skaitmeninį pasaulį. To priežastis, skaitmeninės kartos atstovų priklausomybė nuo interneto: žaidimus lauke keičia internetinė erdvė, tiesioginę komunikaciją - socialiniai tinklai, naujienų gavimą iš laikraščių bei knygų - nuolatinis buvimas *online* (t.y. *prisijungus*) (Baysal Berkup, 2014). Tai pirmoji karta, kuri informacijos ieško bei ja dalinasi ne kur kitur, o skaitmeninėje erdvėje.

Apibendrinant galima teigi, kad Z kartos atsiradimui įtakos turėjo informacinių ir komunikacinių technologijų pažanga bei interneto atsiradimas. Tai pirmoji karta, kuri ne palaiptiesniui išmoko naudotis skaitmeninėmis technologijomis, bet gimė kartu su jomis. Dėl šio

išskirtinumo, kitų kartų atstovams juos sunku suprasti. Kita vertus, tarpusavyje Z karta – pati globaliausia, nes internetinėje erdvėje gali dalintis patirtimis bei jas pasiimti iš kitų. Vieni populiariausių būdų tai daryti – socialiniai tinklai Snapchat bei Instagram. Taigi, nors ši karta labiausiai skiriasi nuo kitų, kurias formavo istoriniai įvykiai (karai, revoliucijos ir pan.) dėl kurių ta pati karta skirtinguose žemynuose ar valstybėse skiriasi, jie labiausiai panašūs tarpusavyje dėl juos vienijančių pomėgių, požiūrio bei globalaus tinklo.

1.3. Z kartos bruožai

„Z karta ir yra technologijos“ teigia A. Cross – Bystrom (cit. pagal Targamadžė, 2015, p. 4). Pasinėrimas į technologijas, gyvenimas su jomis ir per jas – vienas pagrindinių Z kartos bruožų. *The Center for Generation CINETICS* (2016) atliko tyrimą, kuriame atskleidžiamas Z kartos ir technologijų ryšys. Tyrimo duomenimis, maždaug pusė apklaustųjų teigia, kad socialinių medijų kanalai tiesiogiai paveikia jų savijautą: kuo daugiau teigiamų komentarų, tuo jie laimingesni ir atvirkščiai. Jie supranta, kad internetiniuose portaluose talpinama informacija kitiems žmonėms padeda susikurti įsivaizdavimą apie juos kaip asmenybes, bet ne visada geba suprasti konfidencialumo prasmę. Dėl tos priežasties maždaug pusė skaitmeninės kartos atstovų drąsiai pateikia asmeninę informaciją apie save ar artimuosius net ir tais atvejais, kai tų žmonių nepažįsta. Kiekvienas paspaudimas *patinka*, pasidalijimas ar komentaras tiesiogiai koreliuoja su Z kartos atstovų laimės jausmu bei pasitikėjimu. Visgi, priklausomybė nuo interneto, nuolatinis buvimas prisijungus yra tik dalis, ką galima pasakyti apie skaitmeninę kartą. Tai karta, kuri augimo tempais lenkia bet kurią ankstesnę kartą (Targamadžė, Girdzijauskienė ir kt., 2015).

Pranešime „*A manifest from Generation Z*“ (liet. *Z kartos pareiškimas*; TedxOslo, 2016) skaitmeninės kartos atstovė E. By Olsen išsako asmeninę poziciją, kokią Z kartą ji mato bendraudama su savo amžiaus žmonėmis. Jauno žmogaus požiūriu tai nesaugi, į virtualią erdvę įsitraukusi karta. Tai žmonės, kurie jaučia įtampą dėl aplink vyraujančio grožio kulto bei reklamų, kurios formuoja stereotipus bei skatina vartotojiškumą. Negana to, tai karta, kuri socialinėje erdvėje kuria savo tapatybę, kuri ne visada atitinka realųjį „aš“. Vardan išskirtinės nuotraukos, jaunuoliai gali imtis drastiškų veiksmų: būti neištikimi, vartoti narkotikus, priimti sprendimus, kurie ateityje gali turėti neigiamą įtaką. Dėl nuolatinio išmaniųjų įrenginių naudojimo, skaitmeninė karta įvardinama kaip ta, kuriai trūksta pastabumo. Dėka tėvų rūpesčio, ramių gyvenimo sąlygų bei finansinio gerbūvio, Z kartos atstovai –

išlepinti. Kita vertus, jie kūrybingi ir smalsūs. Tai kūrėjų karta, kuri gali nulaužti įvairias programas, įvaldyti įvairias programines sistemas bei išvelgti perspektyvas ir rasti atsakymus į sau rūpimus klausimus. Žinoma, tai tik jauno žmogaus patirtis stebint savo aplinką, bet su didžiąja dalimi aukščiau įvardytų bruožų sutinka ir Z kartą tiriantys mokslininkai.

Gyvenimas su technologijomis, gali būti siejamas ir su *globalumu* (Buckingham, 2006). Jaunuoliai augdami interneto amžiuje, turi visus įrankius stebėti kylančias grėsmes ar sėkmes visame pasaulyje. Galimybė ragauti užsienietišką maistą, dalyvavimas tarptautiniuose projektuose, savanorystė, besikeičiančių madų stebėjimas, užsienio kūrėjų filmų žiūrėjimas ir muzika, kuriuos jie gali pasiekti vos pasirodžius, formuoja kitokias vertybes. Jie nesupranta pasipiktinimo dėl politikoje aukštas pareigas užimančių moterų ar kitos rasės žmonių, tolerantiškai į savo draugų ratą priima kitų tautybių, orientacijos bei pažiūrų žmones (Thakkar, 2015), kadangi jie nežino, kad gali būti kitaip (panašiai kaip ir su internetu). Žinoma, skirtingų šalių politika bei konservatyvios vertybės vis dar turi įtaką kai kurių požiūriui, bet globaliaja prasme – ši karta žymiai lengviau priima žmonių bei požiūrių įvairovę.

Analizuojant Z kartos bruožus, pirmiausia reikėtų atkreipti dėmesį į *vizualinį mąstymą* kitaip dar vadinamą *kilpiniu mąstymu* (Targamadžė, 2014). Tai toks mąstymas, kada stengiamasi mažomis porcijomis apdoroti kuo didesnę srautą informacijos. Skaitmeninės kartos atstovai informaciją skaito fragmentiškai, daugiau dėmesio skiria vizualinei informacijai (nuotraukoms, vaizdo įrašams ir pan.). Tokiu būdu jiems pavyksta suprasti ir įsiminti reikalingas žinias. Tokiam informacijos apdorojimui jiems reikalingi informacijos ieškojimo, strateginiai įgūdžiai, gebėjimas efektyviai naudotis skirtingomis technologijos priemonėmis. Kita vertus, Z kartos atstovams sunkiau sekasi tinkamai apdoroti ilgesnius tekstus bei juos reflektuoti. Skaitydami bei ieškodami informacijos fragmentiškai, jie pasiekia didelį srautą informacijos per trumpą laiko tarpą, bet neskiria papildomo dėmesio ilgesniems tekstams, kuriuose galėtų rasti atsakymus.

Ne mažiau svarbus ir skaitmeninės kartos *greitis*. Z kartos atstovai greitai atlieka užduotis (Levickaitė, 2010), bet jeigu jos neatitinka jų poreikių ar gebėjimų, taip pat greitai jas meta. Dėl tos priežasties norint pateikti reikšmingą informaciją, reikėtų atkreipti dėmesį į jos pateikimą: vizualą – paryškinti pagrindines mintis, įterpti filmuotos medžiagos ar nuotraukų, patį pristatymą – reikėtų organizuoti projektines veiklas, žaisti žaidimus ir pan. (Jogan, 2016). Geriausios užduotys – tos, kuriose gaunamas staigus rezultatas. Skaitmeninės kartos atstovai tokie patys greiti ir asmeniniame gyvenime: jeigu jaunuolis nori knygos, filmo ar dainos, jis naudosis internetinėmis parduotuvėmis, kad nereikėtų laukti, kol produktas bus pristatytas. B. Thakkar (2015) teigia, kad laukti Z kartos atstovai neturi laiko, kadangi informacija po 2-5 dienų gali būti jau pasenusi. Jie iš karto reaguoja į informaciją, todėl sulaukę žinutės atsako į ją

„čia ir dabar“. Jiems sunku susikaupti monotoniems užduotims tokioms kaip skaitymas, ilgi pokalbiai, kurie gali būti įvardijami kaip negebėjimas išklaudyti kitų žmonių. Taigi, greitis turi tiesioginį ryšį su impulsyvumu, tingumu, nerūpestingumu.

Tai karta, kuri stipriai *orientuota į rezultatą* (Berkup, 2014). Ne visada sėkmingai dėlioja strategijas, bet siekia greito ir akivaizdaus rezultato. Jų veikla gali būti nukreipta į socialinę veiklą (skaitmeninės kartos atstovams svarbūs teigiami pokyčiai visuomenėje: jie domisi politika, lygiomis teisėmis ir pan.) ar virtualius sprendimus. Galima daryti prielaidą, kad šiam būdo bruožui formuoti įtakos turėjo kompiuteriniai bei video žaidimai, kuriuose gaunamas apdovanojimas įvykdžius tam tikras konkrečius lygio užduotis. Kaip ir žaidimuose, įgyvendinus tam tikrą užduotį sėkmingai, jiems svarbus įvertinimas. Z karta skiriasi nuo ankstesniųjų, nes daugiau dėmesio skiria ne piniginiams, o nematerialiam įvertinimui. Mainais už sėkmingai įgyvendintą užduotį, jiems galima suteikti laisvę savarankiškai priimti sprendimus, dalyvauti naujuose projektuose arba skirti asmeninį laiką, kurio metu bendraujama tiesiogiai su juo vienu.

Tam, kad pasiektų rezultatų, Z kartos atstovams *reikalinga išorinė kontrolė*. Tai gali būti tėvai, pedagogai ar kiti autoritetingi asmenys. Tiesa, ši karta sunkiai priima autoritetus, yra linkę sprendimus priimti savarankiškai, todėl moderatorius šiuo atveju tampa labiau grupės lyderiu negu autoritetu (t.y., žmogumi, kuris vertas pagarbos dėl asmeninių savybių ar konkrečių pasiekimų). Pagarbą jie supranta ne per amžiaus skirtumus, o nuveiktus darbus. Dėl tos priežasties, kitų kartų atstovams jie gali pasirodyti arogantiški bei nemandagūs. Kita vertus, tėvų vaidmuo jų gyvenime – be galo svarbus (Šiekštytė – Valkerienė, 2014). Tėvai ne tik kontrolės mechanizmas, bet ir parama, draugystė, užtarimas, pagalba. Kadangi tai išties jautri karta, kuri patiria nuolatinį stresą, tėvų parama ir užtarimas jiems be galo svarbūs. Savo aplinkoje turėdami žmones, kurie nukreiptų tinkama linkme, šios kartos atstovai gali pasiekti puikių rezultatų.

Išorinės kontrolės reikalingumą galima sieti su Z kartos atstovams būdingu *infantilumu*. Infantilumas tarptautinių žodžių žodyne apibūdinamas kaip *vaikiškas, neišsivystęs, pasižymintis vaiko amžiui būdingais bruožais*. Tai parodo, kad skaitmeninės kartos atstovai problemines situacijas sprendžia kiek kitaip, lyginant su ankstesnėmis kartomis. X kartos atstovas ištikus stresinei situacijai imtų galvoti strategijas, kad ji būtų išspręsta. Tuo tarpu Z kartos žmogus perleis atsakomybę spręsti jų problemas kitiems arba į iškilusius sunkumus žiūrės nerūpestingai. Kadangi skaitmeninės kartos vaikų tėvai daug laiko skiria darbui, savo meilę jiems kompensuoja per perdėtą rūpestį sprendžiant jų problemas (Robertson, 2017). Kita vertus, rezultatą matydami kaip greitą sprendimą, jie problemos sprendimui gali skirti per mažai dėmesio. Taigi, šių dviejų dalykų sandūroje – tėvų rūpestyje bei atmestiname vaikų požiūryje į

problemas – galima išvelgti dar keletą bruožų tokių kaip aukštas nerimo lygis, kritinio mąstymo, atsakomybės bei empatijos stoka.

Manoma, kad skaitmeninės kartos atstovai *turi polinkį į socialinį autizmą* (Targamadžė, 2014). Socialinis autizmas jokių būdu nėra siejamas su sutrikimu, tiesiog šios kartos atstovams labiau priimtinas individualus arba internetinis bendravimas. Šį bruožą V. Targamadžė (2014, p. 97) apibūdina kaip bandymą apsisaugoti nuo šiuolaikinio gyvenimo būdo, kaip savotiško elgesio raišką dėl nemokėjimo bendrauti adekvačiai realioje erdvėje. Manoma, kad noras sprendimus priimti savarankiškai - susijęs su tuo, kad jie augo su video bei kompiuteriniais žaidimais, asmeniniais elektroniniais prietaisais, kurie priklausė tik jiems, o ir sprendimai susiję su veiklomis žaidimuose ar naršant internete yra priimti individualiai (Pires, 2017). Kaip jau minėta anksčiau, jiems svarbus nematerialus įvertinimas, kuris gali būti pateikiamas žodžiu.

Kadangi nuo pat vaikystės daugiau laiko praleido internetinėje erdvėje, Z kartos atstovams *trūksta komunikacinių įgūdžių*. Tai nereiškia, kad skaitmeninės kartos atstovai negali ar nenori dirbti grupėse. Tiesiog jie gali padėti priimti tinkamus asmeninius sprendimus kitiems žmonėms internetinėje erdvėje, bet realiame gyvenime gali pritrūkti empatijos, įsiklausymo ar net gi žodžių. Atsakydami net ir į pačius atviriausius klausimus apie save ar savo šeimos narius, Z kartos atstovas turi laiko pagalvoti kaip informaciją pateikti tinkamai ir patraukliai. Kita vertus, bendraujant gyvai, atsakymo reikalaujama „čia ir dabar“, dėl ko ir kyla frustracija bei pasirodo komunikacinių įgūdžių trūkumas. Dirbant grupėje (mokykloje, universitete ar darbe) jie tiesiog įsitrauks į užduotį ir ims ją tirti, kad kuo greičiau pasiektų rezultatą, per daug dėmesio neskirdami diskusijoms nesusijusioms su užduotimi. Formuojant grupę, kurioje dalyvauja Z kartos atstovai, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kaip ugdytiniai pasiskirstys užduotimis ir kokio rezultato sieks. Tokiu būdu jie noriai dalinsis informacija bei dirbs komandoje.

Nors komunikuoti realiame gyvenime gali būti sudėtinga, skaitmeninės kartos atstovai laikomi *skaitmeniniais pragmatikais* (Targamadžė, 2014). Nuo mažumės praleisdami laiką socialiniuose tinkluose, jie save pateikia kaip prekinį ženklą. Norėdami sulaukti pripažinimo, jie kuria informacinį, pažintinį ar net pramoginį turinį įvairiais formatais. Tai gali būti muzika, tekstai, filmuota medžiaga ar nuotraukos. Kuriamame skaitmeniniame turinyje galima išvelgti tiek privalumus, tiek grėsmes. Pirmiausia, per kuriamą turinį jie formuoja savo tapatumą, kuris gali būti naudingas ir realiame gyvenime (palaikymas, žinomumas) priimant tam tikrus sprendimus, pavyzdžiui, keičiant mokyklą, ieškantis darbo ar pan. Tokiu būdu jie parodo, kad supranta skirtingas programas bei geba jomis dirbti, taigi juos galima vadinti ne tik skaitmeniniais pragmatikais, bet ir *kūrėjais*. Tai ne tik saviraiška, bet ir galimybė užsidirbti padedant įmonėms. Kita vertus, retkarčiais skaitmeninės kartos atstovai pritrūksta supratimo,

ką galima rodyti socialinėje erdvėje (kitais žodžiais tariant, jiems *stinga konfidencialumo*). Dėl tos priežasties jie sunkiai susitvarko su stresinėmis situacijomis, jaučia nerimą. Viename iš Z kartą analizuojančių tyrimų (Dorsey, 2016) pastebima, kad informaciją, kuri susijusi su mokėjimais (banko kortelių duomenis, pirkimo informacija) yra laikoma konfidencialia ir ta, kurios nedera niekam atkleisti. Deja, to paties negalima pasakyti apie asmeninę informaciją: jaunuoliai susipažinę internete, greitai ima pasitikėti vienas kitu. Taigi, nors jie puikiai valdo internetines programas ir turinį, norėdami patenkinti bendravimo poreikį dažnai pamiršta konfidencialumo sąvoką.

Z kartos atstovai – ne tik pragmatikai, bet ir „*multitaskeriai*“. Jeigu anksčiau žmonės sutelkdavo dėmesį į vieną veiklą, skaitmeninės kartos vaikai vienu metu gali užsiimti keletu skirtingų veiklų. Geriausias to pavyzdys - veiklos planavimas per keturias skirtingas platformas: televizorių, nešiojamą kompiuterį, telefoną bei išmanųjį laikrodį. Kiekvienas iš jų atsakingas už skirtingas užduotis, bet veikia vienu metu (Thakkar, 2015). Gebėjimas veikti keletu įrenginių vienu metu, suteikia jiems galimybę turėti daugiau negu vieną pomėgį ar interesą. Pastebima, kad įsitraukimas į keletą veiklų padeda išlaikyti susitelktumą (Willingham, 2010). Be to, Net kartos atstovams *multitaskingas* nekelia tiek neigiamų emocijų (pavyzdžiui, nuovargio, streso) kaip ankstesnėms kartoms. Jiems tai tarsi įgimta ir natūralu, kai namų darbai atliekami bendraujant žinutėmis su drauge(-u) ar klausantis muzikos. Kita vertus, čia pastebimas ir neigiamas aspektas: dalis mokinių ar studentų nesąmoningai *persijungia* nuo vienos veiklos prie kitos, nepriklausomai, kuri tuo metu svarbesnė. Pasitaiko ir situacijų, kada nukenčia darbo kokybė, pavyzdžiui, rašant rašinį ir klausant muzikos, nejučiomis pradeda rašyti ne tai, kas sumanyta, o dainos tekstas. Visgi, nors *multitaskingas* turi neigiamų aspektų, manoma, kad tai puiki priemonė, kuri išlaiko Z kartos atstovų dėmesį ilgiau.

Ne mažiau svarbus šios kartos bruožas – *verslumas*. Kaip jau minėta anksčiau, Z kartos atstovai susikūrę savo pirmąją anketą socialiniuose tinkluose kuria save kaip prekinį ženklą. Būdami *inovatoriais*, jie skatina verslo pokyčius (senieji reklamos kanalai šiandien nebeveikia arba turi žymiai mažesnę įtaką). Be to, jie puikiai išmano skirtingas programas, geba rasti informaciją globaliuose tinklapiuose tiek lietuvių, tiek užsienio kalbomis, kas didina jų pranašumą kitų kartų atžvilgiu. Žinodami savo vertę, vis jaunesni jie žengia į darbo rinką. Visgi, Amerikoje atlikto tyrimo (Millennial Branding and Intership, 2014) duomenimis, net 72 proc. vidurinės mokyklos mokinių norėtų turėti nuosavą verslą. Tuo tarpu studentų skaičius šiek tiek mažesnis – 64 proc. Visgi, iš daugiau negu 4,000 tyrime dalyvavusių moksleivių, tik 3 proc. turi nuosavus verslus. Tai galima sieti su amžiumi (jauniausiems šiuo metu – maždaug penkeri-šešeri), bet galima pastebėti ir jiems taip būdingą pasitikėjimą savimi bei pastangų stygių. Žinoma, verslumas – ne tik noras dirbti sau, bet ir laisvė, projektinės užduotys, galimybė dirbti

(ar mokytis) laisvu grafiku ar nuotoliniu būdu. Taigi, dar kartą galima atkreipti dėmesį į tai, kad skaitmeninės kartos jaunuoliams svarbus laisvės jausmas bei galimybė save realizuoti per įdomias veiklas.

Inovatyvus požiūris, galimybė sekti naujienas pasaulyje ir savo šalyje skatina Z kartos *aktyvumą*. Šį bruožą galima skelti į dvi dalis, kai viena iš jų: *visuomeninis aktyvumas*, o kita – *hiperaktyvumas*. Pirmiausia, *visuomeninis aktyvumas*. Amerikoje atliktame tyrime (Dorsey, 2016) apie politinį ir visuomeninį Z kartos požiūrį pastebėta, kad maždaug pusė apklaustųjų domisi rinkimais (reikia atkreipti dėmesį, kad ne visi respondentai turi teisę balsuoti), mato nelegalią imigraciją kaip problemą ir netgi aštuntadalis tiki, kad sulaukę tinkamo amžiaus, galės daryti įtaką tam, kad šalis kurioje gyvena taptų geresnė. Sunku patikėti, kad kada, kuri turi komunikacinių įgūdžių trūkumą siekia daryti įtaką. Visgi, internetiniuose forumuose, tinklaraščiuose ir kitoje socialinėje medijoje jie kuria turinį, kuris daro tiesioginę įtaką sprendimų priėmėjams (Targamadzė, Girdzijauskienė ir kt., 2015). Kita dalis – *hiperaktyvumas*. Ji siejama su sutrikimu, kai vaikas ar suaugusysis nenusėdi vietoje, elgiasi įkyriai, negali išlikti ramus, greitai meta pradėtus darbus (Leskauskas, 2015). Tai ypač siejama su realiu gyvenimu, kuriame yra atsakomybės, darbai ir kitos pareigos. Norėdamas atsikratyti susitarimų atlikti tėvų ar pedagogų paskirtas užduotis ir laiką skirti internetiniams užsiėmimams (žaidimams, socialiniams tinklams ir kt.), jaunuolis nesąmoningai ima elgtis hiperaktyviai. Taigi, ir čia atsiranda infantilumas, kuris pasireiškia per norą rinktis pramogą vietoje pareigos.

Dar vienas svarbus bruožas – *virtotojiškumas* (Šiekštytė – Valkirienė, 2014). Kadangi Z karta auga technologijų ir reklamos apsuptyje, savo vertę ar socialinę padėtį jie suvokia per materialius dalykus. Sunku pasakyti, kaip tinkamai vertinti virtotojiškumą - labiau teigiamai ar labiau neigiamai - kadangi tai - tėvų auklėjimo pasekmė. Niekada nesusidūrę su nepriteklumi, jie daiktus, pramogas ar paslaugas suvokia kaip vieną iš kasdienybės sudedamųjų dalių. Jiems smalsu išmėginti ką tik pasirodžiusius žaidimus, žiūrėti naujausius filmus ir pan. Taip jie įgyja socialinį pranašumą (gali pasirogti draugui, kad matė naujausią filmą) bei naujų žinių. Taigi, vadovaudamiesi komercine reklama bei socialiniuose tinkluose vykstančiu bendravimu, jie nori pamatyti ir išmėginti kiek galima daugiau. Žinoma, tai galima sieti ir su savęs formavimu socialinėje erdvėje bei realiame gyvenime, kur šiuo metu vyrauja grožio bei prabangos kultas. Taigi, norėdami tapti tam tikros grupės nariais, Z kartos atstovai tarsi privalo pasinerti į virtotojiškumą, kad galėtų palaikyti socialinius ryšius.

Svarbu paminėti ir *pasitikėjimą savimi*. Augdami mylinčiose, besirūpinančiose ir retkarčiais nuolaidžiaujančiose šeimose, gaudami teigiamą paskatinimą socialiniuose tinkluose, investuodami savo laiką į naujus pomėgius ir gebėjimus, Z kartos atstovai ima į save žiūrėti pasitikėdami. Suprasdami savo padėtį rinkoje, kur geriau už kitus išmano technologines

inovacijas ir naujas programas, greitai prisitaiko prie kintančių sąlygų, jie supranta savo vertę. Kiekviena sėkmingai įgyvendinta užduotis kelia vis didesnę pasitenkinimą savimi bei norą tobulėti. Kita vertus, investuodami savo laiką kūrybiškumą skatinančiais veiklais, retkarčiais jie ima pervertinti savo jėgas. Lengvai priima iššūkius per daug negalvodami ar jiems pavyks, o pasitaikius pirmą klaidą jaučia frustraciją. Šiuo atveju - svarbiausia leisti skaitmeninės kartos atstovui pačiam spręsti klaidas. Ši karta be to, kad retkarčiais save pervertina, geba *realistiškai mąstyti*. Padarę klaidą, jie stengiasi rasti racionalų sprendimo būdą. Žinoma, užduotis Z kartos atstovui turi būti patraukli ir kelianti iššūkį, kadangi kiekvienoje naujoje veikloje jis nori matyti tobulėjimo bei augimo galimybes (Pires, 2017). Kitu atveju pajutus frustraciją, gali atsirasti noras mesti pradėtą darbą. Taigi, žvelgiant bendrąją prasme, nors skaitmeninės kartos atstovai yra linkę pervertinti save, visgi dominuojantis bruožas atliekant įdomias užduotis – realistiškas mąstymas.

Apibendrinant, galima susikurti Z kartos atstovo bruožų portretą. Šios kartos atstovai – visiškai kitokie lyginant su ankstesnėmis kartomis. Pagrindiniai jų išskirtinimai: globalumas, kilpinis mąstymas, socialinis autizmas, skaitmeninis pragmatizmas, vartotojiškumas ir multitaskingas. Kaip ir kai kurių kitų kartų atstovai, jie orientuoti į rezultatus, pasitikintys savimi, aktyvūs visuomeninė prasme. Visgi, jų greitis, gebėjimas priimti inovatyvius sprendimus sustiprina tuos bruožus, kurie būdingi kitoms kartoms ir daro juos unikaliais. Kita vertus, tai ne tik kūrėjai, bet ir žmonės, kuriems trūksta komunikacinių įgūdžių ir kuriems reikalinga išorinė kontrolė, kad prisimintų savo pareigas (įdomioms užduotims, kurias jie vertintų labiau kaip pramogą tai negalioja). Norą gyventi tik įdomiose veiklose galima sieti su infantilumu. Taigi, taip atrodo kartos, kurią formavo internetas, informacinės ir komunikacinės technologijos, žmogus.

1.4 Z kartos poreikiai

Svarbu atkreipti dėmesį ne tik į Z kartos bruožus, bet ir atskleisti jų poreikius. Kiekviena karta augdama turi išskirtinį požiūrį, kuris ir formuoja jų norus. Pavyzdžiui, esminis išskirtinumas – gyvenimas tarp informacinių ir komunikacinių technologijų – skatina Z kartos poreikį išmaniesiems įrenginiams. Jiems svarbu, kad įrenginys (telefonas, kompiuteris, išmanusis laikrodis ir t.t.) gebėtų veikti su naujausiomis programomis bei sistemomis. Tokiu atveju jie jaučiasi saugūs, nes taip gali įgyti naujų žinių bei išlikti aktyvūs socialinėse veiklose

(diskusijose, kūrybinėje veikloje ir kt.). Žinoma, nors skaitmeninė karta – apibūdinama kaip materialistai, nereikėtų akcentuoti tik materialines gėrybes.

Žodis *poreikis* lietuvių kalbos žodyne aiškinamas kaip reikmė bei interesas. Tai gali būti materialinės gėrybės arba dvasiniai poreikiai, kuriuos taip pat galima vadinti buitinais bei kultūriniais. Psichologas, vienas iš humanistinės psichologijos kūrėjų A. Maslow (2006) analizuodamas žmonių motyvaciją bei savirealizacijos procesus sukūrė poreikių hierarchijos teoriją, kuri tapo viena svarbiausių priemonių tiriant žmonių reikmes. Jis poreikius skirsto į penkias grupes: *fiziologiniai, saugumo, meilės ir priklausomybės (arba socialiniai), savigarbos (arba pagarbos) ir saviaktualizacijos (arba saviraiškos)*. Grupėmis norima parodyti, kad „tik patenkinus žemesnio lygmens poreikį, pradeda dominuoti aukštesnio lygmens poreikis. Tad kol nėra patenkintas, yra individo motyvacijos šaltinis“ (Vveinhardt, 2013, p. 4). Ši A. Maslow sukurta hierarcija pilnai neatitinka Z kartos poreikių, bet pritaikius tam tikras modifikacijas, galima susidaryti bendrąjį vaizdą.

Fiziologiniai poreikiai. Fiziologinius poreikius A. Maslow (2006, p. 66) tapatina su maistu, poilsiu, aktyvumu, sensoriniais malonumais (skoniais, kvapais, kutenimu, glostymu), inercija, tingumu, jauduliu, seksualiniais poreikiais ir t.t. Kitais žodžiais tariant – tai tam tikri organizmo dirgikliai į kažko trūkumą. Jeigu žmogus bus alkanas, jis grįš į pirminį etapą ir galvos tik apie maistą ir pan. Šie poreikiai yra gyvybiškai svarbūs kiekvienos kartos atstovams ir konkretaus išskirtinumo analizuojant skirtingo amžiaus žmones neturi. Kita vertus, Z karta auga skaitmeninių technologijų amžiuje, todėl išmaniąsias technologijas galima priskirti prie jų fiziologinių poreikių tenkinimo. Gyvenimas medijų pasaulyje – neatsiejamas nuo jų kasdienybės ir pamatinių poreikių (Buckingham, 2006). Tai, kad išmaniosios technologijos yra tokios svarbios Z kartos atstovams, galima pastebėti ir jų priimamuose sprendimuose. Dalis jaunuolių elementarų apsipirkimą (maisto, rūbų) ar bendravimą perkelia būtent į telefono ekraną, kuris užtikrina, kad būtų patenkintas alkio, šilumos ar kitas poreikis (Petter, 2018).

Saugumo poreikis. Tam, kad žmogus tinkamai funkcionuotų – labai svarbu jaustis saugiu. A. Maslow (2006, p. 70-71) vaiko ar paauglio saugumą sieja su tėvų rutina. Šis poreikis apibūdinamas kaip tėvų meilė, santarvė, ramybė, organizuotumas (numatytos užduotys, struktūra ar net gi racionali rutina), ribas turintis atlaidumas. Kaip jau minėta ankstesniuose poskyriuose, Z kartos atstovams santykis su tėvais – išties svarbus. Jie vykdydami kasdienes užduotis dalį atsakomybių perduoda tėvams, siekia jų palaikymo, bet kartu ir racionaliios laisvės. Darbo su Z kartos paaugliais atstovas S. Robertson (2017) tikina, kad tėvai atlieka svarbų vaidmenį formuojantis vaiko asmenybei. Jis teigia, kad svarbu vaiką įtraukti į „suaugusiojo gyvenimą“, t.y., leisti jam prisidėti buityje, savarankiškai priimti sprendimus. Šalia savarankiškumo, svarbi ir galimybė klysti. Z kartos atstovai – geba priimti sprendimus,

todėl perdėta reakcija siekiant užtikrinti jų saugumą, ateityje gali tapti nerimo ar net gi depresijos priežastimi. Ne mažiau svarbi ir tolerancija socialiniams tinklams, paieškos portalams. *Google*, *Facebook* ir kitos platformos susijusios ne tik su socializacija, bet ir su galimybe rasti atsakymus į svarbius klausimus. Negana to, svarbus ir saugumo poreikis asmeninei informacijai. Kurdami anketas socialiniuose tinkluose, atsiskaitydami banko kortelėmis internetinėse parduotuvėse, jie pateikia asmeninę informaciją ir tikisi, kad pavyks išvengti patyčių ar duomenų nutekėjimo tretiems asmenims. Į bet kokią neigiamą reakciją ar patirtį reaguoja jautriai, tikisi palaikymo iš artimiausios aplinkos žmonių (Fromm, 2018). Galiausiai, siekiant užtikrinti vaiko saugumą ir pasitikėjimą tėvais, svarbi tarpusavio komunikacija. Psichologė S. Gonzalez Ziegler (cit. pagal Robertson, 2017) pastebi, kad vaikui svarbu būti išgirstam, o ne pamokytam („kai aš buvau vaikas...“). Savęs lyginimas su paaugliu kuria barjerą, kuris tik ir patvirtina, kad tėvams trūksta supratimo. Norėdami gero savo vaikui, tėvai (o ir pedagogai) turi suprasti, kad nuolaidžiaudami, perdėtai reaguodami į situacijas, skatina Z kartos atstovą jaustis nesaugiu.

Meilės ir priklausomybės poreikis. A. Maslow (2006, p. 74-75) šį poreikį apibūdina kaip priklausymą grupei, vietą žmonių rate, santykius (su tėvais, giminėmis, bendraminčiais, pedagogais ir t.t.). Nors Z karta apibūdinama kaip individualistai (Premack, 2018), socialinėje erdvėje jie dažnai save priskiria tam tikrai grupei. Kurdami socialinį turinį (nuotraukas, muzika ir pan.), dalyvaudami forumuose, stebėdami Twitter, YouTube, Facebook ir kt. diskusijas, jie tampa tam tikros grupės nariu. Grupės šiuo atveju apima ne tik žmones, esančius šalia (mikroaplinką), bet jungia viso pasaulio bendraminčius, kurie domisi tomis pačiomis aktualijomis (pvz., politika, muzika, filmai, fotografija ir t.t.). Jiems itin aktualios temos – socialinė lygybė ir teisingumas visose srityse. Taigi, siekdami tiesos, jie drąsiai atstovauja savo nuomonę, bei kovoja už draugų, artimųjų ar net gi negalinčių apsiginti gerbūvį (Meehan, 2016). Noras padėti šiuo atveju tampa ne tik saviraiškos būdu, bet ir poreikiu (tai galima apibūdinti *web aktyvizmu*, kurį galima paaiškinti puikiu naujųjų technologijų išmanymu ir dideliu srautu informacijos).

Savigarbos arba pagarbos poreikis. A. Maslow (2006, p. 76) šį poreikį skiria į dvi dalis, iš kurių pirmoji – labiau susijusi su galia, pasiekimais ir adekvatumu, o antroji – su priklausymu tam tikrai grupei (reputacija, prestižiškumas). Žmogaus sąveika su visuomene ir savimi, nepriklausomai nuo bet kokių faktorių (amžius, lytis, išsilavinimas ir t.t.) natūraliai kelia poreikį pasitikėti savimi bei to pripažinimo sulaukti iš aplinkinių. Nepatenkinus šių poreikių, asmuo gali jaustis nevisaverčiu, silpnu ar bejėgiu. Vienas iš ryškiausių Z kartos atstovų bruožų būti pripažintais – savireklama socialiniuose tinkluose. A. Jucevičiūtė (2016) analizuodama paauglių Facebook paskyras pastebėjo, kad *veidaknygės* siena – tiesiogiai

susijusi su jų noru pritapti, pasirodyti ar netgi planuoti ateitį. Dėl dėmesio trūkumo ar nepasitikėjimo savimi, jie talpindami skaitmeninį turinį gauna bendraminčių paskatinimą (nuomonę į paskelbtus dalykus), kuri padeda formuotis asmenybei (Jucevičiūtė, 2016, p. 49). Pagrindinė problema kylanti Z kartos atstovams siekiant pagarbos – ta, kad jie stengdamiesi surinkti kuo daugiau reakcijų internete, dažnai pamiršta individualumą, kuris bent iš dalies susijęs su noru būti tokiu, kokie yra visi (t.y. populiarūs bendraamžiai, nuomonės formuotojai ir kt.). Tokiu būdu jie tarsi atsiduria kryžkelėje, kai vienoje kelio pusėje – tapatumo ir pripažinimo už tai, koks esi siekimas, o kitoje – nepilnavertiškumas ir noras įtikti. Kita vertus, Z kartos atstovams svarbu būti išgirstiems ir savo mikroaplinkoje (bendraujant su tėvais, mokytojais, bendraamžiais). Istorijos mokytojas A. Zmitra (pedagogas.lt straipsnis) pastebi, kad skaitmeninės kartos atstovus kur kas lengviau sudominti, jeigu yra klausiami jų nuomonės. Kuriant lygiavertišką dialogą (net jeigu nuomonė ar pasiūlymas neatitiks poreikio), ugdytiniai jaučiasi saugesni, formuojamas pasitikėjimas, kuris yra be galo svarbus šios jautrios ir pažeidžiamos kartos atstovams.

Saviaktualizacijos arba saviraiškos poreikis. Saviaktualizacijos poreikis yra siejamas su troškimu realizuoti save veiklose, kurioms turi polinkį arba troškimą. A. Maslow (2016, p. 78) šį lygmenį įvardina kaip patį individualiausią ir turintį didžiausią skirtumą. Jeigu prieš tai įvardyti poreikiai turi tam tikrą bendrumo jausmą nepaisant kartų teorijos (visi žmonės jaučia alkį, nori jaustis saugūs ir mylimi, siekia vidinės disciplinos ir pasitikėjimo), saviaktualizacija priklauso nuo konkretaus žmogaus. Tai gali būti motinystė, karjera, menas, sportas ar kitos sritys, kuriose norisi tapti geriausiu. Analizuojant skirtingų mokslininkų darbus, sunku pasakyti, ko konkrečiai siekia Z kartos atstovai projektuodami ateitį. Kol kas didžioji dalis – vis dar priklausomi nuo tėvų arba tik žengia pirmuosius žingsnius asmeninio gyvenimo link. Tyrimo (Ghani, Mansor ir kt.) rezultatai parodė, kad Z karta yra linkę rinktis pasyvią aplinką, kuri ir formuos tolimesnę jų savimonę. Pasyvumas šiuo atveju – susijęs su saugumo, laisvės, atsipalaidavimo poreikiu. Kita vertus, skaitmeninės kartos atstovai dar būdami mokykloje kalba apie nuosavą verslą ar galimybę savo pomėgius paversti darbu (Abramovich, 2015). Domėjimosi sritys apima technologijas, skaitmeninį turinį, lygias teises ir kitas sritis, kurios susijusios su teigiamais pokyčiais pasaulyje. Austrijoje vykdyto tyrimo metu (Jorg, 2017) pastebėta, kad ši karta – optimistiška ir ambicinga. Saviaktualizacija, pasitenkinimą teikiantis darbas ir geras emocinis klimatas užima tikrai aukštą poziciją jų poreikių hierarchijoje.

Remiantis A. Maslow teorija, galima išskirti pagrindinius Z kartos poreikius. Išmanieji įrenginiai, greitas internetas, saugus naršymas (apsipirkimas, komunikacija), laisvė priimti sprendimus, bet esant poreikiui galimybė pasitarti, pritarimas, tolerancija (tiek

priimamiems sprendimams, tiek pažiūroms), įsiklausymas, dialogas, sąlyginė kontrolė, galimybė realizuoti savo idėjas – tai, ko reikia kiekvienam Z kartos atstovui. Atsižvelgiant į šiuos poreikius, galima tikėtis, kad susiformuos savimi pasitikintis, kūrybiškas, potencialo nestokojantis žmogus, kuris drąsiai sieks savo tikslų ir nebijos atskleisti savo pažiūrų taip formuodamas bendraamžių, kuriems svarbios panašios vertybės, patirtys.

2. NEFORMALIOJO VAIKŲ ŠVIETIMO SAMPRATA LIETUVOJE

Šiame skyriuje analizuojant pagrindinius Lietuvos švietimo dokumentus (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymą (2011); Neformaliojo vaikų švietimo koncepciją (2005), tyrimus ir pan., bus apžvelgta neformaliojo vaikų švietimo situacija Lietuvoje. Skyriaus tikslas – išsiaiškinti, kaip šiuo metu yra organizuojamas neformalusis vaikų švietimas istoriniame kontekste. Siekiant įgyvendinti numatytą tikslą, bus analizuojama neformaliojo švietimo samprata, raida (nuo 1991 metų) bei veiklos.

2.1 Neformalaus švietimo samprata

Neformalusis švietimas Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) apibrėžiamas kaip „švietimas pagal įvairias poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas, išskyrus formaliojo švietimo programas“. Įstaigos, teikiančios neformaliojo švietimo paslaugas skirstomos į tris grupes (žr. 2 lent.):

1. Ikimokyklinio ugdymo mokyklos. Tai įstaigos, kurių tikslas „padėti vaikams išsiugdyti savarankiškumo, sveikos gyvensenos, pozityvaus bendravimo su suaugusiais žmonėmis ir bendraamžiais pradmenis, pažinti savo šalį, pradėti mokytis kūrybiškumo ir mokėjimo mokytis“ (Ikimokyklinis ugdymas, 2018). Ikimokyklinis ugdymas gali būti vykdomas šeimoje vaikams nuo gimimo iki 6 metų (iki 5 metų, jeigu pradedamas teikti priešmokyklinis arba pradinis ugdymas (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011).

2. Neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjų švietimą papildančios mokyklos. Tai įstaigos, kurių tikslas „per kompetencijų ugdymą formuoti asmenį, sugebantį tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje, padėti tenkinti pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2005). Neformalusis vaikų švietimas apibrėžiamas kaip kryptinga veikla, kuri padeda vaikui įgyti kompetencijas „tapti sąmoninga asmenybe, kuri gebės atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai veikti visuomenėje bei prisitaikyti prie kintančios aplinkos“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2005). Teikiamas asmenims iki 19 metų (specialiųjų ugdymo poreikių turintiems – iki 21 metų).

3. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo mokyklos. Tai įstaigos, kurių tikslas „sudaryti sąlygas asmeniui mokytis visą gyvenimą, tenkinti pažinimo poreikius, tobulinti įgytą kvalifikaciją, įgyti papildomų kompetencijų“ (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011). Neformaliojo suaugusiųjų švietimo mokytojai siekia asmens savišvietos poreikių tenkinimo, kultūrinių interesų plėtojimo, asmens kūrybinių galių ir gebėjimų ugdymo, asmens įsitraukimo

į visuomenę bei sudaro „sąlygas įgyti profesinei veiklai reikalingų teorinių žinių ir praktinių gebėjimų, taip pat sąlygas kvalifikacijai tobulinti” (Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas, 1998). Sąvoka Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatyme apibrėžiama kaip „asmens ir visuomenės interesus atliepiantis mokymasis, lavinimasis ar studijos, kurias baigusiam neišduodamas valstybės pripažįstamas dokumentas, patvirtinantis išsilavinimo, tam tikros jo pakopos ar atskiro reglamentuoto modulio baigimą arba kvalifikacijos įgijimą“. Teikiamas vyresniems negu 18 metų asmenims.

2 lentelė. Neformalųjį švietimą teikiančios įstaigos

Įstaigos	Ikimokyklinio ugdymo mokyklos	Neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančios mokyklos	Neformaliojo suaugusiųjų švietimo mokyklos
Amžius	Nuo gimimo iki 6 metų (iki 5 metų, jeigu vaikas pradeda lankyti formaliojo ugdymo mokyklą)	Mokyklinio amžiaus mokiniai (iki 19 metų, iki 21 metų, jeigu turi specialiųjų poreikių programą)	Asmenims nuo 18 metų
Tikslas	Ugdyti vaiko socialinius, komunikacinius gebėjimus	Formuoti aktyvų, sąmoningą asmenį	Tobulinti turimas ir/arba įgyti naujas kompetencijas
Kas organizuoja?	Šeima arba ikimokyklinio ugdymo įstaigos	Menų, muzikos, sporto ir kitos mokyklos, neformaliojo vaikų švietimo mokyklos, kitos švietimo įstaigos, laisvieji mokytojai bei švietimo teikėjai	Bendrojo lavinimo, profesinės, aukštesniosios ir aukštosios mokyklas, neformaliojo švietimo padaliniai, specialistai

Šaltiniai: Lietuvos Respublikos neformaliojo vaikų švietimo koncepcija (2005), Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas (1998), Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011)

Neformalusis suaugusiųjų švietimas – tęstinis procesas (einantis po neformaliojo vaikų švietimo), kuris nesuteikia dokumento patvirtinančio išsilavinimo (Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas, 1998), bet sudaro galimybę mokytis visą gyvenimą. Jeigu asmuo pageidauja ir sugeba pagrįsti bei įrodyti neformaliojo būdu įgytas kompetencijas, gali įgyti tam tikrą kreditų skaičių atitinkamos srities aukštojo mokslo kvalifikacijai gauti (Neformaliojo būdu įgytų mokymosi pasiekimų vertinimas ir kompetencijų pripažinimas, 2011). Vietos, kuriose vykdomos šios veiklos apima bendrojo lavinimo, profesines, aukštesniąsias ir aukštąsias mokyklas, neformaliojo švietimo padalinius

bei vietas, kuriose fiziniai ar juridiniai asmenys veikia Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka.

Kalbant apie Z kartos atstovus, daugiau dėmesio reikėtų atkreipti į neformalųjį vaikų švietimą, kadangi didžioji dalis jų – vis dar mokyklinio amžiaus. Švietimo ir mokslo ministerija pristatyda neformalųjį vaikų švietimą, jo paskirtį įvardina kaip mokinių poreikių tenkinimą, kuris yra susijęs su pažinimu, lavinimusi, saviraiška ir pagalba tampant aktyviais visuomenės nariais. Tam, kad būtų geriausiai atliepiama į asmens poreikius, Švietimo įstatyme (2011) išskiriamas punktas, kad veikla turi būti pasirinkta laisva valia. Neformalusis vaikų švietimas dar yra įvardinamas kaip: *neformalusis ugdymas, saviraiška, vaikų užimtumas, popamokinė veikla, formalųjį švietimą papildanti veikla, jaunimo neformalusis ugdymas, pasirenkamas vaikų ugdymas ir pan.* Vietos, kuriose gali būti teikiamos paslaugos: muzikos, dailės, menų, sporto ir kitos mokyklos, neformaliojo vaikų švietimo mokyklos, kitos švietimo įstaigos (pavyzdžiui, darželiai, jaunųjų turistų, aplinkotyros, techninės kūrybos centrai it kt.), laisvieji mokytojai bei švietimo teikėjai (tie kurie ugdo vaikų gyvenimo įgūdžius, asmenines, socialines ir kitas bendrąsias kompetencijas). Pagrindinė sąlyga neformalaus vaikų švietimo teikėjams – vadovavimasis koncepcijoje numatytais reikalavimais ir konkretaus plano, kuris atitinka vaikų poreikius turėjimas. Užklasinėse veiklose ugdomos kompetencijos skiriasi, priklausomai nuo ugdytinių poreikių, užsiėmimų trukmės bei finansavimo.

Formalųjį švietimą papildanti veikla yra suprantama kaip neformaliojo vaikų švietimo sinonimas. Visgi, sąvokos nėra visiškai tapačios. Pasirinkę formalųjį švietimą papildančias veiklas, ugdytiniams yra suteikiamas pažymėjimas, kuris kai kuriais atvejais gali būti pripažintas kaip formaliojo švietimo dokumentas (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2005). Vienas iš pavyzdžių – muzikos, sporto mokyklos, kurios suteikia papildomą vertę stojant į atitinkamos pakraipos studijas. Organizuojant formalųjį švietimą papildomą mokymą yra remiamasi formaliojo švietimo taisyklėmis: yra privalomieji dalykai (pamokos), vertinimo sistema (formuojamasis, diagnostinis ir apibendrinamasis vertinimai), suteikiamas baigimo pažymėjimas.

Neformalusis švietimas skatina individualių kompetencijų ugdymą. Jeigu formaliajame švietime ugdytojo planai yra orientuoti į vienodas kompetencijas, tai neformaliosiose veiklose galima atsižvelgi į kiekvieno vaiko individualumą (pasirenkant labiausiai dominančias veiklas, individualiai užsiimant su vaiku praktikos metu ir pan.). Dalyvaudami popamokinėse veiklose ugdytiniai formaliuotu metu įgytas žinias gali pritaikyti praktinėje veikloje, taip ugdydamiesi naujus gebėjimus. Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje numatomos ugdyti kompetencijos apima: *asmenines, edukacines (mokymosi), socialines ir profesines* (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2005, žr. 3 lent). Šios

kompetencijos nukreiptos į sritis, kurios formuoja savimi pasitikintį, gebantį mokytis, prisitaikyti prie aplinkos ir pan. asmenį.

3 lentelė. Kompetencijos ugdomos per neformalaus vaikų švietimo veiklas

Kompetencijos	Asmeninės	Edukacinės (mokymosi)	Socialinės	Profesinės
Kas įgyjama? Gebėjimai:	<ul style="list-style-type: none"> • Pažinti ir gerbti save (savęs vertinimas, savianalizė); • Įvertinti savo jėgas ir priimti iššūkius; • Kryptingai siekti tikslų; • Atsisipirti neigiamai įtakai, laikytis duoto žodžio; • Valdyti emocijas ir jausmus; • Išreikšti savo jausmus, poziciją ir pan.; • Prisiimti atsakomybę. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mokyti (norai, pasitikint savo jėgomis); • Išsiskirti mokymosi tikslus; • Valdyti informaciją; • Pasirinkti mokymosi būdus ir priemones; • Planuoti mokymosi procesą; • Kritiškai, kūrybiškai mąstyti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gerbti kitokią nuomonę, jausmus; • Bendrauti pozityviai, atsakingai, valdant konfliktus; • Dirbti komandoje; • Priimti pagalbą bei padėti tiems, kuriems jos reikia; • Įsitraukti į bendruomenės veiklas; • Būti sąmoningu vartotoju (gerbti aplinką). 	<ul style="list-style-type: none"> • Suprasti besikeičiančią darbo rinką (įgūdžiai reikalingi darbo paieškai, karjerai ir pan.); • Įgyti reikiamų žinių norimai profesijai atstovauti; • Suprasti veiklos reikšmingumą ir asmeninę atsakomybę veikloje (kokybišką darbą).

Šaltiniai: Neformaliojo švietimo koncepcija (2005) ir neformalusugdymas.lt

Lietuvos vaikų ir jaunimo centro bei Mykolo Romerio universiteto atliktas tyrimas (2017) parodė, kad didžioji dalis neformaliųjų veiklų patirtis turinčių jaunuolių (tyrime dalyvavo 18-35 metų asmenys), neformaliųjų vaikų švietimą supranta kaip laiko praleidimo formą. Tuo tarpu, suaugusieji apie neformaliųjų jų švietimą atsiliepia kaip apie dalyvavimą įvairiuose mokymuose, susieja tai su įsipareigojimu darbdaviui (Mokomės visą gyvenimą Teminio tyrimo ataskaita. Galutinė versija, 2015). Taigi, nors Švietimo įstatymas, Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas, Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija ir kiti dokumentai numato sampratos apibrėžtis, jų organizavimo gaires, dalyviai kai kuriais atvejais veiklas supranta kaip laisvalaikį, kurio metu nebus vertinami pažymiais.

Taigi, neformalusis švietimas yra skirstomas į tris dalis: ikimokyklinio, neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjų švietimą papildančio bei neformaliojo suaugusiųjų švietimo mokyklas. Analizuojant Z kartą, aktualiausias – neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjų švietimą papildančios mokyklos. Šių mokyklų tikslas – ugdyti individualias kompetencijas, suteikti galimybę pastebėti savo talentus bei juos ugdyti. Kompetencijos, kurios turėtų būti ugdomos neformaliojo švietimo būdu: asmeninės, mokymosi, socialinės bei profesinės. Visgi, asmenys, dalyvaujantis neformaliajame švietime, šias veiklas dažniau

supranta kaip laiko praleidimo būdą ar įsipareigojimą darbdaviui, o ne konkrečių žinių ir kompetencijų įgijimą.

2.2. Neformaliojo vaikų švietimo raida ir sistema Lietuvoje

Sistema Lietuvių kalbos žodyne yra apibūdinama kaip „planingas, taisyklingas sudedamųjų dalių išdėstymas“, „organizavimo forma“ arba „principai, sudarantys kurio nors mokslo pagrindą“ (Lietuvių kalbos žodynas, prieiga internete). Sistema šiuo atveju – tiesiogiai susijusi su neformaliojo švietimo raida Lietuvoje.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, 1991 06 25 priimtas, o 1991 07 01 įsigaliojo pirmasis Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (1991). Tuo metu daugiausia dėmesio skirta formaliojo ugdymo sistemos kūrimui, jos pritaikymui tuometiniams poreikiams. Neformaliojo vaikų švietimo sąvoka dokumentuose tuo metu dar nevarijavo. Vietoj jo pasirinkta *papildomo mokymo* sąvoka. Papildomas mokymas suprantamas kaip įvairiomis formomis organizuotas mokymas mokyklose, kursuose ir būreliuose. Veiklos labiau orientuotos į formalųjį ugdymą (matematikos, istorijos būreliai, kurių metu sprendžiamos užduotys ir pan.) negu į asmens poreikius (Zenkevičienė, Biekšienė, 1997). Tokia mokymo forma buvo iš dalies apmokama valstybės, jeigu ugdytinis pasirinkdavo valstybės išlaikomas arba remiamas institucijas. Konkrečias papildomo mokymo, kuris dar vadinamas būreliais, popamokine ar nepamokine veikla ir pan. patirtis ir svarbą, galima matyti išsamiau analizuojant tų metų tyrėjų darbus bei Švietimo įstatymo papildymus.

- G. Purvaneckienė (1991), nepriklausomybės atkūrimo pradžioje, pristatė tyrimo rezultatus, kuriuose dėmesys kreipiamas į uždaromas sporto mokyklas, naikinamus būrelius, didėjančias kainas už būrelius, kurie kelia laisvalaikio užimtumo problemą. Papildomo mokymo veiklas aktyvūs vaikai, kurių tėvai skiria mažiau dėmesio arba jo neskiria išvis, keičia susibūrimui į „blogas kompanijas“, kurios skatina žalingus įpročius, delinkventinę veiklą. Taigi, nors papildomo mokymo poreikis yra identifikuojamas („Galima prognozuoti, kad vis labiau įsigalint komerciniams santykiams kultūros, sporto bei pramogų srityje, jaunimo laisvalaikio užimtumo problema gali labai smarkiai paaštrėti ir sukelti daug ilgalaikių neigiamų pasekmių“ (p. 159), galima daryti prielaidą, kad priėmus pirmąjį Švietimo įstatymą dėmesys buvo skiriamas formaliojo švietimo organizavimui, o ne neformaliajam švietimui.

- Pedagogė E. Martišauskienė (1993) kalbėdama apie auklėjimo per pamokas galimybes, dėmesį atkreipia ir į klasės valandėles, mokykloje ir už jos ribų vykstančius

renginius. Jeigu būreliai buvo orientuoti į formalųjį ugdymą (t.y. atitiko mokomus dalykus, buvo siejamos su sporto, meno mokyklomis), tai klasės valandėlės - į humanitarinę sritį, kuri apima mokslo, meno, sporto laimėjimus bei jų reikšmę visuomenei (p. 134).

- 1994 metais Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas papildytas (1991) į Lietuvos švietimo sistemą įtraukiant ir papildomo ugdymo bei neformaliojo švietimo įstaigas. 1995 metais tame pačiame įstatyme, neformaliojo švietimo būklę papildė punktas, kuris įgalina savivaldybę steigti, reorganizuoti, likviduoti papildomo ugdymo bei suaugusiųjų neformaliojo švietimo įstaigas, skirti ir atleisti vadovus, jeigu sutinka apskrities valdytojai (1997 m. sąvoka „apskrities valdytojai“ keičiama į „apskrities viršininkai“). Nuo 1997 m. papildomo ir neformaliojo švietimo įstaigų organizavimas atitenka apskrities viršininkams.

- T. Stulpinas (1997) dėmesį atkreipia į holistinį ugdymą. Pradedama daugiau dėmesio skirti ne tik mokymui, bet ir mokymuisi. Holistinį ugdymą jis supranta kaip „žinias įgūdžius ir mokėjimus, kūrybinės veiklos patyrimą ir emocinių vertybių santykių normas“ (p. 149). Šių komponentų derinį sudaro ne tik pamokose įgytos žinios, bet ir būrelių, sekcijų, bendruomenės ir organizacijų darbas. L. Jovaiša (1997) atkreipia dėmesį, kad mokykla turi skatinti mokinių atsakomybę ir laisvę per ugdymo priemones. Požiūris artimas dabartinei Neformalaus vaikų švietimo koncepcijai, kurioje siekiama ugdyti kompetencijas, padėti pastebėti talentus ir juos stiprinti. Negana to, užsimenama ir apie ugdytinių nuomonės svarbą, kuri ugdymo turinį darytų patrauklesniu, taigi, einama prie individualaus poreikio išsiaiškinimą ir pamokų koncepcijos keitimą. Tai vis dar tik pasiūlymai, bet kuriamos pirmosios pastabos, švietimo politikai koreguoti.

- Pedagogų (Jovaiša, 1998; Sprindžiūnas, 1998) darbuose minimas ir nepamokinis ugdymas, kuris susijęs su pažintine, darbine, estetinė, sportine pramogine veiklomis, kurios sudaro palankias sąlygas mokiniams realizuoti save, kurti bei būti aktyviais. Šių sąlygų vedamos, pradedamos burti neformalios mokinių organizacijos, kurios tenkintų platesnius poreikius negu tą daro formalusis švietimas. Jeigu anksčiau mokiniai jautėsi patenkinamai gaunamomis žiniomis per pamokas, po truputį formuojamas pasipriešinimas, kuris skatina „pramogų, malonių išgyvenimų, bendravimo, pažinimo, kelionių, taip pat gyvenimo prasmės, dvasingumo, religinių išgyvenimų“ (Sprindžiūnas, 1998, p. 157) poreikį. Per šias veiklas ugdoma mokinių tolerancija, santykis su savimi, visuomeniškumas, motyvacija ir kitos vertybės, kurias sunku apibrėžti formaliojo ugdymo turiniu.

- Šalia asmeninių kompetencijų ugdymo, vertybių atskleidimo per neformaliąsias veiklas, atsiranda ir gabių mokinių problema. Tuo metu vis dar mažai kalbama apie mokymuisi palankią aplinką, užduočių diferencijavimą pagal gabumus. Dėmesys atkreipiamas ne tik apie tikslųjų mokslų atstovus, bet ir menų, humanitarinės srities ugdytinius. Keliama prielaida, kad

formaliojo ugdymo turinys negali atliepti visų gabių mokinių poreikių, todėl imama kalbėti apie bendradarbiavimą su kitomis įstaigomis, kurios organizuotų konkursus skatinančius mokinio kaip tyrėjo patirtį, specialias mokyklas ar kursus aukštosiose mokyklose, sustiprintas klases ir pan. (Dukynaitė, 2000). Bendradarbiavimas tarp skirtingų įstaigų suprantamas ne tik kaip gabaus vaiko kompetencijų stiprinimas, bet ir vertybių ugdymas, kuris vėliau gali būti reikšmingas visuomenei.

- 2002 m. pristatytas tyrimas (Gumuliauskienė, 2002), apie moksleivių požiūrį į mokyklos modernizavimą. Tyrimo metu išsiaiškinta, kad būtina keisti papildomo ugdymo sistemą, kadangi iki tol nebuvo reglamentuota popamokinė, papildoma veikla skatinanti vaikų užimtumą ne pamokų metu. Švietimo bendruomenė tuo metu laukė papildomo ugdymo koncepcijos, kuri apibrėžtų papildomo ugdymo organizavimo gaires, kad mokyklos galėtų tapti moderniomis. Neformaliojo arba papildomo ugdymo koncepcija tuo metu buvo labai svarbi, kadangi tyrimai (Kučinskienė, Kučinskas, 2002), kad mokiniai neturėdami tikslingo užimtumo stokoja motyvacijos mokytis, vangiai planuoja prasmingą ir produktyvų gyvenimą ir karjerą, linksta į nusikalstamas veiklas.

Pradėjus daugiau dėmesio skirti mokyklų modernizavimui, supratęs neformaliojo švietimo svarbą siekiant holistinio ugdymo, 2003 m. atnaujintas Švietimo įstatymas (2003). Įstatyme atskiras dėmesys skiriamas ir neformaliajam švietimui. Neformalusis švietimas tuo metu suprantamas kaip „švietimas pagal įvairias **švietimo poreikių** tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas“ (2 str. 17 p.). Taigi, galima matyti, kad pagrindinis tikslas yra ne ugdyti asmenines mokinio kompetencijas, bet dėmesį kreipti į švietimo poreikius, jų aktyvumą visuomenėje. Neformalusis švietimas apjungiamas į ikimokyklinį, priešmokyklinį ugdymą bei kitą neformalųjį vaikų ir suaugusiųjų švietimą. Savivaldybės skatinamos įsipareigoti turėti pakankamą programų tinklą („Savivaldybė privalo turėti pakankamą <...> programų teikėjų tinklą“, 28 str. 6 d.), kuris užtikrintų mokinių ugdymąsi. Tuo tarpu Vyriausybė įsipareigoja nustatyti neformaliojo vaikų švietimo aplinkos ir reikalingų priemonių reikalavimus (37 str., 2 d. 1 p.), o Švietimo ir mokslo ministras nustatyti programų kriterijus.

2004 m. priimama Vaikų ir jaunimo socializacijos programa (2004), kurios tikslas „plėtoti vaikų ir jaunimo socializacijos galimybes, skatinti kultūrinės ir pilietinės brandos ugdymą“ (20 str.). Programos tikslas – prevencinių programų (tuo metu Lietuvoje buvo didelis vaikų nusikalstamumas, susidomėjimas narkotinėmis medžiagomis) ir prasmingo laiko po pamokų skatinimas. Viena iš punktų numatyta, „sukurti vaikų ir jaunimo neformaliojo švietimo teisinę norminę bazę ir finansavimo sistemą“ (23.8 p.). Norminę bazę ir finansavimo

sistemą atspindėjo Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, kuri turėjo pasirodyti ateinančiais metais.

2005 m. pabaigoje išeina įsakymas, kuriame skelbiama, kad yra tvirtinama Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija. Tai pirmasis dokumentas, kuris turėjo reglamentuoti neformalųjį švietimą, apibrėžti jo organizavimo principus ir gaires. Neformalusis vaikų švietimas jau yra suprantamas ne tik kaip švietimo poreikių tenkinimas, bet kaip „kryptinga veikla, padedanti vaikui įgyti kompetencijos, tapti sąmoninga asmenybe, sugebančia atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai veikti visuomenėje bei prisitaikyti prie kintančios aplinkos“. Koncepcijoje keliami uždaviniai susiję su asmeninių, edukacinių, socialinių, profesinių kompetencijų ugdymu, socialine integracija, karjeros projektavimu. Sistemai pasitvirtinus, tikimasi, kad mokiniai įgys daugiau kompetencijų, geriau mokysis formaliojo švietimo sistemoje, taps brandžiomis asmenybėmis galinčiomis spręsti savo problemas ir būti aktyviais visuomenės nariais, kurs bendruomeniškumą skatinančią aplinką bei prisidės prie nedarbo ir socialinių išmokų mažėjimo. Kad sistema veiktų sėkmingai, reikalinga Švietimo ir mokslo ministerijos, savivaldybių, apskričių viršininkų administracijų valstybinės švietimo priežiūros skyrių ir neformaliojo švietimo teikėjų sinergija (žr. 4 lent.). Visgi, tai tik pirmasis žingsnis link neformaliojo švietimo sistemos kūrimo. Sėkmingam įgyvendinimui vis dar trūksta finansavimo, neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų pripažinimo sistemų, teisės aktų stiprinančių savivaldybių atsakomybę, veiklų į(si)vertinimo sistemos, pedagogų kvalifikacijos kėlimo būdų.

4 lentelė. Neformaliojo vaikų švietimo organizavimas				
Kas organizuoja?	Švietimo ir mokslo ministerija	Savivaldybė	Apskričių viršininkų valstybinės švietimo priežiūros skyrius	Neformaliojo švietimo teikėjas
Ką daro?	Nustato valstybinę neformaliojo vaikų švietimo politiką	Kuria teikėjų tinklą; Nustato mokslo metų pradžią ir trukmę; Analizuoja švietimo būklę; Vykdo teikėjų priežiūrą	Prižiūri švietimo teikėjų veiklą	Dirba pagal koncepcijoje numatytus principus; Atsako už turinio kokybę

Šaltinis: Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija (2005)

- 2006 metais Daugpilyje atlikto tyrimo metu (Kravale, Guseva, 2006) dar kartą patvirtinama neformaliojo švietimo svarba. Po pamokų vykstančiose veiklose formuojamas jaunuolių požiūris į problemų sprendimą. Neformalusis švietimas aiškinamas ne kaip poreikių tenkinimas, o kaip globalus mokymasis. Jis formuoja pagrindą mokymosi visą gyvenimą supratimui per kasdien įgyjamas patirtis, kurios gali būti naudingos sprendžiant ne tik asmenines problemas, bet ir visuomenei svarbius klausimus. Tai tarsi erdvė, kuri skatina savęs pažinimą, toleranciją, kuria inkliuzinę aplinką. Visgi, inkliuzinė aplinka vis dar nėra organizuojama tinkamai. R. Raudeliūnaitės tyrime (2007) pastebėta, kad mokiniai turintys regėjimo negalią veiklas po pamokų vertina ne itin teigiamai („<...> nėra pakankamai asmeniškai ir socialiai prasminga“ p. 80), kadangi nėra suteikiama galimybė savarankiškai priimti sprendimus, veiklos nėra orientuotos į socialinių įgūdžių ugdymą, trūksta pedagogų pasirengimo.

- 2009 metais imta kalbėti apie daugiafunkčius centrus (Universalūs daugiafunkciai centrai Lietuvoje, 2009). Daugiafunkcis centras suprantamas kaip įstaiga, kurioje gali būti „ikimokyklinis, priešmokyklinis ugdymas, neformalusis vaikų švietimas, vaikų priežiūra dieną, neformalusis suaugusiųjų švietimas, švietimo pagalba, specialusis ugdymas, nuotolinis mokymas pagal formaliojo ir neformaliojo ugdymo programas ar jų modulius, pramoginė, sociokultūrinė, meninė vaikų ir suaugusiųjų veikla ir pan.“ (p. 2). Konkretūs daugiafunkcio centro tikslai ir vykdomos veiklos turėtų būti orientuojamos į poreikius priklausomai nuo savivaldos. Tokių centrų privalumai: bendruomenės telkimas per neformaliuosius užsiėmimus bei socialinė ir psichologinė pagalba įvairaus amžiaus žmonėms. 2015 metais priimta Daugiafunkčių centrų koncepcija, kuri apibrėžia, kad tokio tipo įstaiga turėtų apimti ne mažiau kaip dvi viešosios politikos funkcijas, kurios apima švietimą (formalųjį, neformalųjį, švietimo pagalbą) kultūrą (bibliotekas, muziejus, kultūros centrus), socialinę pagalbą (bendrąsias bei specialiąsias paslaugas), sveikatos priežiūrą ir kitas paslaugas. Ugdymo plėtotės centro duomenimis (<http://daugiafunkciai.blogspot.com/>), 2015 metais Lietuvoje veikė daugiau kaip 100 daugiafunkčių centrų.

2012 metais priimamas įstatymas dėl Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos pakeitimo. Situacijos analizėje teigiama, kad neformalųjį švietimą renkasi tik apie 20 procentų jaunuolių ir tas skaičius nėra pakankamas. Didinti įsitraukimui, sukuriamas pasirenkamojo vaikų ugdymo modelio finansavimas (Neformaliojo ugdymo aktualijos, 2012). Jis susijęs su „teisės aktų nustatyta tvarka apskaičiuota lėšų suma, skirta vaikui ugdyti per nustatytą laikotarpį pagal pasirenkamojo vaikų ugdymo programą“ (p. 8). Taip sudaroma galimybė vaikams 2 valandas per savaitę nemokamai dalyvauti popamokinėje veikloje, kuri bus finansuojama iš

mokinio krepšelio lėšų. Tokiu būdu skatinamas didesnis mokinių įsitraukimas į neformalųjį švietimą.

Atnaujintame įstatyme, neformaliojo vaikų švietimo sąvoką siūloma keisti pasirenkamuju vaikų ugdymu. Jo paskirtis išlieka tokia pati, bet atsiranda skirstymas, kai viena dalis - formalųjį švietimą papildantis ugdymas (pagal ilgalaikes programas veikiančios mokyklos, kurios suteikia papildomų dalykinių ir bendrųjų kompetencijų, pavyzdžiui, muzikos, sporto mokyklos), o kita – neformalusis vaikų ugdymas (gyvenimo įgūdžių bei asmeninių, socialinių ir kitų bendrųjų kompetencijų ugdymas). Anksčiau buvę uždaviniai papildomi pagarba žmogaus teisėms ir orumui bei dalykinių kompetencijų ugdymu. Papildomi ir anksčiau buvę asmeniniai, edukaciniai, socialiniai bei profesiniai principai. Šalia jų atsiranda patirties, ugdymosi grupėje bei pozityvumo, kurie atkreipia dėmesį į asmens praktinį mokymąsi, refleksiją, bendrų sprendimų priėmimą bei sąlygų gerai vaiko savijautai kūrimą. Numatomi ir tolimesni planai koncepcijos tobulinimui, kurie orientuoti į teisės aktus, kurie reglamentuotų programų, ugdymo planų rengimą, akreditavimą ir vertinimą.

- Atnaujinus Neformaliojo vaikų švietimo koncepciją, toliau organizuojami pokyčiai, kurių tikslas ugdyti mokinių kompetencijas, įtraukti juos į prasmingą veiklą po pamokų išvengiant delinkventinio elgesio apraiškų bei kitų paauglių gyvenimo problemų. Tyrimo duomenimis (Preveninės programos, jų vieta mokyklos gyvenime, 2015) Lietuva yra tarp ryškiausias problemas turinčių valstybių. Tos problemos apima alkoholio bei narkotinių medžiagų vartojimą, rūkymą, smurtą, patyčias, nusikalstamumą bei savižudybes. Siekiant išvengti šių problemų, vis daugiau kalbama apie ilgalaikių prevencinių programų svarbą. Preveninės programos yra suprantamos ne tik kaip neformalus švietimas, bet ir problemos sprendimo įterpimas į formalųjį ugdymą (t.y. per dalyko pamokas, klasės valandėles ir pan.). Iki 2017 m. preveninės programos buvo vykdomos švietimo teikėjo nuožiūra, atsižvelgiant į poreikį, pedagogų pasiruošimą ir pan., per daug dėmesio neskiriant ilgalaikiai naudai. 2017 m. priimtas įsakymas, kuriuo numatoma, kad „švietimo įstaiga privalo sudaryti sąlygas kiekvienam mokiniui nuolat dalyvauti bent vienoje nuoseklioje, ilgalaikėje socialines ir emocines kompetencijas ugdančioje prevencinėje programoje, apimančioje smurto, alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją, sveikos gyvenimo skatinimą“ (Dėl pasirenkamų prevencinių programų, 2017, p. 1). Taigi, nors švietimo įstaigai lieka galimybė rinktis temą bei programos taikymo būdus (įtraukiant į formalųjį ugdymą, per neformaliojo švietimo veiklas ir kt.), mokykla yra įpareigota vykdyti bent vieną ilgalaikę ir nuoseklią prevencinę programą, kurioje dalyvautų visi mokiniai.

- Atliepiant 2015 metais patvirtintą įsakymą „Dėl prioritetinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumanios specializacijos)

krypčių ir jų prioritetų įgyvendinimo programos įgyvendinimo Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos srityje bendrųjų veiksmų plano“ patvirtinimą (2015), parengta Švietimo problemos analizė (STE(A)M neformalusis vaikų švietimas: problemos ir galimybės, 2015), kurioje kreipiamas dėmesys į mokinių karjeros projektavimo poreikius. Pastebėta, kad mokinių susidomėjimas ir pasiekimai susiję su tiksliaisiais mokslais nepakankami, todėl darbdaviai susiduria su kvalifikuotų specialistų, kurie dirbtų „informacijos ir ryšių, gamybos ir pramonės, mokslinės ir techninės veiklos, medicinos ir slaugos“ (p. 2) srityse. Manoma, kad to priežastis – įsivaizdavimas, kad tikslųjų mokslo sritys yra neįdomios dėl mokykloje formaliuoju būdu įgytų patirčių, kuriomis remiasi formulėmis ir teoremomis, o ne konkrečiais pavyzdžiais ir patirtimi. Negana to, neformaliojo švietimo veiklos STEAM srityse nėra tokios išvystytos kaip muzikos, sporto mokyklos ir užsiėmimai susiję su šiomis sritimis. Pagrindinis būdas motyvuoti moksleivį įsitraukti į šias veiklas – olimpiados, kurios pritraukia tik gabiausius moksleivius (Kaunaitė, Valauskaitė, 2015) Vienas iš galimų sprendimų – neformalusis ugdymas, kuris veiktų per atviros prieigos centrų tinklą ir sudarytų galimybę mokiniams veikti per praktinę veiklą (darbas laboratorijose, centruose, įmonėse ir kt.). 2018 metais išleistas (bet dar nepatvirtintas) įstatymo pakeitimas, kuris numato atitinkamas priemones ir projektines veiklas, kurios turėtų plėsti užsiėmimų tinklą, didinti prieinamumą ir mokinių susidomėjimą ir motyvaciją siekti geresnius rezultatus tiksluosiuose moksluose.

- 2018 metais paleista eksperimentinė metodika, kurios tikslas parengti Neformaliojo vaikų švietimo kokybės užtikrinimo modelį. Ši metodika turėtų pagerinti neformaliojo vaikų švietimo situaciją Lietuvoje, kadangi šiai dienai nėra vieningos sistemos, kuri gali patvirtinti veiklos efektyvumą. Specialiai parengti vertintojai per keleto dienų stebėjimą, komunikaciją su ugdytiniais bei paslaugų teikėjais parengs rekomendacijas, kurios geriau atlieps vaikų poreikius (Saranienė, 2018). Visgi, metodika vis dar yra tik metodinė, todėl vertinti tolimesnės eigos kol kas negalime.

*Taigi, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad neformalusis vaikų švietimas yra nuolat kintanti veikla. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, daugiau dėmesio buvo skiriama formaliojo švietimo kūrimui negu popamokiniam vaikų užimtumui. Pirmosios sąsajos su neformaliuoju švietimu, buvo įvardytos Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (1991), Vaikų ir jaunimo socializacijos programoje (2004). Pirmasis, tiesiogiai su neformaliuoju vaikų švietimu susijęs, reglamentuotas dokumentas („Neformaliojo švietimo koncepcija“) įsigaliojo 2006 metais. Praėjus 7 metams, 2012 metais, koncepcija atnaujinta, daugiau dėmesio kreipiant į ugdytinio, o ne visuomenės poreikius. Didžiausi pasiekimai, susiję su neformaliuoju vaikų švietimu apima: **privalomą prevencinių programų vykdymą, kuris priklauso nuo mokyklos poreikių, neformaliojo švietimo veiklų finansavimo numatymą, daugiafunkčių centrų plėtrą, kurie***

didina veiklų prieinamumą ir pasirinkimą, orientaciją į jaunuolio poreikius, į saugią aplinką, kuri ugdytų kompetencijas. Kita vertus, per daugiau negu 10 metų vis dar nėra sukurta metodika, kuri padėtų įvertinti veiklų naudą ir efektyvumą, užsiėmimai labiau orientuoti į menines veiklas, mažiau dėmesio skiriant tiksliesiems mokslams.

2.3. Neformaliojo vaikų švietimo veiklos

Kaip jau minėta anksčiau, neformaliojo vaikų švietimo tikslas – „per kompetencijų ugdymą formuoti asmenį, sugebantį tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje, padėti tenkinti pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2005). Analizuojant šį apibrėžimą, galima pastebėti, kad tinkamai neformaliajai veiklai organizuoti yra reikalingi du aspektai: *veikla*, kuri ugdytų, formuotų, aktyvintų, supažindintų su visuomene ir savimi bei *pagalba*, kuri nukreiptų ugdytinį tinkama linkme. Tai reiškia, kad popamokinės veiklos turi būti organizuojamos aktyviai, skatinant mokinių įsitraukimą ir jų žinių perkėlimą į praktinę veiklą.

Neformalusis vaikų švietimas gali būti vykdomas per prevencines programas, būrelius, pažintines veiklas, neakivaizdines mokyklas, formalųjį švietimą papildančias mokyklas, stovyklas ir kitas programas. Šias veiklas gali organizuoti specialistai turintys aukštąjį arba aukštesnįjį pedagoginį išsilavinimą, asmenys išklausę pedagoginių-psichologinių žinių kursą ir asmenys baigę neformaliojo ugdymo kursus ir turintys tai patvirtinančią pažymėjimą (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2005). Vietos, kuriose gali vykti užsiėmimai: neformaliojo vaikų švietimo mokyklos, formaliojo švietimo mokyklos ir kitos organizacijos turinčios teisę vykdyti šią veiklą.

Preveninės programos. Tai „planingų ir sistemingų priemonių, padedančių stiprinti mokinio asmenybės ir aplinkos apsauginius veiksnius ir mažinti rizikos veiksnių įtaką, visuma“ (www.sppc.lt). Prevencinių programų tikslas – taikant įvairias priemones išvengti socialinės rizikos veiksnių atsiradimo ir plėtojimosi. Programos yra organizuojamos per skirtingas veiklas (mokymus, tyrimus, kitas formaliąsias ir neformaliąsias veiklas) ir turi gan ilgą gyvavimo terminą (apie 1,5-3 metus). Pagrindiniai ypatumai: mokslinis pasiruošimas (problemos aktualumo tyrimai, metodų taikymų galimybės ir kt.), keliami įvairiapusiški tikslai ir uždaviniai, taikomi skirtingi metodai (eigoje gali būti keičiami priklausomai nuo poreikio), bendraujama su keliais subjektais (programoje „Zipio draugai“ tikslinė grupė - 5-7 metų vaikai, jų tėvai ir pedagogai), specialistai yra parengiami prevencinės programos vykdymui, apima tam

tikras sekcijas po kurių aptariami rezultatai, planuojama tolimesnė prevencinių programų veikla, naudojamos įvairios metodinės priemonės, trukmė priklausanti nuo rezultatų (Prevencinės programos, jų vieta mokyklos gyvenime, 2015). Šiuo metu Lietuvoje veikia 11 akredituotų ir 10 neakredituotų prevencinių programų. Jos apima skirtingas amžiaus grupes nuo 5-7 metų vaikų iki tėvų ir pedagogų. Pagrindinės programų temos: socialinių ir emocinių įgūdžių arba kompetencijų ugdymas, patyčių, psichoaktyvių medžiagų vartojimo, konfliktų prevencija, pozityvaus arba efektyvaus auklėjimo tobulinimas, emocinio palaikymo ir tinkamo suaugusio žmogaus pavyzdžio kūrimas, seksualinės prievartos prieš vaikus ir seksualinio vaikų išnaudojimo prevencija. Prevencinės programos gali būti įgyvendinamos integruojant temas į pamokų turinį, per klasės valandėles ar neformalųjį švietimą (t.y. per užsiėmimus po pamokų). Nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. priimta įstatymo pataisa, įpareigojanti mokyklas vykdyti smurto ir patyčių prevenciją per nuoseklią ir ilgalaikę programą (Dėl pasirinktų prevencinių programų, 2017). Kitos prevencinės programos gali būti pasirenkamos priklausomai nuo mokykloje vyraujančios problematikos.

Būreliai. Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne būrelis apibrėžiamas kaip „nedidelė ko nors mėgėjų grupė“. Ši sąvoka gali būti aiškinama kaip mokinių, kuriuos sieja tie patys pomėgiai, domėjimosi sritys, susitelkimas į bendrą veiklą. Būrelių tikslas – ugdyti mokinių gabumus ir kompetencijas, kurie priklauso nuo pasirinktos veiklos. Juos galima skirstyti į dvi grupes: tradicinius (dailės, šokių, sporto būreliai, kurie turi ilgametį įdirbį Lietuvoje kaip popamokinė veikla) ir netradicinius (origamis, robotika, vilnos vėlimo, vaizdo operatorių, kurie atsiranda reaguojant į mokinių poreikius) (Ruškus, Žvirdauskas ir kt., 2009). Ugdomos ne tik kompetencijos, bet kartu prisidedama ir prie pozityvios asmenybės formavimosi. Būdami bendraamžių rate, mokiniai prasmingai leidžia laisvalaikį, mokosi komunikuoti grupėje, labiau pasitikėti savimi, sužino apie turimus talentus ir galimybes juos ugdyti (Skirmantienė, 2013). Būreliai gali būti organizuojami tiek mokyklose, tiek neformaliojo švietimo įstaigose.

Pažintinės ir kultūrinės, meninės, sportinės, projektinės veiklos. Švietimo dokumentuose vadinamos *pažintinėmis ir kultūrinėmis veiklomis*. Šių veiklų tikslas – skatinti tautinį, pilietinį ir kultūrinį vaikų bei jaunimo ugdymą (Tvarkos aprašas, 2017). Užsiėmimai organizuojami mokyklų, siekiant formaliuoju būdu įgytas istorijos, geografijos, pilietinio ugdymo žinias, išbandyti praktinėje aplinkoje. Praktinį ir pažintinį ugdymą kaip vieną iš sudedamųjų dalių yra numačiusi ir Geros mokyklos koncepcija (2015). Mokiniui suteikus galimybę tiesiogiai susipažinti su nagrinėjamu reiškiniu, įvykiu ir pan., veiklos atrodo prasmingesnės, mokymosi procesas įdomesnis. Pats ugdytinis tyrinėdamas tampa aktyviu mokymosi proceso nariu, todėl ugdoma ne tik mokymosi mokyti kompetencija, bet ir plečiamos galimybės (kai nuo žinomo einama prie nežinomo ir kuriant sąsajas tarp šių sričių

atsiranda individualus žinojimas). Svarbi sąlyga organizuojant pažintines ir kultūrinės veiklas – tinkama refleksija, kad žinios būtų įtvirtinamos. (Patirtinio mokymo(si) strategija: mokymas(is) iš patirties ir per patirtį, 2015). Vietos, kuriose gali vykti praktikos: muziejai, bibliotekos, vaikų ir jaunimo organizacijos, interesų grupės, valdžios ir savivaldos institucijos (Įsakymas, 2017). Pažintinė ir kultūrinė veikla yra įtraukta į bendruosius ugdymo planus ir privalo būti organizuojama kaip sudėtinė ugdymo proceso veiklos dalis.

Neakivaizdinės mokyklos. Tai papildomo ugdymo institucijos, skirtos gabiems vaikams. Neakivaizdinės mokyklos kaip ir būreliai vienija bendrą interesą turinčius mokinius (www.emokykla.lt). Pagrindiniai skirtumai tie, kad į neakivaizdines mokyklas yra organizuojami stojamieji egzaminai, vyksta sesijos, kurių metu ugdytiniai dalyvauja diskusijose su tos srities profesionalais, atlieka užduotis ir yra vertinami pažymiais, išklausius kursą ir sėkmingai jį įgyvendinus, suteikiamas baigimo pažymėjimas. Pagrindinis tikslas – ugdyti inovatyvų, besidomintį, aktyvų asmenį, padėti jam apsispręsti pasirenkant studijų programą ir formuojant savo karjerą. Neakivaizdinių mokyklų programos yra orientuotos tiek į humanitarinius tiek į tiksluosius mokslus. Pavyzdžiui, Lietuvos neformaliojo švietimo centras vykdo aktorių, biochemikų, geografo, ornitologų (<https://www.lmnsc.lt>), o Vilniaus Gedimino technikos universitetas – biomedicininės inžinerijos, naujosios pramonės gaminių kūrimo, bepiločių orlaivių technologijų (www.emokykla.lt) ir kitas programas. Studijos organizuojamos tiek kontaktinių užsiėmimų, tiek nuotolinio darbo metodais.

Formalųjį švietimą papildančios mokyklos. Formalųjį švietimą papildančias mokyklas dar galima vadinti meno, muzikos, dailės ir kt. mokyklomis. Šių mokyklų tikslas – „nuosekliai ir sistemingai ugdyti mokinių prigimtinius meninius gebėjimus ir asmenines galias, suteikti muzikos, dailės, šokio ar teatro ir bendrųjų kompetencijų, kurių reikia produktyviam dalyvavimui šiuolaikiniame kultūriniame gyvenime ir pasirenkant profesiją“ (Rekomendacijos dėl meninio formalųjį švietimą papildančio ugdymo programų rengimo įgyvendinimo, 2015). Meninių gebėjimų ugdymas yra svarbus, kadangi ugdo asmens vertybes, formuoja teigiamus prioritetus (Aleknaitė – Bieliauskienė, 2009). Formalųjį švietimą papildančių mokyklų veikla yra skirstoma į programas, kurios apima pradinį ir pagrindinį ugdymą, kurie tarpusavyje yra susiję ir vienas kitą papildo. Pradinis ugdymas, baigus tam tikrą modulį užsiėmimų, vertinamas formuojamuoju būdu (žodžiu), o pagrindinis ugdymas – pažymiais. Pasirinkę formalųjį švietimą papildančius užsiėmimus, mokiniai mokosi privalomus ir pasirenkamuosius dalykus. Išklausius programą ir patikrinus įgytus gebėjimus, mokiniui išduodamas baigimo pažymėjimas, kuris stojant į meninės pakraipos studijas gali būti pripažįstamas kaip formalus įvertinimas. Formalųjį švietimą papildančių mokyklų tinklą dažniausiai steigia ir bent iš dalies finansuoja savivaldybės.

Stovyklos. Stovykla lietuvių kalbos žodyne apibūdinama kaip laikina moksleivių darbo, poilsio, sporto vieta, įstaiga. Stovyklų tikslas – ugdyti mokinių savarankiškumą, lavinti saviraiškos poreikius, stiprinti socialinius įgūdžius (Lietuvos vaikų ir jaunimo centras, 2017). Taip pat svarbu paminėti, kad stovyklos dažniausiai vykdomos vasaros laikotarpiu, todėl tai yra vienas iš būdų prasmingai ir saugiai (prižiūrint suaugusiųjų) praleisti atostogas. Vasaros stovyklos gali būti skirtingų profilių, todėl vaikas ar jaunuolis gali pasirinkti labiausiai jį dominančias veiklas (pavyzdžiui, bendro profilio, meninės, kraštotyrinės, sportinės, mokslinės, kalbų mokymo ir kt. (Vaikų vasaros poilsio stovyklų bendrieji nuostatai, 2006). Stovyklų tipai: stacionarios (įrengtose patalpose, kai suteikiamos maitinimo ir nakvynės paslaugos), dieninės (įrengtose patalpose, bet nakvynės paslaugos nėra suteikiamos), turistinės (kai keičiama nakvynės vieta), kitos (tam tikriems tikslams įgyvendinti). Stovyklos vertinamos išties teigiamai, nes laisvesnėje, emociškai palankesnėje veikloje nėra juntamas tradicinis mokytojo ir mokinio santykis. Mokiniai jaučiasi laisviau, todėl pasiduoda improvizacijoms, aktyviau įsitraukia į veiklas. Numatoma trukmė priklauso nuo rezultatų, bet trunka vidutiniškai 10 dienų (Vaikų edukacija vasarą, 2014).

Atviroje informavimo konsultavimo orientavimo sistemoje (AIKOS) šiuo metu yra registruotos 12 628 neformaliojo vaikų švietimo programos. Jos apima: muzikos, dailės, choreografijos ar šokio, teatro ar dramos, sporto, techninės kūrybos, turizmo ir kraštotyros, gamtos ir ekologijos, saugaus eismo, informacinių technologijų, technologijų, medijų, kalbos, etnokultūros, pilietiškumo ir kitus užsiėmimus. Daugiausia veiklų pagal sritis turi sporto, muzikos, choreografijos ir/ar šokio, pilietiškumo ir dailės programos. Mažiausią užsiėmimų skaičių generuoja etnokultūros, gamtos ir ekologijos, turizmo ir kraštotyros, saugaus eismo ir medijų veiklos. Galima daryti prielaidą, kad daugiausia programų turinčios sritys yra patraukliausios vaikams. Visgi, Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro tyrime (Janavičiūtė, 2018) pastebėta, kad nors mokiniai dažniausiai ir renkasi sporto, muzikos ir dailės užsiėmimus, jie norėtų lankyti kompiuterinės grafikos modulį, ledo ritulį, jogą, renginių organizavimą ir vedimą, animacijos kūrimą, baidarių sportą ir kitas veiklas. Pagrindinės priežastys, kodėl vyksta toks pasiskirstymas:

1) muzikos, dailės, sporto programos užima didžiausią neformalių veiklų srautą Lietuvoje, todėl yra lengviausiai prieinamos;

2) muzikos, dailės, sporto programų pasirinkimo galimybės įtaką daro artimoji vaiko aplinka: tėvai, bendraamžiai. Išgirdę apie mažiau populiarias programas, tėvai kai kuriais atvejais atsisako palaikyti vaiko norą lankyti užsiėmimus;

3) kompiuterinės grafikos, ledo ritulio, jogos ir kiti vaikų norimi užsiėmimai nėra pasirenkami dėl mokinių laiko trūkumo, kuris dažnai yra susijęs ir su programų prieinamumu

gyvenamojoje vietoje (pavyzdžiui, Rietave gyvenantis vaikas norintis lankyti robotiką ar baidarių sportą turėtų važiuoti į Plungę);

4) kompiuterinės grafikos, ledo ritulio, jūros ir kiti vaikų norimi užsiėmimai nesurenka pakankamai didelių grupių, kad galėtų vykdyti veiklą artimoje aplinkoje (pvz., mokykloje, jaunimo centre ar pan.) arba neturi tinkamo inventoriaus sėkmingai veiklai;

5) kompiuterinės grafikos, ledo ritulio, jūros ir kiti vaikų norimi užsiėmimai dažnu atveju reikalauja papildomų investicijų, todėl jų pasirinkimą mažina ir finansinės galimybės.

R. Zuoza (2011) analizuodamas norminius aktus susijusius su vaikų ir jaunimo pozityviaja socializacija atkreipė dėmesį, kad neformalusis vaikų ugdymas bent kol kas yra organizuojamas netinkamai. Atsižvelgiant į dabartinę padėtį savivaldybėse, pastebima, kad nėra laikomasi (arba laikomasi iš dalies) Neformaliojo švietimo koncepcijoje (2005) numatytų aktualumo, demokratiškumo, prieinamumo, individualizavimo ir savanoriškumo principų, kurie turėtų užtikrinti aktualių veiklų pasiūlą, bendradarbiavimą dėl poreikių identifikavimo, prieinamumą visoms socialinėms grupėms, individualų dėmesį ir galimybę savarankiškai rinktis labiausiai dominančią veiklą, nes:

1) vietos kuriose vyksta užsiėmimai yra apleistos, veikia vangiai. Valstybinio audito ataskaitoje (2015) pateikiama informacija, kad įstaigų teikiančių neformaliojo švietimo paslaugas tinklas yra nepakankamai išplėtotas, gyvenvietės negali pasiūlyti pakankamai veiklų (vyraujančios programos: muzikos, sporto krypčių);

2) dalis užsiėmimų yra mokama, todėl yra kuriama socialinė atskirtis, ypač tarp pažeidžiamų grupių (socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams, mažas ar vidutines pajamas gaunančioms šeimoms);

3) kai kuriais atvejais pasirenkami netinkami ugdymo metodai, aplinka. Ne visada yra atsižvelgiama į ugdytinio poreikius, todėl veiklos tampa nuobodžiomis, mokytojai nėra pasiruošę įgyvendinti organizuojamas veiklas (trūksta kompetencijos, išitraukimo). Savivaldybės planuodamos neformalaus švietimo biudžetą lėšas skiria pačių įsteigtoms organizacijoms, todėl naujai organizuojamoms programoms nepakankama finansinės paramos įrangai ar priemonėms įsigyti, kad veiklos būtų kokybiškos ir patrauklios (Valstybinio audito ataskaita, 2015);

4) veiklos organizuojamos centralizuotai, nėra orientuojamasi į kiekvieno vaiko poreikius. Pagrindinė šios problemos prielaida: kuriant ilgalaikius planus yra vadovaujamosi bendraisiais kriterijais, kurie nenumato konkretaus turinio, mokymo metodų ir priemonių tikslams siekti;

5) yra ribojamas neformaliųjų veiklų laikas mokyklose (žr. 5 lent.).

5 lentelė. Neformaliojo vaikų švietimo veikloms skiriamas laikas mokyklose

KLASĖ	1 – 4	5 – 8	9 – 10	11 - 12
VALANDŲ SKAIČIUS	90 min.	8 val.	5 val.	6 val.
		Jeigu sudaromas individualus ugdymo planas, neformalaus švietimo pamokų skaičius gali būti mažinamas arba didinamas 1-2 pamokomis		
KAIP ORGANIZUOJAMA?	Organizuojant neformaliojo švietimo veiklas	Integruojant į ugdymo turinį	Integruojant į ugdymo turinį	Iš ugdymo sričių sąrašo, jeigu susidaro klasė

Šaltiniai: Pradinio ugdymo programa (2017) ir Pagrindinio ir vidurinio ugdymo programa (2017)

Siekiant geros mokyklos statuso, formaliojo švietimo veiklos turėtų būti neatsiejamoms nuo neformaliojo švietimo veiklų. Abiejų mokymosi formų sinergijoje būtų sudarytos sąlygos asmenybės augimui, dialogu ir tyrimais grįstu mokymuisi bei saviraiškos laisvei (Gera mokykla: vizija ir realybė, 2017). Nors vis daugiau dėmesio skiriama neformaliojo vaikų ir jaunimo švietimo įtraukimui į ugdymo(si) procesą, kol kas daugiau analizuojami formaliuoju būdu pasiekti rezultatai. Paminėtina, kad viena iš ugdymo sampratos sudedamųjų – sąveika su išoriniais procesais, kurie geriausiai ir atsispindi per neformalaus švietimo veiklas (Ugdymo turinio kaita: kas lemia sėkmę?, 2017). Strategijoje „Lietuva 2030“ orientuojamasi į sumanią visuomenę, kurioje dominuotų „neformalus ir visą gyvenimą trunkantis, žaidimu grįstas mokymasis“ (Vaiko kūrybiškumo ugdymas namuose, mokykloje ir popamokinėje veikloje. Teminio tyrimo ataskaita, 2014). Tokiu būdu būtų kuriama palanki mokslo ir tyrimo aplinka, veiksminga mokymosi visą gyvenimą sistema, kuri ir ugdytų kūrybingą, atsakingą, atvirą asmenį, kuris prisidėtų prie Lietuvos pažangos.

Taigi, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad neformaliojo vaikų švietimo veiklos gali būti organizuojamos skirtingais būdais. Dažniausiai pasitaikantys: prevencinės veiklos, būreliai, pažintinės veiklos, neakivaizdinės mokyklos, stovyklos ir kitos programos. Šių programų tikslas – atkreipti dėmesį į mokinių poreikius ir per juos organizuoti veiklas skatinant jų kompetencijų augimą, saviraiškos laisvę, alternatyvios pamokos kūrimą. Neformaliuoju būdu įgyjamos kompetencijos yra orientuotos į individualius poreikius, todėl turi didesnę išliekamąją vertę. Taip pat neformaliojo švietimo veiklos organizuojamos laisvesnėje aplinkoje įtraukiant tik to norinčius mokinius, dažnai skatinant patirtinį mokymąsi, kuris prisideda prie lengvesnio informacijos adaptavimo. Nors Lietuvos švietimo sistema reglamentuoja neformaliųjų vaikų ir jaunimo švietimą (Švietimo įstatymas, Neformaliojo švietimo koncepcija, Bendrieji pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo planai ir kt.), kol kas daugiau dėmesio ugdymui formaliuoju būdu. Šiuo metu yra kuriamos naujos, mokiniams aktualios veiklos, bet jų

veikla orientuota į didesnių gyvenviečių centrus, dažniausiai yra mokamos, taip kurdamos socialinę atskirtį tarp skirtingus finansus ir gyvenamąją vietą turinčių vaikų.

DALINĖS IŠVADOS

Atlikus mokslinės literatūros ir neformaliojo švietimo dokumentų analizę, galima daryti išvadas:

- Z kartos pradžia daugiausiai įtakos turėjo žiniatinklio revoliucija ir informacinių, komunikacinių technologijų pažanga. Jie sudarė galimybę visiems naudotis internetu, kuri ėmė formuoti globalią, kitokias vertybes (lyginant su kitomis kartomis) turinčią kartą. Nuo kitų kartų juos skiria: globalumas, kilpinis mąstymas, tolerancija ir aktyvumas siekiant teisybės už savo vertybes, *multitaskingas* ir vartotojiškumas. Šios kartos atsiradimas, skirtingų autorių darbuose, siejamas su 1990 – 2000 m. Lietuvoje naudojama užsienio autorių klasifikacija, kadangi Lietuvoje iki šiol nėra atlikta tyrimų, kurie indentifikuotų Z kartos pradžią ir pabaigą.

- Z karta yra pirmoji, kuri ne palaiapsniui mokėsi naudotis išmaniaisiai įrenginiais ir kitomis technologinėmis naujienomis, o gimė jau mokėdami. Dėl šios priežasties susiformavo žmogus, kurio vienas iš pagrindinių poreikių – interneto prieiga ir išmanieji įrenginiai. Buvimas „prisijungus“ yra tiesiogiai siejamas su Z kartos atstovų laimės jausmu, pasitikėjimu, mokymusi, komunikacija, sprendimų priėmimu ir kt.

- Tai karta, kuri sunkiai priima autoritetus, žmones vertina pagal jų pasiekimus, todėl mokytoją suvokia ne kaip autoritetą, o mentorių ar moderatorių. Ugdymo procese, Z kartai svarbu pedagogo tolerancija socialiniams tinklams, vizualus informacijos pateikimas. Šios kartos atstovai laiką suvokia kitaip: rezultato siekia „čia ir dabar“, sunkiai skaito ir reflektuoja ilgus tekstus, klausosi kitų, susitelkia į daugiau pastangų reikalaujančias užduotis. Kita vertus, jie lengvai ieško informacijos, efektyviai naudoja informacines ir komunikacines technologijas, geba kurti patrauklų skaitmeninį turinį.

- Lietuvoje, pirmasis neformalųjį švietimą reglamentuojamas dokumentas – Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija - įsigalioja tik 2006 metais. Šia koncepcija siekiama sukurti vieningą sistemą, kuri užtikrintų kokybišką, prieinamą neformalųjį vaikų ugdymą. Nors koncepcijai jau daugiau negu 10 metų, ji vis dar yra koreguojama.

- Šiuo metu neformalųjį vaikų švietimą galima skirstyti į ikimokyklinį ugdymą, neformalųjį vaikų švietimą, formalųjį švietimą papildantį ugdymą. Pagrindinis tikslas – skatinti individualių kompetencijų ugdymą. Veiklas gali vykdyti pedagogai, asmenys išklausę pedagoginių – psichologinių žinių kursą, baigę neformaliojo ugdymo kursus ir turintys tą patvirtinantį pažymėjimą. Vietos, kuriose organizuojamas neformalusis vaikų švietimas: neformaliojo vaikų švietimo mokyklos, formaliojo ugdymo mokyklos, kitos organizacijos turinčios tam teisę. Neformalusis vaikų švietimas - vykdomas per prevencines programas, būrelius, pažintinius projektinius užsiėmimus, neakivaizdines mokyklas, formalųjį švietimą

papildančias mokyklas, stovyklas, kuriuos vaikas, remiantis koncepcija, turi pasirinkti savarankiškai.

- Pagrindiniai pokyčiai, kurie yra įgyvendinti nuo 1991 m.: pasikeitė neformaliojo švietimo tikslas (nuo visuomenės poreikių pereita prie asmeninių vaiko poreikių), pradėtos vykdyti privalomos prevencinės programos mokyklose, sukurtas finansavimo modelis, kuris suteikia galimybę vaikams 2 valandas per savaitę nemokamai lankyti neformaliojo vaikų švietimo veiklas, pradėtos organizuoti neakivaizdinės mokyklos gabiems vaikams, daugiafunkčių centrų plėtra mažesniuose miestuose. Visgi, neformalusis švietimas vis dar atliepia tik dalies mokinių poreikius, kadangi trūksta infrastruktūros, finansų kokybiškam inventoriui, pedagogų pasiruošimo taikyti tinkamus ugdymo metodus, orientacijos į individualius mokinio poreikius.

3. MOKINIŲ POŽIŪRIS Į NEFORMALIOJO VAIKŲ ŠVIETIMO VEIKLAS

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metodai. Tyrimui atlikti pasirinkti kiekybinio tyrimo metodai. Kiekybinis tyrimas yra apibūdinamas kaip struktūrizuotas tyrimas, kurio metu yra taikomi matematiniai skaičiavimai. Šiuo metodu „siekiama statistiškai pagrįsti objekto esminius požymius, reiškinių priežastinius ryšius, jo funkcionavimo veiksnius“ (Tonkūnaitė - Thiemann, 2012, p. 5). Vienas iš klausimų į kurį atsako kiekybinis tyrimas – „*kokia situacija?*“, kuris ir tampa pagrindiniu motyvu organizuojant tyrimą.

R. Janavičiūtė (2018) pateikdama neformaliojo vaikų švietimo tyrimo ataskaitą teigia, kad „<...> neformalusis vaikų švietimas yra mažai ištirta tema. <...> NVŠ mokyklos ir savivaldybės retai inicijuoja savo bendruomenės narių tyrimus, todėl kyla klausimas, ar dabartinė sistema tenkina mokinių, tėvų ir pačių mokytojų poreikius“. Ir iš tikrųjų, nors neformalųjį vaikų švietimą reglamentuoja Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, konkrečių metodų, kurie padėtų analizuoti veiklų poreikį bei kokybę bent jau kol kas nėra numatyta. Visgi, atlikus išsamią duomenų analizę pastebėta, kad vadovaujantis anksčiau atliktais tyrimais (Neformaliojo švietimo patirčių įtaka asmens gerovei, 2017, Neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokyklų, kurių savininko teises ir pareigas įgyvendina savivaldybė, vertinimas: anketinių duomenų apžvalga ir analizė, 2017) bei švietimo dokumentais, galima surinkti pakankamai informacijos, kuri padėtų sukurti patikimą kiekybinio tyrimo instrumentą – anketą.

Kiekybinis tyrimas pasirinktas dar ir dėl tos priežasties, nes siekiama išsiaiškinti bendrąją nuomonę apie neformaliojo švietimo būklę Rietavo mieste. Generalinę tyrimo imtį sudaro tik gimnazijos moksleiviai, nes jie geriausiai reprezentuoja Z kartą. Atvejo tyrimas šiame mieste pasirinktas, nes Rietavas yra priskiriamas tarp mažųjų savivaldybių, kuri turi tik vieną formalųjį švietimą papildančią mokyklą. Negana to, Švietimo ir mokslo ministerijos atliktoje analizėje (Damskis ir kt., 2015) pastebima, kad šis miestas yra mažiausiai aktyvus tarp mokinių, kurie lanko neformaliojo vaikų švietimo mokyklas, o ir mokyklų organizuojamas neformaliojo ugdymo veiklas lyginant su kitomis mažosiomis savivaldybėmis.

Tam, kad tyrimas būtų patikimas, reikalingas kuo didesnis respondentų įsitraukimas. Šiuo atveju svarbi ne konkreti nuomonė, o bendras vaizdas, kurį būtų galima pateikti per statistinę duomenų analizę. Šie bruožai taip pat yra būtingi kiekybiniam tyrimui.

Tyrimo duomenų rinkimo metodas – anketinė apklausa. Šis metodas pasirinktas dėl keleto priežasčių:

1. Anketa siekiama išsiaiškinti ne konkrečią moksleivio nuomonę, o susidaryti bendrąjį vaizdą apie neformaliojo vaikų švietimo situaciją Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijoje.

2. Neformalusis vaikų švietimas yra reglamentuojamas Neformaliojo švietimo koncepcijos, apie ją kalbama kituose švietimo dokumentuose bei tyrimuose, todėl atlikus išsamią duomenų analizę galima formuoti uždaro tipo klausimus.

3. Anksčiau buvo atlikti panašaus pobūdžio tyrimai (Neformaliojo švietimo patirčių įtaka asmens gerovei, 2017, Neformaliojo švietimo poreikio ir vertinimo tyrimas 2013 ir kt.), kurių patirtys prisidėjo prie šio tyrimo anketos formavimo.

4. Į tyrimą siekiama įtraukti kuo daugiau respondentų, kad duomenys būtų patikimi. Formuojamas daugiausia uždaro tipo klausimynas atsižvelgiant į Z kartos bruožus (kilpinį mąstymą, susidomėjimo stoką ir pan.), kuris reikalauja minimalių pastangų taip bent iš dalies užtikrindamas didesnę moksleivių įsitraukimą.

Anketą sudaro 12 klausimų. Juos galima skirstyti į tris grupes: diagnostiniai (bandoma išsiaiškinti, ar mokiniai žino, kokie užsiėmimai vyksta Rietave), probleminiai (tyrimo esmė, kuri atsako į pagrindinius klausimus: kas vyksta? kodėl vyksta? kodėl (ne)naudinga? ir pan.) bei demografiniai klausimai (lytis, klasė). Anketoje dominuoja uždaro tipo klausimai (kai du iš jų dichromatiniai, o vienas *likert* skalė) – jų net 10. Likę 2 atviro tipo, kuriuos teko pasirinkti dėl tos priežasties, kadangi nėra galimybės viešai gauti informaciją apie būrelius, kurie nėra ar nebuvo pateikti aikos sistemoje.

Anketos tikslas – minimaliomis respondentų pastangomis gauti teisingą informaciją ir ją išanalizavus gauti statistinius duomenis analizuojama tema.

Tyrimo dalyviai. Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos I – IV klasių mokiniai, kurie yra ne jaunesni kaip 16 metų. Tokiam pasirinkimui įtakos turėjo tai, kad šios amžiaus grupės ugdytiniai sprendimą dalyvauti apklausoje gali priimti savarankiškai, be tėvų rašytinio sutikimo. Negana to, šiai amžiaus grupei priklausantys asmenys geriausiai prezentuoja Z kartą dėl įgytos patirties susijusios su neformaliojo vaikų švietimu.

Tyrimo imtis. Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos I – IV klasėse šiuo metu mokosi 185 mokiniai. Iš jų – 26 jaunesni negu 16 metų, kurie nedalyvavo pildant anketas. Dėl amžiaus apribojimų, į tyrimo dalyvių visumą patenka 159 mokiniai (žr. 6 lentelę). Tiriamųjų imčiai apskaičiuoti pasirinkta K. Kardelio (2002) imties skaičiavimo formulė: $n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}}$,

matavimo paklaida – 0,05. Atlikus skaičiavimus, tyrimo imčiai reikalingos 128 anketos.

Pasirinktas tyrimo imties būdas – tikimybinis, sisteminis arba mechaninis (Kardelis K., 2002). Siekiant išvengti duomenų netikslumo, atspausdinta 140 anketų. Anketos atsitiktine tvarka išdalintos per klasės valandėles. Grįžo 108 tinkamai užpildytos anketos (12 užpildytos neteisingai, 8 anketos negrįžo, likusi dalis mokinių nedalyvavo klasės valandėlėje dėl ligos ar kitų priežasčių). Atsitiktinė tyrimo paklaida – 20 anketų.

6 lentelė. Mokinių pasiskirstymas klasėmis

Klasė	I	II	III	IV
Mokinių skaičius	27 (viso 53)	55	32	45

Tyrimo hipotezė. Organizuojamos neformaliojo švietimo veiklos atitinka Z kartos moksleivių poreikius

Tyrimo patikimumas ir apribojimai. Siekiant tyrimo patikimumo, vadovaujamosi keliais principais:

1. Reaguojama į konkretaus regiono situaciją. Pirmasis anketos klausimas apie būtelius suformuotas remiantis aikos.lt duomenimis apie akredituotas neformaliojo švietimo veiklas.

2. Klausimai formuojami nuosekliai, atkartojant tam tikrus atvejus (pavyzdžiui, respondentų klausama, kuo naudingos neformaliojo švietimo veiklos, o vėliau perklausiant, ar jos naudingos).

3. Tyrimas organizuojamas remiantis kitais Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatais (Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro, 2018, Lietuvos vaikų ir jaunimo centro ir Mykolo Romerio universiteto, 2017, Jaunimo akademijos, 2013).

Kita vertus, tyrimą riboja tai, kad pavyko įtraukti ne visus galimus respondentus dėl jų ligos, nedalyvavimo klasės valandėlėse ar nenoro prisidėti prie tyrimo. Dėl tos priežastis bendras tyrimo vaizdas bent iš dalies gali neatitikti realios situacijos mokykloje.

Tyrimo etika. Atliekant šį tyrimą buvo laikomasi etikos principų. Pirmiausia, formuojant anketą buvo siekiama išlaikyti mokinio anonimiškumą (Kardelis, 2002), todėl nereikia nurodyti vardo, pavardės, tikslios gimimo datos, klasės, kurioje mokosi raidės. Siekiant išlaikyti konfidencialumą, respondentų anketos yra renkamos tyrimo organizatoriaus, o tyrimo ataskaita pedagogams, pateikiama generalizuojant lankomus ar lankytus būrelius (kad klasės auklėtojai, administracija negalėtų identifikuoti konkretaus asmens). Organizuojant tyrimą, gauti mokyklos administracijos, klasės auklėtojų sutikimai dalyvauti klasės valandėlėse pristatant tyrimo anketas bei skiriant laiką jas užpildyti. Pasirinkti respondentai (16 – 19 metų mokiniai), kurie atstovauja Z kartą, gali savarankiškai priimti sprendimus bei komunikuoti apie

patirtis, kurias įgijo per neformalųjį vaikų švietimą. Galiausiai, paaiškinus anketos tikslą bei pildymo gaires, komunikuojama, kad dalyvavimas yra savanoriškas, t.y. mokiniai gali pasirinkti ar nori pildyti anketas.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas organizuotas keliais etapais:

1. Atlikta mokslinės literatūros, su neformaliuoju švietimu susijusių dokumentų analizė (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija (2005), Švietimo įstatymas (2011) ir kt.), siekiant išsiaiškinti neformaliojo vaikų švietimo sampratą, situaciją ir kt. Lietuvoje.

2. Išanalizavus teisinę bazę bei mokslinę literatūrą, parengta tyrimo anketa mokiniams.

3. Anketos išdalintos Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos mokiniams. Anketų pildymas organizuotas klasių valandėlių metu, aplostant skirtingas 9-12 klases.

4. Anketų rezultatų suvedimas į SPSS ir Microsoft „Excel“ programas bei gautų duomenų analizė.

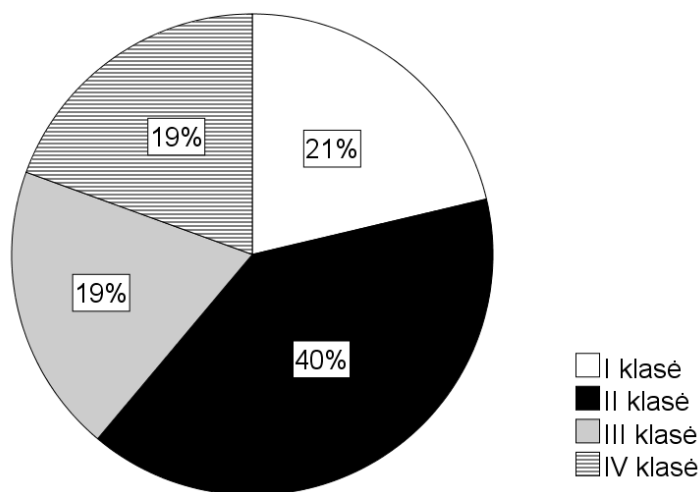
Tyrimo duomenų analizės metodai. Tyrimo duomenų apdorojimui ir gautų duomenų statistinei analizei naudotos Microsoft „Excel“ ir SPSS (IBM SPSS Statistics) programos.

Atviro tipo klausimams fiksuoti buvo naudojama Microsoft „Excel“ programa, kurioje žymėti respondentų atsakymai bei jų pasikartojimo dažnis. Naudota sumos funkcija. SPSS programoje fiksuojami uždaro tipo klausimų atsakymai, kuriems analizuoti pasirinkti matematinės statistikos metodai: procentinė duomenų analizė.

3.2. Tyrimo dalyviai

Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazija pasirinkta kaip savivaldybės švietimo centras, kuriame mokosi ne tik Rietavo, bet ir savivaldybės miestelių mokiniai. Gimnazijos klasėse šiuo metu mokosi 185 moksleiviai iš kurių 158 vyresni kaip 16 metų. Būtent jie ir pasirinkti būti tyrimo respondentais.

Išdalinus 140 anketų, grįžo 108 tinkamai užpildytos anketos. Tyrime dalyvavo 57 vaikinai (53 proc.) ir 51 mergina (47 proc.). Didžiausią dalį respondentų (40 proc.), sudaro II gimnazijos klasės mokiniai, o likusių klasių pasiskirstymas – gana panašus (žr. 2 pav.). Tokius rezultatus galima paaiškinti tuo, kad II gimnazijos klasėje mokosi didžiausias skaičius mokinių, kai tuo tarpu I ir III gimnazijos klasėse jų mažiau, o IV klasės įsitraukimas į tyrimą buvo mažesnis dėl jų nedalyvavimo klasės valandėlėse.

2 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal klases

Analizuojant respondentų pasiskirstymą pagal klases, svarbu atkreipti dėmesį ir į tiesioginį įsitraukimą pagal mokinių skaičių (žr. 7 lent). Tyrime dalyvauja 85 proc. visų devintokų, 78 proc. dešimtokų, 66 proc. vienoliktokų ir 47 proc. visų dvyliktos klasės mokinių. Taigi, nors I gimnazijos klasės pasiskirstymas pagal klases atrodo nedidelis, įsitraukimas atsižvelgiant į mokinių skaičių – didžiausias.

7 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal klases

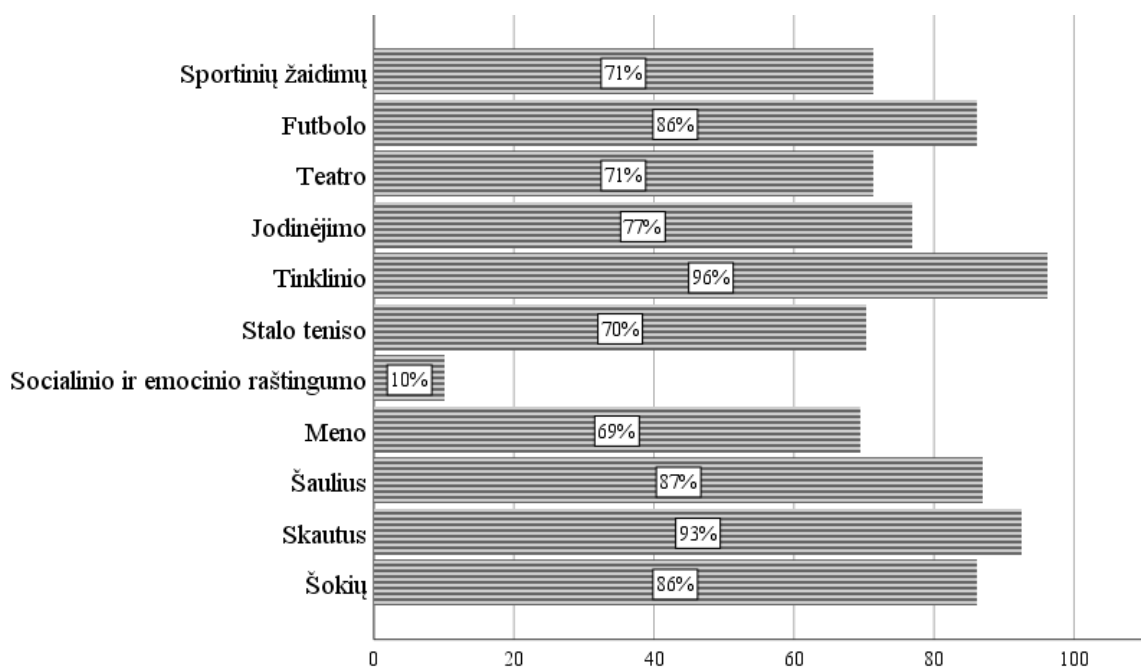
Klasė	I	II	III	IV
Mokinių skaičius	27 (viso 53)	55	32	45
Respondentų skaičius	23	43	21	21
Respondentų įsitraukimas (proc.)	85	78	66	47

Tyrimu siekiama apžvelgti respondentų požiūrį į neformalųjį švietimą. Ši informacija svarbi tuo, kad parodo bendrą vaizdą apie tyrime dalyvaujančius ugdytinius.

3.3. Tyrimo rezultatų analizė

Neformaliojo švietimo koncepcijos (2005) situacijos analizėje minima, kad 2011 metų duomenimis neformaliojo užsiėmimo veiklas lankė tik apie 20 proc. vaikų. Viena iš mažo

įsitraukimo į neformaliasias veiklas priežasčių – moksleiviai neturi pakankamai informacijos apie būrelius. Siekiant išsiaiškinti, ar mokiniai yra supažindinti su veiklomis, kurios organizuojamos jų aplinkoje, svarbu išsiaiškinti, ar jie žino, kokie būreliai vyksta Rietavo savivaldybėje. Anketoje, remiantis aikos.lt duomenimis apie akredituotas neformaliojo švietimo veiklas, buvo pateiktas visų šioje savivaldybėje veikiančių būrelių pasirinkimų sąrašas. Į atsakymo variantus nebuvo įtraukti būreliai ir kitos neformaliosios veiklos, kurios yra organizuojamos mokyklos pedagogų bei atvykstančių specialistų, kadangi tokia informacija nėra prieinama internetu dėl veiklų kaitos. Išanalizavus tyrimo duomenis (žr. 3 pav.), galima pastebėti, kad maždaug du trečdaliai respondentų žino apie su jų mieste vykstančiais neformaliojo švietimo užsiėmimais. Labiausiai atpažįstami būreliai – tinklinis (96 proc.), skautai (93 proc.) ir šauliai (87 proc.). Tuo tarpu mažiausiai žinomi – socialinio ir emocinio raštingumo (10 proc.), meno būreliai (31 proc.) ir sportinių žaidimų bei teatro užsiėmimai (29 proc.). Priežastys, kodėl mokiniai geriau žino vienus ar kitus būrelius gali būti įvairios: būreliai vyksta jau ne vienerius metus, vadovai yra aktyvūs bendruomenės nariai, todėl suteikia informaciją apie vykdomą popamokinę veiklą, užsiėmimus lanko kažkas iš mokinio artimos aplinkos ir t.t. Gauti tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad didžioji dalis moksleivių yra supažindinti su Rietavo mieste vykstančiomis akredituotomis neformaliojo švietimo veiklomis, kurias gali pasirinkti laisvo laiko praleidimui po pamokų.

3 pav. Būreliai, kurie yra organizuojami Rietavo savivaldybėje mokinių požiūriu

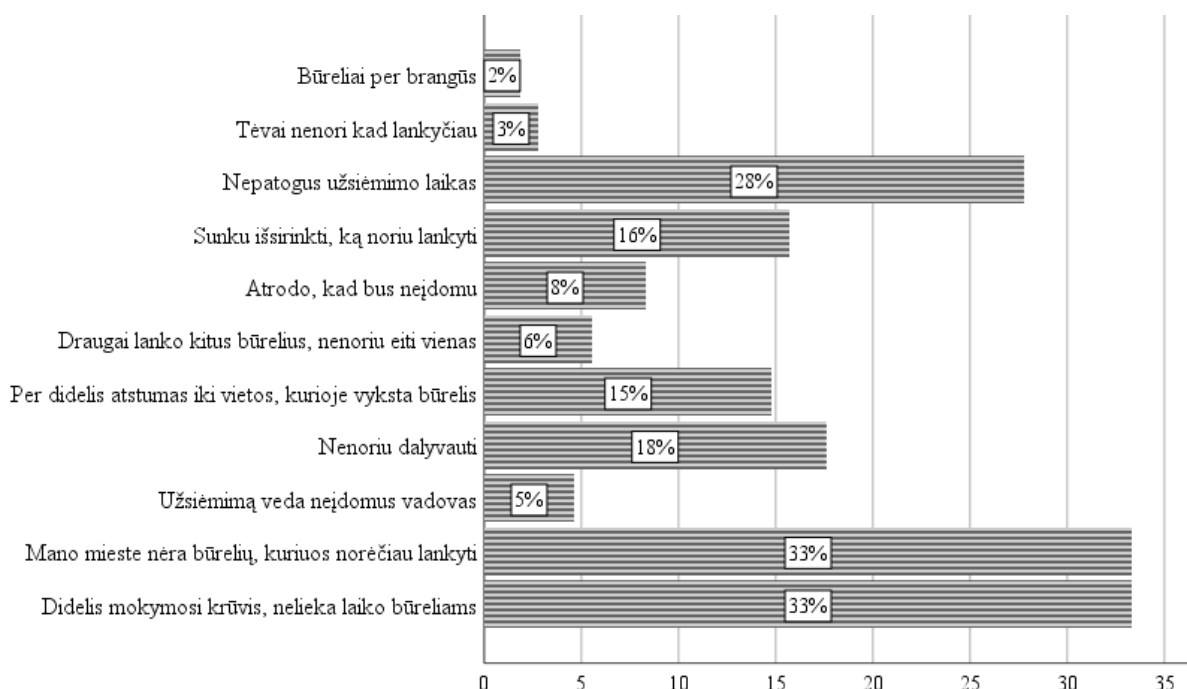
Išsiaiškinus mokinių žinias apie tai, kokie užsiėmimai vyksta jų mieste, svarbu atkreipti dėmesį ir į būrelius, kuriuos jie lanko arba lankė anksčiau (žr. 8 lent.). Atlikus gautų duomenų analizę, galima pastebėti, kad sportiniai būreliai yra populiariausi tarp galimų pasirinkimų. Tokį rezultatą galima paaiškinti tuo, kad Rietavo mieste didžioji dalis organizuojamų būrelių – sportiniai (prielaidą galima kelti atsižvelgiant į tyrimo duomenis, kai dažniausiai minimos skirtingos veiklos yra susijusios su sportu), todėl jų prieinamumas ir lankomumas yra didžiausias. Labiausiai lankomi užsiėmimai šiuo metu: skautai (n = 7), tinklinis (n = 13), šokiai (n = 8). Nors tai ir dažniausiai minimos veiklos, jų pasirinkimas šiuo metu – ištis vangus. Tie patys užsiėmimai, anksčiau mokinių buvo lankomi beveik du kartus daugiau (skautai (n = 9), tinklinis (n = 25), šokiai (n = 22)). Populiariausias būrelis, kurį mokiniai rinkdavosi anksčiau – futbolas (n = 26) šiuo metu tarp gimnazijos klasėse besimokančių mokinių yra beveik užmirštas (šiuo metu n = 2). Atlikus gautų duomenų analizę, galima pastebėti, kad šiuo metu respondentų aktyvumas dalyvaujant popamokiniuose užsiėmimuose yra beveik perpus mažesnis negu buvo anksčiau (šiuo metu bent vieną būrelį lanko 45 proc. respondentų, anksčiau net 73 proc.). Dalis užsiėmimų, kurie buvo organizuojami anksčiau, šiuo metu yra lankomi mažiau arba išvis nebelankomi. Remiantis respondentų atsakymais, galima daryti prielaidą, kad mokinių susidomėjimas neformaliąja veikla vyresnėse klasėse yra mažesnis, o laisvą laiką jie skiria kitoms veikloms.

8 lentelė. Būreliai, kuriuos lanko ar lankė moksleiviai

Būreliai, kuriuos mokiniai lanko dabar		Būreliai, kuriuos mokiniai lankė anksčiau	
	Paminėjimai (proc.)		Paminėjimai (proc.)
Menų būreliai	18	Menų būreliai	22
Sporto būreliai	62	Sporto būreliai	69
Kita (skautai, šauliai ir pan.)	20	Kita (skautai, šauliai ir pan.)	9
Šiuo metu lanko iš viso (n = 108)	45	Anksčiau lankė iš viso (n = 108)	73

Priežastys dėl kurių moksleiviai atsisako dalyvauti neformaliajame švietime – labai skirtingos (žr. 4 pav.). Jos gali būti susijusios su finansine šeimos padėtimi, susisiekimu su vieta, kurioje vyksta užsiėmimas, mokinio motyvacija ir t.t. Rietavo miestelio moksleiviai teigia, kad jų pasirinkimui, daugiausiai įtakos turi didelis mokymosi krūvis dėl kurio nelieka laisvo laiko (33 proc.) bei tai, kad norimi lankyti būreliai yra organizuojami kituose miestuose (33 proc.). Ne mažiau svarbu ir tai, kad užsiėmimai vyksta mokiniams nepatogiu laiku (28 proc.). Mažiausiai respondentų dėmesys kreipiamas į tai, kad užsiėmimai yra per brangūs (2 proc.), nesulaukiamas tėvų paskatinimas lankyti tam tikras veiklas (3 proc.) bei tai, kad

užsiėmimus veda neįdomūs vadovai (5 proc.). Panašu, kad pagrindinės problemos (laisvo laiko stoka ir būrelių prieinamumas) yra ne tik Rietavo, bet ir kitų savivaldybių problema. Analizuojant panašaus pobūdžio tyrimą (Janavičiūtė, 2018), kuris buvo atliktas Kėdainių, Kauno ir Mažeikių savivaldybėse, pastebėta, kad pagrindinės, maždaug trečdalis respondentų įvardintos, problemos yra tokios pat. Iš gautų rezultatų galima daryti prielaidą, kad turėdami mažesnę mokymosi krūvį namuose, mokiniai daugiau dėmesio galėtų skirti neformaliesiems užsiėmimams. Kita vertus, net ir sumažinus namų darbų kiekį, įsitraukimas į popamokines veiklas gali išlikti toks pats mažas, kadangi Rietavo mieste vykstančių veiklų pasirinkimas – pakankamai skurdus ir atliepia tik dalies mokinių poreikius.

4 pav. Priežastys, kodėl moksleiviai nelanko būrelių

Kaip jau minėta anksčiau, didesniai mokinių įsitraukimui reikalingos popamokinės veiklos, kurios atlieptų mokinių poreikius. Siekiant išsiaiškinti, kokie užsiėmimai labiausiai domina gimnazistus, tyrime buvo suformuluotas atviro tipo klausimas. Respondentų atsakymai (žr. 9 lent.) atskleidė, kad nors daugiausia vykstančių užsiėmimų Rietave – susiję su sportu, ši veiklos sritis moksleiviams ir yra įdomiausia. Tarp norimų lankyti veiklų galima rasti ir tas, kurios yra vykdomos šiuo metu (pavyzdžiui, jodinėjimas, tinklinis, futbolas, teatras, skautai ir kt.). Priežastys, kodėl respondantai įtraukė šias veiklas į norimų lankyti sąrašą, galimai apima per didelį mokymosi krūvį, netinkamą laiką ar neįdomų vadovą. Populiariausios sportinės veiklos yra susijusios su jėgos sportu (savigny (n = 8), boksas (n = 4), ledo ritulys (n

= 8), atletika (n = 5), kovos menai (n = 6) ir kt.). Kiti mokinius dominantys užsiėmimai susiję su meninėmis veiklomis, formalioju būdu įgytų žinių gilinimu, informacinėmis technologijomis bei psichologija ir pomėgiais. Populiariausios nesportinės veiklos: darbo grupėse užsiėmimai (n = 25), biologijos (n = 5) bei informacinių technologijų (n = 7). Gauti rezultatai atskleidžia, kad Rietavo Lauryno Ivinskio mokykloje besimokančių mokinių poreikiai – labai skirtingi. Siekiant atliepti mokinių poreikius, būtų sudėtinga organizuoti juos dominančius būrelius, kadangi vienodą veiklą pasirenka tik vidutiniškai du - trys respondentai. Pavieniai atsakymai leidžia daryti prielaidą, kad naujai organizuojami būreliai galėtų nepasiteisinti. Nėgana to, didžioji dalis užsiėmimų reikalauja specialaus inventoriaus bei tam tikro išsilavinimo vadovo, kuris tinkamai organizuotų veiklas, kas taip pat apsunkina mažo miesto neformaliojo vaikų švietimo situaciją.

9 lentelė. Būreliai, kuriuos moksleiviai norėtų lankyti

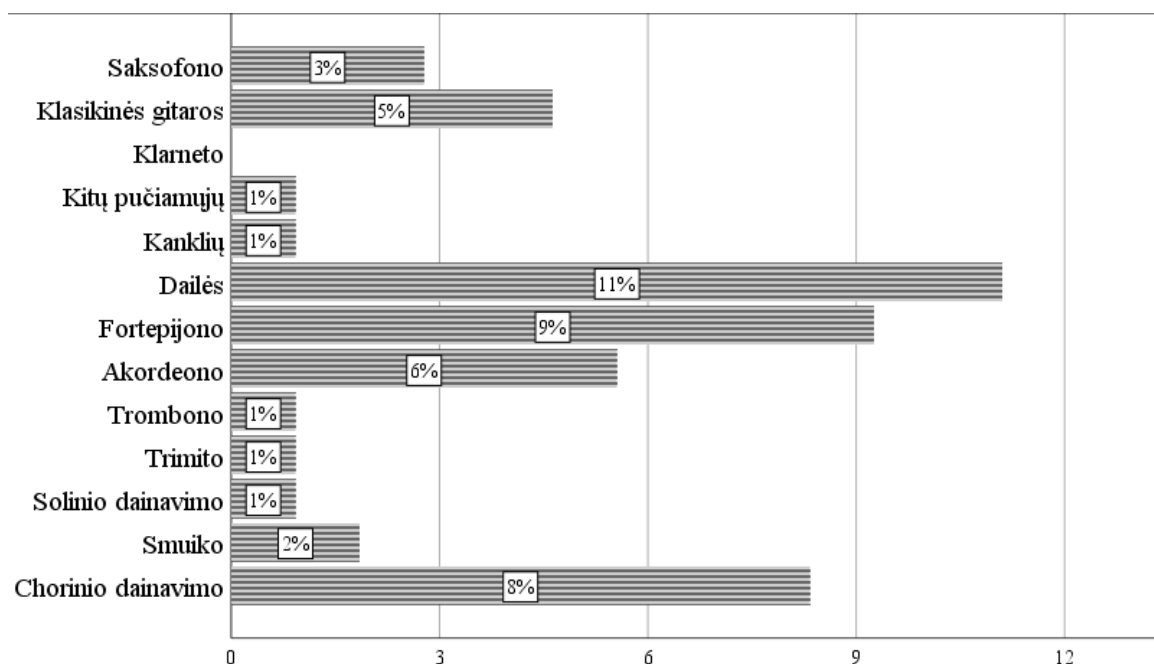
Sritis	Paminėjimai (proc.)	Dažniausiai minimos veiklos
Sportas	54	Jodinėjimas (n = 4), tinklinis (n = 13) , bėgimas (n = 4), boksas (n = 4), ledo ritulys (n = 8), gimnastika (n = 6), mišrūs kovos menai (n = 6), savigyna (n = 8), kvadratas (n = 3), stalo tenisas (n = 5), sunkioji atletika (n = 4), kita (n = 18).
Menai	6	Pramoginiai šokiai (n = 3), kita (n = 6).
Susiję su mokomaisiais dalykais	7	Geografijos (n = 3), biologijos (n = 5), kita (n = 3).
Informacinės technologijos	9	Informacinės technologijos (n = 7), mechanika (n = 3), kita (n = 4).
Kita	24	Darbo grupėse užsiėmimai (n = 25) , saviugda (n = 3) šauliai (n = 3), kita (n = 5).

Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje (2005) akcentuojama tai, kad vaikas savarankiškai turėtų priimti sprendimą lankyti norimą neformaliojo švietimo veiklą. Kaip rodo anksčiau aptarti tyrimo rezultatai, savarankiškam sprendimų priėmimui trūksta tinkamos infrastruktūros, kuri atlieptų mokinius dominančias sritis bei per didelis užimtumas mokyklos užduotimis po pamokų. Tyrimu siekta išsiaiškinti, kiek respondentams svarbus kitų, artimiausioje aplinkoje esančių, asmenų įsitraukimas priimant sprendimą lankyti vieną ar kitą popamokinę veiklą. Atlikus anketinę apklausą išsiaiškinta, kad didžioji dalis (73 proc.) būrelius pasirenko savarankiškai, kadangi juos domino tos veiklos. Mažiau nei penktadaliui įtakos turėjo ir kiti asmenys: draugai (23 proc.), tėvai (21 proc.) bei mokiniams patrauklūs neformaliųjų programų vadovai (17 proc.). Tai parodo, kad kai kuriais atvejais vaikams reikėjo išorinio paskatinimo iš tėvų bei draugų, kad pasirūžtų lankyti būrelį. Kita vertus, galima pastebėti, kad anksčiau ar šiuo metu lankomos veiklos pasirinktos gan atsakingai. Tik nedidelė dalis (7 proc.)

pasirinko būrelius, kuriuos lengva derinti su mokslais ir kitais pomėgiais. Taigi, nors penktadalis respondentų buvo paskatinti tėvų, draugų arba gebančių vaikus sudominti programų vadovų, sprendimą pasirinkti tam tikrą būrelį, didžioji dalis priėmė savarankiškai, vadovaudamiesi asmeniniais poreikiais bei domėjimosi sritimis.

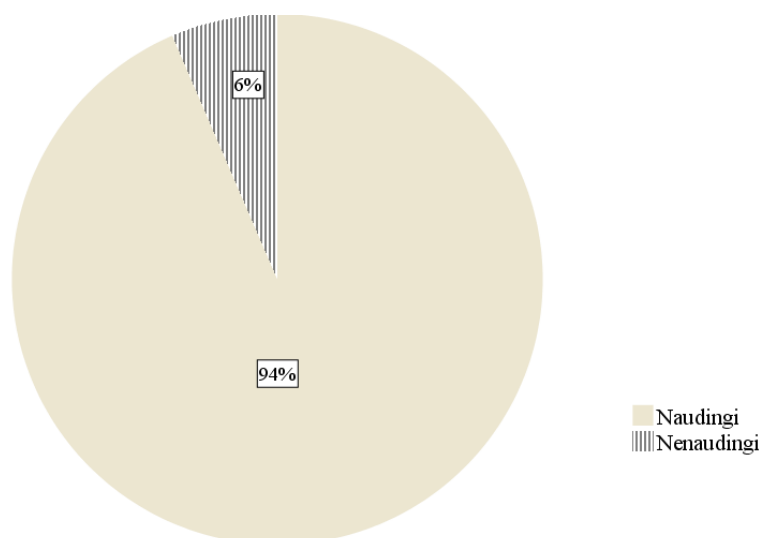
Rietave vykdomas ne tik neformalusis vaikų ugdymas. Mokyklinio amžiaus asmenys gali rinktis ir formalųjį švietimą papildantį ugdymą. Mieste veikia Rietavo Mykolo Kleopo Oginskio meno mokykla. Mokyklos istorija siekia 1872 metus, kada Bogdanas Oginskis įkūrė šešmetę muzikos mokyklą. Mokykla reaguodama į istorinius įvykius keitė savo statusą, stabdydavo ir atkurdavo savo veiklą ir pan. Visgi 1995 metais mokyklai buvo suteiktas Rietavo meno mokyklos statusas (<http://www.rietavomm.lt/istorija>). Nuo tada mokykla ugdymo turinį papildė naujomis programomis, kurios suteikia mažo miesto moksleiviams galimybę įgyti muzikinį ar meninį išsilavinimą. Tyrimu siekta išsiaiškinti, kaip dažnai mokiniai renkasi šią mokyklą ir kokias ugdymo programas renkasi. Remiantis anksčiau vykdytais tyrimais (Neformaliojo švietimo poreikio ir vertinimo tyrimas, 2013), meno ir sporto mokyklos yra vienos populiariausių tarp visų neformaliojo švietimo programų, kadangi jų infrastuktūra siekia ir mažesnius miestus, taip įtraukdami ugdytinius. Atlikus statistinę duomenų analizę, pastebėta, kad Rietavo Mykolo Kleopo Oginskio meno mokyklą lankė tik maždaug kas trečias respondentas (35 proc.). Gautas rezultatas paneigia stereotipą, kad formalųjį švietimą papildantis ugdymas yra populiariausias.

Apžvelgtos ir neformaliojo švietimo programos, kurias renkasi Rietavo Mykolo Kleopo Oginskio meno mokyklos moksleiviai. Aikos.lt duomenimis, šiuo metu meno mokykla vykdo trylika skirtingų meno srities programų (žr. 5 pav.). Pačios programos yra skirstomos į amžiaus, pasirengimo ir pan. grupes. Tyrimu siekiama išsiaiškinti, kokias programas respondentai lanko arba lankė, neišskiriant jų amžiaus ir pan. Populiariausios programos tarp gimnazistų: dailės (11 proc.), fortepijono (9 proc.) bei chorinio dainavimo (8 proc.). Tuo tarpu klarneto programos nelanko nei vienas iš respondentų. Viena iš galimų priežasčių, kodėl klarnetas yra nepopuliarus tarp gimnazistų - programos naujumas (programa įkurta tik 2011 metais, remiantis <http://www.rietavomm.lt/istorija>). Kita vertus, tais pačiais metais įsteigta ir saksofono muzikinė programa, kurią pasirinko nedidelė dalis respondentų (3 proc.). Peržiūrėjus gautus rezultatus, galima pastebėti, kad mokiniams yra suteikta galimybė pasirinkti iš pakankamai didelio kiekio skirtingų formalųjį švietimą papildančių programų, kurios apima pučiamuosius, styginius, mušamuosius, klavišinius instrumentus bei dainavimą ir dailę. Pats pasiskirstymas tarp skirtingų programų taip pat yra gan panašus, nors net ir susumavus programas pagal kategorijas, populiariausia – dailės programa.

5 pav. Programos, kurias lanko moksleiviai Rietavo Mykolas Kleopas Oginskis meno mokykloje

Išsiaiškinus, kokias neformaliojo švietimo veiklas mokiniai lanko, kas daro įtaką jų pasirinkimui, galima pereiti prie verčių, kurias formuoja šios veiklos. Lietuvos vaikų ir jaunimo centro bei Mykolas Romeris universiteto tyrimo ataskaitoje (2017) teigiama, kad „daugeliui NVŠ yra suprantama tik kaip laiko praleidimo forma“. Siekiant išsiaiškinti, kaip Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos mokiniai vertina neformaliojo švietimo veiklas, tyrime buvo suformuluoti trys klausimai, kurie padėtų suprasti, ar mokiniai mato vertę asmenybės formavime dabar ir ateityje. Gauti rezultatai parodė, kad tik labai nedidelė dalis (6 proc.) mano, kad neformaliojo švietimo veiklos yra nenaudingos (žr. 6 pav.). Tuo tarpu, daugiau negu pusė apklaustųjų (53 proc.) pritaria, kad būreliai yra įdomaus laiko praleidimo forma. Kita vertus, trečdalis (32 proc.) respondentų šias patirtis supranta ne tik kaip laisvalaikį, bet kaip kompetencijų ugdymą, savęs pažinimą, naujų patirčių įgyjimą, kurie jiems bus naudingi ateityje.

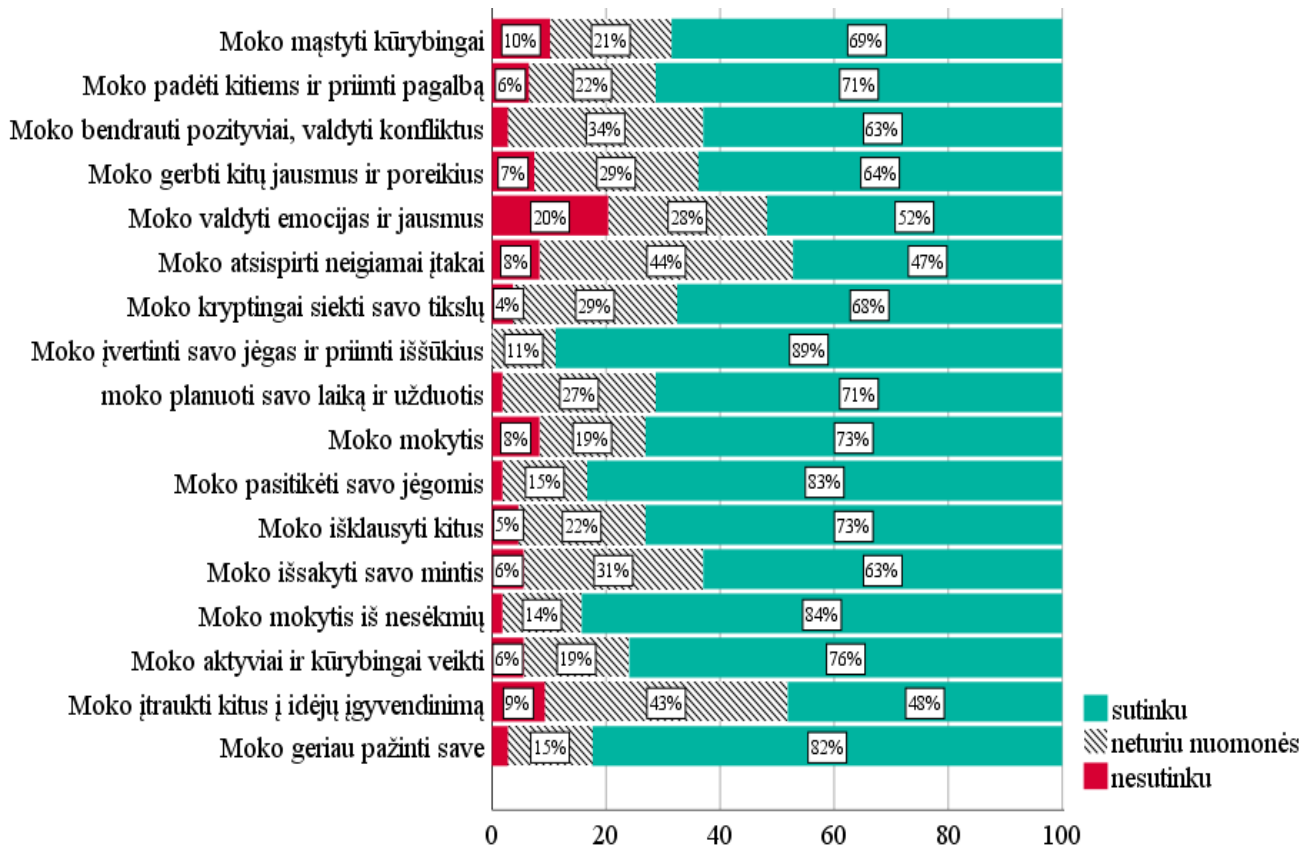

6 pav. Mokinių požiūris į būrelių naudingumą

Kaip jau galima suprasti, didžioji dalis respondentų neformaliojo švietimo veiklas vertina teigiamai. Mokiniai neformalųjį švietimą supranta ne tik kaip laiko praleidimo būdą, bet ir kaip galimybę užsiimti mėgstama veikla (76 proc.). Daugiau negu pusė respondentų (53 proc.) pritaria, kad būreliuose mokomasi dirbti komandoje. Mažesnė dalis apklaustųjų (43 proc.) pritaria teiginiui, kad neformalusis švietimas padeda pažinti veiklas, kurios galėtų tapti pomėgiais. Atsižvelgiant į tai, kad daugiau mokinių neformalųjį švietimą vertina kaip komandinį darbą, galima daryti prielaidą, kad organizuojamos veiklos dažniau būna skirtos grupėms negu individualiam savo pomėgių atradimui. Tai, kad trūksta individualios atsakomybės, patvirtina daugiau negu pusė respondentų (67 proc.), kurie mano, kad neformaliuosiuose užsiėmimuose nėra mokoma savarankiškai priimti sprendimus. Taigi, nors būrelius moksleiviai vertina teigiamai, mato papildomą vertę, požiūris yra gan paviršutiniškas. Ugdytiniai supranta, kad dalyvaudami neformaliojo švietimo veiklose gali užsiimti mėgstama veikla, praleisti laiką su draugais ir bendraminčiais, bet tik nedidelė dalis patirtis sieja su konkrečiu savęs tobulinimu ir ateities perspektyva.

Nors daugiau negu pusė respondentų mano, kad būreliai neturi įtakos jų mokymuisi priimti sprendimus, didžioji dalis (82 proc.) mano, kad lankydamiesi būreliuose jie mokosi geriau pažinti save (žr. 7 pav.). Pagrindinė priežastis, kodėl mokinių vertinimas išsiskiria, ta, kad pirmuoju atveju jie vertina asmenines patirtis, o antruoju tai, kaip supranta neformaliojo švietimo veiklas. Turėdami nesėkmingas arba kitokias patirtis, respondentai įžvelgia pagrindines naudas, kurias galima pasiimti iš popamokinės veiklos. Maždaug aštuoni iš dešimties apklaustųjų, neformalųjį vaikų švietimą supranta kaip galimybę išbandyti save kūrybinėje, sportinėje, visuomeninėje ir kt. veikloje. Jie pritaria teiginiam, kad būreliuose ar meno mokykloje jie mokosi įvertinti savo jėgas ir priimti juos pasitinkančius iššūkius (89

proc.). Tai galima sieti su įvairiais projektais bei atsiskaitymais, kurie suteikia galimybę mokiniui įsivertinti savo gebėjimus bei atrasti būdus, kurie padėtų pasiekti reikiamo rezultato. Priimti iššūkiai daugelį moko pasitikėti savo jėgomis (83 proc.) bei mokytis iš nesėkmių (84 proc.).

7 pav. Mokinių požiūris į tai, ko moko neformaliojo švietimo veiklos

Atlikus duomenų analizę (žr. 7 pav.) pastebėta, kad daugiau negu pusė respondentų neformalųjį švietimą vertina teigiamai dėl suteikiamos galimybės dirbti komandoje, išbandyti save kūrybinėje veikloje ir pan. Visgi, galima pastebėti vietų, kurias būtų galima tobulinti. Beveik pusė tyrime dalyvavusių respondentų (44 proc.) negalėjo pasakyti, ar neformalieji užsiėmimai moko atsispirti neigiamai įtakai. Tokių duomenų pasiskirstymą galima aiškinti tuo, kad neformaliojo švietimo teikėjai programose nėra numatę tiesioginės prevencinės veiklos. Žinoma, neformalusis švietimas pats iš savęs gali būti laikomas užimtumu, kuris mažina neprasmingai leidžiamą laiką, kuris gali tapti delinkventine veikla. Negana to, beveik tiek pat (43 proc.) respondentų negali pasakyti, ar neformaliosios veiklos moko įtraukti kitus į idėjų įgyvendinimą. Sunku pasakyti, ar užsiėmimai yra organizuojami taip, kad moksleiviams nėra suteikiama galimybė improvizuoti, ar įtakos turi patys ugdytiniai būreliuose atlikdami tik tas užduotis, kurios numatytos neformaliojo ugdymo planuose. Galiausiai, beveik pusė

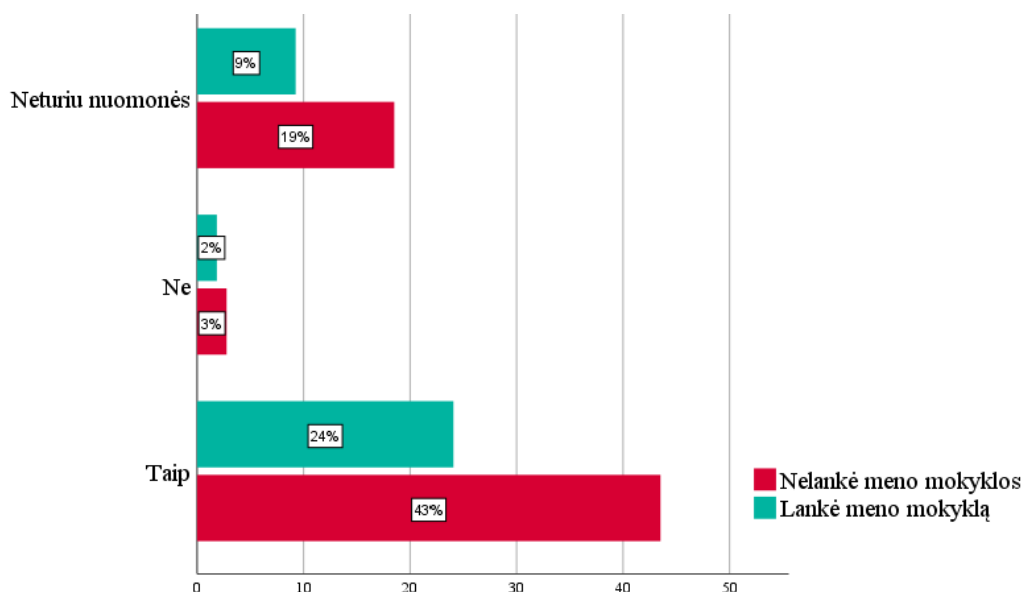
respondentų (20 proc. – nesutinka, 28 proc. neturi nuomonės) nėra tikri, kad popamokinės veiklos nėra susijusios su jausmų ir emocijų valdymu. Vaikų emocinė sveikata, pozityvus ugdymas yra vienas iš Neformaliojo švietimo principų, kuriais vadovaujantis turėtų būti rengiamos programos. Tai, kad net gi kas antras respondentas pasisako, kad šių dalykų išmokti per pasirenkamąjį ugdymą negalima (arba nėra įsitikinę, kad galima), rodo, kad veikloms trūksta individualaus palaikymo ar net gi santykio su vadovu. Analizuojant Z kartos bruožus, pastebėta, kad ši karta – be jautri, bet tuo pat metu uždara tiesioginiam kontaktui su suaugusiu žmogumi. Taigi, galima daryti prielaidą, kad mokytojas negeba sukurti tinkamos aplinkos, kurioje ugdytinis galėtų pasakyti, kaip jaučiasi.

Išsiaiškinus mokinių požiūrį į būrelių naudą gaunamą šiuo metu, svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, ar įgytas patirtis jie mato kaip naudingas ateityje. Viename iš anksčiau aptartų atvejų, tik trečdalis (32 proc.) respondentų teigė, kad konkretūs dalykai, kurių yra mokomasi neformaliojo švietimo įstaigose (pvz., smuikavimas, tekstų rašymas ir pan.), bus jiems naudingi. Gauti duomenys leidžia daryti prielaidą, kad didžioji dalis pasisakiusiųjų teigiamai – lankė meno mokyklą. Tokia prielaidą galima grįsti tuo, kad, baigus formalųjį švietimą papildančio ugdymo programą, yra suteikiamas programos baigimo pažymėjimas. Šis dokumentas dažnu atveju suteikia galimybę gauti papildomų balų stojant į meno krypties studijas aukštojoje mokykloje. Taigi, nors moksleivis gali nesieti savo gyvenimo su menais, konkretus dokumentas suteikia užtikrintumą, kad įgytos specialybės žinias būtų galima panaudoti ateityje. Siekiant pagrįsti arba paneigti šį teiginį, respondentai buvo padalinti į dvi grupes: tuos, kurie lankė ir tuos, kurie nelankė meno mokyklos (žr. 8 pav.).

1. Respondentai baigę meno mokyklą. Meno mokyklą lankė 35 proc. visų tyrime dalyvavusių respondentų. Daugiau negu pusė (24 proc.) pritaria teiginiui, kad lankomi būreliai bus naudingi ateityje. Tuo tarpu tik nedidelė dalis (2 proc.) įgytą išsilavinimą laiko nenaudingu. Gauti rezultatai leidžia manyti, kad meno mokyklos yra naudingos mokiniams ir pamokose organizuojamos veiklos atrodo prasmingos. Negana to, teigiamą vertinimą galima sieti su tuo, kad programos, kurias lankė ar lanko mokiniai, buvo pasirinktos remiantis asmeniniais mokinių poreikiais, savarankiškai.

2. Respondentai, kurie nelankė meno mokyklos. Šią grupę sudaro daugiau negu pusė visų tyrime dalyvavusių respondentų (65 proc.). Jų atsakymas siejamas ne su konkrečiais išmokimais, o asmenine branda bei kompetencijomis, kurias įgijo per bendradarbiavimą, savarankiškai atliekamas užduotis ir pan. Kaip ir pirmuoju atveju - didžioji dalis (43 proc.) mano, kad įgytos patirtys bus naudingos ateityje. Šis duomenų pasiskirstymas, leidžia daryti prielaidą, kad respondentai lankomus neformaliojo ugdymo dalykus pasirinko remiantis asmeniniais poreikiais.

Apžvelgus abi šias grupes, galima pastebėti, kad daugiau negu pusė respondentų (67 proc.) įgytas kompetencijas ar konkrečius įgūdžius vertina teigiamai ir tik keletas (5 proc.) šiose veiklose nemato prasmės.

8 pav. Mokinių požiūris į tai, ar lankomos veiklos bus naudingos ateityje (lyginami meno mokyklą lankę ir jos nelankę moksleiviai)

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima pateikti keletą išvalgų. Maždaug du trečdaliai respondentų yra susipažinę su Rietavo mieste organizuojamomis neformaliojo švietimo veiklomis bei mato prasmę jas lankyti, kadangi būreliuose įgytos patirtys gali būti naudingi ateityje. Visgi, šiuo metu moksleivių aktyvumas dalyvaujant būreliuose yra beveik dvigubai mažesnis, negu buvo anksčiau. Pagrindinės to priežastys: užimtumas, kuris atsiranda dėl didelio kiekio namų darbų, lokacija (būreliai vyksta kituose miestuose, todėl ne visi gali nuvykti į norimas veiklas), užsiėmimų laikas. Įdomu pastebėti tai, kad būreliai, kuriuos lankė, lanko ar norėtų lankyti moksleiviai – dažnu atveju susiję su sportine veikla. Anksčiau mokiniai dažniausiai lankydavo futbolą bei tinklinį, dabar – tinklinį, o norėtų lankyti su jėga susijusį sportą (mišrius kovos menus, savigyną, atletiką, ledo ritulį ir pan.). Tarp sportinių veiklų ir norimų lankyti būrelių, labai išsiskyrė darbo komandoje užsiėmimai. Pats norimų lankyti būrelių pasiskirstymas – labai įvairus. Pagrindinė problema, kuri galėtų kilti organizuojant norimas veiklas – per mažas įsitraukimas (dėl bendros nuomonės nebuvimo, pavienių atsakymų pateikimo).

Svarbu paminėti ir tai, kad maždaug trečdalis respondentų yra lankę arba šiuo metu lanko Rietavo Mykolo Kleopo Oginskio meno mokyklą. Populiariausios programos: dailė, fortepijonas bei chorinis dainavimas. Gauti rezultatai atskleidė, kad tiek meno mokyklą, tiek

kitus būrelius didžioji dalis moksleivių pasirinko savarankiškai. Tik nedidelei daliai apsispręsti padėjo tėvai bei draugai. Savo pasirinkimą maždaug du trečdaliai tyrime dalyvavusių moksleivių sieja su naudingumu. Lankydami būrelius, jie įdomiai praleidžia laiką, turi galimybę užsiimti mėgstama veikla, leidžia laiką su bendraminčiais, gali įvertinti savo jėgas. Visgi, tokį požiūrį galima laikyti kiek paviršutinišku, kadangi beveik pusė moksleivių nemano, kad būreliai teikia prevencinę veiklą, nesiima projektų (dėl asmeninių priežasčių, arba dėl to, kad nėra sudaroma galimybė), kuriuose galėtų prisiiimti lyderio poziciją, nemato, kad būtų mokoma valdyti emocijas ir jausmus. Taigi, galima pastebėti, kad neformaliojo švietimo veikla labiau suprantama kaip vieta, kurioje galima kažką išmokti bei praleisti laiką, o ne gilintis į savo bei bendraminčių jausmus ir emocijas.

IŠVADOS

1. Z karta yra pirmoji, kurios vertybes formavo informacinės ir komunikacinės technologijos bei išmanieji įrenginiai. Dėl tos priežasties, susiformavo globalūs, virtualioje erdvėje sprendimus greitai randantys žmonės.. Z kartos atstovams sunku sutelkti dėmesį į sudėtingesnes užduotis, reflektuoti tekstus, tiesiogiai komunikuoti ir klausytis kitų. Kita vertus, skaitmeniniame pasaulyje jie geba priimti svarbius sprendimus: turi puikiai išlavintą vizualinį mąstymą, kuris padeda lengvai rasti reikiamą informaciją, greitai perpranta naujausias informacines ir komunikacines technologijas, geba kurti kokybišką turinį socialiniuose tinkluose.

Noras būti matomu, dažnai siejamas su Z kartai būdingais infantilumu, nuolatiniu stresu bei jautrumu. Nėgana to, ši karta siejama su socialiniu autizmu, kuris pasireiškia per nemokėjimą adekvačiai tiesiogiai komunikuoti arba polinkiu į individualumą. Nors Z karta laikoma individualistiška, jiems reikalingi žmonės, kurie išklaustų, padėtų priimant sprendimus. Tai gali būti tėvai, arba kiti asmenys (pedagogai, kiti artimieji ir pan.), kurie pelnytų pagarbą dėl asmeninių pasiekimų ar savybių. Z karta sunkiai priima autoritetus, todėl iš pažiūros gali pasirodyti arogantiški ar nemandagūs. Kita vertus, jie tolerantiška karta, kuriai svarbus socialinis teisingumas. Internetinėje erdvėje jie atstovauja savo ir pažeidžiamų grupių pozicijas. Jie pasitikintys savimi, gebantys vienu metu atlikti daugiau negu vieną užduotį, todėl aktyviai reiškiasi internetinėse bendruomenėse.

2. Neformalusis vaikų švietimas – nuolat kintantis procesas: keitėsi ne tik sąvoka, bet ir samprata: anksčiau orientuotas į formaliuosius dalykus, švietimo poreikius, neformalusis vaikų švietimas keičiamas į individualių kompetencijų ugdymą. Vietos, kuriose gali būti vykdomas neformalusis švietimas: ikimokyklinio ugdymo mokyklos, neformaliosios vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančios mokyklos bei neformaliojo suaugusiųjų švietimo mokyklos. Vaikams organizuojamos veiklos: prevencinės programos, būreliai, pažintinės veiklos, neakivaizdinės mokyklos, formalųjį švietimą papildančios mokyklos (meno, muzikos, sporto ir kt.), stovyklos ir kt. Asmenys, galintys teikti neformaliojo vaikų švietimo paslaugas: pedagogai, amenys išklausę pedagoginių – psichologinių žinių kursą, baigę neformaliojo ugdymo kursus ir turintys tą patvirtinantys pažymėjimą. Vietos, kurios gali būti vykdomos veiklos apima neformaliojo vaikų švietimo mokyklas, formaliojo ugdymo mokyklas ir kitas organizacijas turinčias tam teisę.

3. Atlikus mokinių požiūrio į neformaliasias vaikų švietimo veiklas tyrimo rezultatų analizę, nustatyta, kad:

- didžioji dalis Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos moksleivių žino, kokios veiklos yra organizuojamos jų aplinkoje, tačiau tai neužtikrina didesnio lankomumo: šiuo metu mokiniai į neformaliojo vaikų švietimo veiklas yra įstraukę beveik perpus mažiau negu anksčiau;

- pagrindinės priežastys, kodėl mokiniai nustojo lankyti būrelius: mokymosi krūvis, neišvystyta infrastruktūra, nepatogus užsiėmimo laikas;

- būreliai, kurie labiausiai domina mokinius – daugiausiai susiję su sportine veikla. Šiuo metu veikiantys būreliai ne visai atitinka mokinių poreikius: pageidaujami būreliai sietini su jėgos sporto užsiėmimais arba orientuotais į darbą grupėse. Tai galima sieti su Z kartai būdingu pasitikėjimu savimi, noru save priskirti tam tikrai grupei ar visuomeniniu aktyvumu;

- didžioji dalis mokinių savarankiškai pasirinko juos dominančius būrelius ir tik kas penktas sprendimą priėmė pasitaręs su tėvais arba dėl to, kad pasiūlė draugai;

- tarp Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos moksleivių tik kas trečias šiuo metu lanko, arba jau baigė meno mokyklą. Populiariausios mokinių tarpe šios programos - dailės, fortepijono ir chorinio dainavimo;

- mokiniai neformalųjį švietimą renkasi dėl keleto priežasčių: galimybė išbandyti save naujose veiklose, užsiimti tuo, ką mėgsta, mokytis pažinti save. Daugiau negu pusė tyrime dalyvavusiųjų mano, kad būreliuose jie nėra individualiai atsakingi už problemų sprendimą, užduočių įgyvendinimą;

- **Tyrimo hipotezė**, kad organizuojamos neformaliojo švietimo veiklos atitinka Z kartos moksleivių poreikius, **iš dalies pasitvirtino**, nes būreliai, kuriuos renkasi Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos mokiniai, daugeliu atveju yra vertinami teigiamai.

REKOMENDACIJOS

Neformaliojo vaikų švietimo programų vadovams:

- Per būrelius organizuoti projektines veiklas. Darbas grupėse, atlieptų mokinių poreikius, kurie orientuoti į grupinio darbo poreikį. Negana to, paskirsčius juos grupėse pagal kompetencijas, būtų ugdomas ne tik komandinis darbas, bet ir atsakomybės jausmas, bei lyderystės įgūdžiai.

- Būreliuose akcentuoti susitikimo tikslą bei uždavinius. Tokiu būdu bus gilinamas mokinių supratimas apie neformaliojo vaikų švietimo principus, mokiniai įgytas patirtis galės lengviau sieti su konkrečiais įgūdžiais.

- Įtraukti mokinius į sprendimų priėmimą. Z kartos atstovai – kūrybiški, siekiantys laisvės, todėl galimybė priimti tam tikrus sprendimus, gali turėti teigiamą įtaką jų dalyvavimui neformaliojo švietimo užsiėmimuose.

- Ugdytiniais skirti individualaus laiko per užsiėmimus. Z kartos atstovai – individualistai, sprendimus linkę priimti savarankiškai. Mokiniai ne visada geba kokybiškai išreikšti savo poreikius didesnei auditorijai, todėl asmeninis dėmesys padės atpažinti vaiko išskirtinumus, bei kurs artimesnį, pasitikėjimu grįstą ryšį.

- Į neformaliojo švietimo procesą įtraukti informacines ir komunikacines technologijas. Mokiniais svarbi tolerancija socialiniams tinklams, todėl galimybė organizuoti parodą, komunikuoti, kurti turinį išmaniųjų įrenginių pagalba, suteiks mokiniams didesnę pasitenkinimą popamokiniu užimtumu.

Savivaldybėms:

- Organizuoti tyrimus, kurie padėtų išsiaiškinti mokinių poreikius. Išsiaiškinus, ko mokiniai nori, kombinuoti veiklas, kurios galėtų sudominti panašius pomėgius turinčius vaikus. Pavyzdžiui, tiems, kurie nori lankyti mišrius kovos menus, gali patikti savigynos, sunkiosios atletikos ir pan. užsiėmimai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. 2017 – 2018 ir 2018 – 2019 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai (2017). Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas_pagrindinis_ugdymas_spec/BUP%20%C4%AEsakymas%202017-2019%20m.pdf
2. Abramovich, G. (2015). *15 Mind-Blowing Stats About Generation Z*. Prieiga per internetą: <https://www.cmo.com/features/articles/2015/6/11/15-mind-blowing-stats-about-generation-z.html#gs.B3fwd1c>
3. Alanen, L. (2010). Taking children's rights seriously. *Childhood*, 17(1), 5–8, doi: 10.1177/0907568209361011
4. Aleknaitė – Bieliauskienė, R. (2009). Muzikos mokyklos ir bendruomenės sąveikos ypatumai globalizacijos iššūkius patiriančioje visuomenėje. *Socialinis darbas*, 8(2) 86-96. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/social-work/article/viewFile/1263/1211>
5. Baysal Berkup, S. (2014) Working With Generations X And Y In Generation Z Period: Management Of Different Generations In Business Life. *Mediterranean Journal of Social Science*, 5(19), 218-229, doi: 10.5901/mjss.2014.v5n19p218
6. Bakonis, E. (2017). *Ugdymo turinio kaita: kas lemia sėkmę?* Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/44.pdf>
7. Balevičienė, S., ir Paurienė, V. (2015). *STE(A)M neformalusis vaikų švietimas: problemos ir galimybės*. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/Neformalusis-vaiku-svietimas_2016%20Nr8.pdf
8. Buckingham, D. (2007). Childhood in the Age of Global Media. *Children's Geographies*, 5(1-2), 43-54, doi: 10.1080/14733280601108155}
9. Buckingham, D., ir Willet, R. (2006). Is there a digital generation? *Digital Generations eds*, Prieiga per internetą: https://is.muni.cz/el/1423/podzim2013/SOC573/um/Buckingham_-_Is_there_a_digital_generation.pdf
10. Codrington, G. (2008). *Detailed Introduction to Generational Theory Asia*. Prieiga per internetą: <http://ngkok.co.za/sinode2016/intro-generations.pdf>
11. *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*. Prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>

12. Damskis, O., Bukota, K., ir kt. (2015) *Lietuva. Švietimas Regionuose. Mokykla*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
13. *Daugiafunkciniai centrai. Tinklo veiklos apžvalga*. Prieiga per internetą: <http://daugiafunkciai.blogspot.com/2015/05/lietuvoje-veikiantys-daugiafunkciai.html>
14. *Daugiafunkčių centrų koncepcija* (2015). Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/20150310-DC_KONCEPCIJA.pdf/6b071deb-5a81-4f96-a0cc-ac19b44b4f57
15. *Dėl pasirinktų prevencinių programų* (2017). Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/doc00870620170829071530.pdf>
16. *Dėl švietimo ir mokslo ministro 2015 m. rugpjūčio 13 d. įsakymo Nr. V-895 „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos administruojamų aukštojo mokslo ir mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros politikos priemonių, prisidedančių prie prioritetinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumanios specializacijos) krypčių plėtojimo, jų prioritetų ir susijusių priemonių įgyvendinimo bendrojo veiksmų plano patvirtinimo“ pakeitimo* (2017). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/220d7351b82f11e7967a9645b537eb05>
17. Dorsey, J. (2015). *What do we know about the generation after millennials?* Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=4f16o9Q0XGE>
18. Dukynaitė, R. (2000). Gabiųjų mokymo problema pedagogikoje. *Acta pedagogica Vilnensia*, 7, 154-165, doi: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2000.07.9493>
19. Fromm, J. (2018) *The Gen Z Hierarchy of Needs and the Youth Mindsets*. Prieiga per internetą: <http://www.millennialmarketing.com/2018/01/the-gen-z-hierarchy-of-needs/>
20. *Geros mokyklos koncepcija* (2015). Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/web/lt/pedagogams/ugdymas/gera-mokykla>
21. Ghani, N., Mansor, M., ir Zakariya, K. *Patterns of Gen Zs' Leisure Time Behaviour and Their Needs towards Urban Recreational Park: A Review*. Prieiga per internetą: http://www.ipsas.upm.edu.my/dokumen/IISS_021_kidin.pdf
22. Gumuliauskienė, A. (2002). Moksleivių požiūris į mokyklos modernizavimą ir savo asmens suvokimas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 9, 217-227, doi: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2002.09.9556>
23. Yadav, GP., ir Rai, J. (2017). *The Generation Z and their Social Media Usage: A Review and a Research Outline*. *Global Journal of Enterprise Information System*, 9, doi: <https://doi.org/10.18311/gjeis/2017/15748>

24. Įstatymas dėl prioritetinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumanios specializacijos) krypčių ir jų prioritetų įgyvendinimo programos įgyvendinimo Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos valdymo srityje bendrojo veiksmy plano patvirtinimas (2016). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/16d811e012f711e6aa14e8b63147ee94>
25. Janavičiūtė, R. (2018). *Neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokinių raiškos analizė*. Prieiga per internetą: <http://www.svietimonaujienos.lt/neformaliojo-vaiku-svietimo-ir-formalujį-svietima-papildancio-ugdymo-mokyklu-kuriu-savininko-teises-ir-pareigas-igyvendina-savivaldybe-raiskos-analize/>
26. Jogan, S. K., ir Johnson, K. (2016). *Teaching strategies for today's college student*. Prieiga per internetą: <http://innovare.udec.cl/wp-content/uploads/2016/08/0719-7500.2016.2.pdf>
27. Jorg, M. (2017). *Introducing: Generation Z*. Prieiga per internetą: <https://www.engage.net/introducing-generation-z/#.XA12gmgzbIU>
28. Jovaiša, L. (1997). Ugdymo patrauklumas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 4, 154-159, Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.1997.04.9418>
29. Jovaiša, L. (1998). Universalus ugdymo problema. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 5, 33-44, doi: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.1998.05.9431>
30. Jucevičiūtė, A. (2016). *Z kartos Paauglio tapatumo raiška grafiniame dizaine: vaizdo ir teksto tyrimas* (magistro baigiamasis teorinis darbas). Prieiga per internetą: <https://vb.vda.lt/object/elaba:22546230/22546230.pdf>
31. Jučas, M., Lukšaitė, I., ir Merkys, V. (1988). *Lietuvos istorija Nuo seniausių laikų iki 1917 metų*. Vilnius: Mokslas.
32. K. Kardelis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas*. Kaunas, 2002
33. Kaunaitė, U., ir Valauskaitė, L. (2015). *Gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos (STEM) ugdymas ir populiarinimas: geriausios užsienio praktikos ir jų taikymas Lituvoje*. Prieiga per internetą: http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2015/10/STEM-ugdymo-populiarinimas_Un%C4%97-Kaunait%C4%97-ir-Laura-Valauskait%C4%97.pdf
34. Kožerniakina, V., ir Zablackė, R. (2009). *Universalūs daugiafunkciniai centrai*. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Universal%C5%ABs-daugiafunkciniai-centrai-Lietuvoje-2009-bir%C5%BEelis.pdf>

35. Kravale, M., ir Guseva, V. (2006). Informal education of youth and inclusive environment. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 16, 40-45, doi: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2006.16.9705>
36. Kučinskienė, R., ir Kučinskas, V. (2002). Jaunimo socialinės integracijos optimizavimas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 9, 316-325, doi: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2002.09.9567>
37. Lancaster, L. C. (2004). *When Generations Collide: How to Salove the Generational Puzzle at Work*. Prieiga per internetą: http://www.washingtonandco.com/pdf/when_generations_collide.pdf
38. Leskauskas, D., ir Tubelytė, E. (2015) *Vaikų bei paauglių hiperkineziniai sutrikimai ir jų gydymas psichostimuliuojamaisiais vaistais*. Prieiga per internetą: http://www.emedicina.lt/lt/zurnalai/psichiatrijos_aktualijos/psichiatrijos_aktualijos_2015/1/vaiku_bei_paaugliu_hiperkineziniai_sutrikimai_ir_ju_gydymas_psichostimuliuojamaisiais_vaistais.html
39. Levickaitė, R. (2010) Generations X, Y, Z: How Social Networks Form The Concept Of The World Without Borders (The Case Of Lithuania). *Taylor and Francis online*, 3(2), 170-183, doi: <https://doi.org/10.3846/limes.2010.17>
40. Li, L. (2015/2016). *Collaborative Me. Exolorative Study To Create Desirable Collaborative Experience For Generation Z In The Coming Workplace* (magistro baigiamasis darbas). Prieiga per internetą: https://www.politesi.polimi.it/bitstream/10589/132824/1/2017_04_Li.pdf.
41. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 38(1804).
42. *Lietuvių kalbos žodynas*. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=sistema&lns=-1&les=-1>
43. Lietuvos Respublikos Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, 66(1909).
44. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (1991). *Lietuvos aidas*, 153(0).
45. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 38(1804).
46. Lietuvos vaikų ir jaunimo centras (2013). *Neformaliojo švietimo poreikio ir vertinimo tyrimas. Tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą: https://lvjc.lt/media/files/Tyrimo_ataskaita.pdf
47. Lietuvos vaikų ir jaunimo centras, ir Mykolo Romerio universitetas (2017). *Neformaliojo švietimo patirčių įtaka asmens gerovei. Sutrumpinta tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą:

http://lvjc.lt/media/files/NV%C5%A0_patir%C4%8Di%C5%B3_%C4%AFtaka_asmens_gerovei.pdf

48. Lietuvos vaikų ir jaunimo centras. (2017) *Kaip išsirinkti vasaros stovyklą?* Prieiga per internetą: <https://lvjc.lt/naujiena/kaip-issirinkti-vasaros-stovykla/>
49. *Lifecourse Associates Website Resource Library. Generations in History.* Prieiga per internetą: [http://www.lifecourse.com/assets/files/gens_in_history\(1\).pdf](http://www.lifecourse.com/assets/files/gens_in_history(1).pdf)
50. *Lifecourse Associates: Progressive Generation.* Prieiga per internetą: <http://www.lifecourse.com/about/method/def/progressive-gen.html>
51. Mannheim, K. (1952). The Problem of Generations. *How the problem stands at the moment* (p. 276 – 320). Prieiga per internetą: <http://www.history.ucsb.edu/faculty/marcuse/classes/201/articles/27MannheimGenerations.pdf>
52. Martišauskienė, E. (1993). Ryškesnės auklėjimo per pamokas galimybės. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2, 133-141, doi: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.1993.02.9374>
53. Mehhan, M. (2016). *The Next Generation: What Matters To Gen We.* Prieiga per internetą: <https://www.forbes.com/sites/marymeehan/2016/08/11/the-next-generation-what-matters-to-gen-we/#7d92ce147350>
54. Miller, M. (2011) *Understanding Generation Z: The Facebook Generation.* Prieiga per internetą: <http://www.informit.com/articles/article.aspx?p=1753977>
55. Mohr, KAJ., ir Eric, S. (2017). Understanding Generation Z Students to Promote a Contemporary Learning Environment. *Journal on Empowering Teaching Excellence*, 1(1), 9, doi: 10.15142/T3M05T
56. *Neakivaizdinės mokyklos.* Prieiga per internetą: <https://www.emokykla.lt/neformalus/educacija/neakivaizdines-mokyklos>
57. *Neakivaizdinės mokyklos.* Prieiga per internetą: https://www.lmnsc.lt/neakivaizdines_mokyklos/
58. *Neakivaizdinės mokyklos.* Prieiga per internetą: <https://www.nmakademija.lt/ka-mes-veikiame/sekcijos/>
59. *Neformaliojo ugdymo programų aprašai.* Prieiga per internetą: http://www.mukis.lt/mod/sarasai/aprasai_nup/?&vk=29
60. Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija (2005). *Valstybės žinios*, 4(115).
61. *Neformalusis vaikų švietimas.* Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-neformalusis>
62. Oblinger, DG., ir Olinger, JL. (2005). *Educating the Net Generation.* Prieiga per internetą: <https://www.educause.edu/ir/library/PDF/pub7101.PDF>

63. Oh, E., ir Reeves, TC. (2008). Generational Differences. *Handbook of Research on Educational Communications and Technology*, 3(25), 295-303. Prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/6881/902a7f82d572abf1d3bc2a9bd94001288733.pdf>
64. Olsen, E. (2016). *A manifest from Generation Z*. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=CrX5O2XWHws>
65. Pakruojis „Atžalyno“ gimnazijos mokinių pažintinės ir kultūrinės, meninės, sportinės, projektinės veiklos organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas (2017). Prieiga per internetą: <http://atzalynas.net/uploads/Ugdymas/Planai%202017-2018/priedasNr.4.pdf>
66. *Patirtinio mokymo(si) strategija: mokymas(is) iš patirties ir per patirtį* (2015). Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/epale/en/node/11241>
67. Paurienė, L. (2012). *Neformaliojo ugdymo aktualijos*. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Neformaliojo-ugdymo-aktualijos-2012.1.pdf>
68. Paurienė, L., Čiužas, R., ir Kvieskienė, G. (2014). *Vaikų edukacija vasarą*. Prieiga per internetą: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/01/nf_Vaiku-edukacija-vasara-2.pdf
69. Paurienė, L., Vaičiūnaitė, D., ir Zablackė, R. (2015). *Prevenčinės programos, jų vieta mokyklos gyvenime*. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Previncin%C4%97s-programos-j%C5%B3-vieta-mokyklos-gyvenime.pdf>
70. Pečiuliauskienė, P., ir Dagys, Dž. (2016). Naujosios (Z) kartos mokinių fizikos eksperimentinė veikla: motyvacija ir tarpasmeninė sąveika. *Pedagogika*, 2, 110-123, doi: <http://dx.doi.org/10.15823/p.2016.24>
71. Petter, O. (2018). *Millennials set to be outnumbered by gen z within a year*. Prieiga per internetą: <https://www.independent.co.uk/life-style/millennials-gen-z-outnumbered-2019-global-population-demographic-bloomberg-a8502251.html>
72. Pires, C. (2017). *Analysis of How Companies Should Prepare to Recruit and Manage Generation Z* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: https://digitalcommons.bryant.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1021&context=honors_management
73. Premack, R. (2018). *Millennials love their brands, Gen Zs are terrified of college debt, and 6 other ways Gen Zs and millennials are totally different*. Prieiga per internetą: <https://www.businessinsider.com/gen-zs-habits-different-from-millennials-2018-6>

74. Purvaneckienė, G. (1991). Jaunimo laisvalaikio problemos. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 1, 149-158, doi: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.1991.01.9356>
75. Ramonienė, K., ir kt. (2012). *Lingvistikos terminų žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
76. Raudeliūnaitė, R. (2007). Nepamokinė veikla kaip sutrikusio regėjimo paauglių socialinių įgūdžių ugdymo veiksnys. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 19, 69-81, doi: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2007.19.7540>
77. Robertson, S. (2017). *Here's the Work Help Gen Z Really Needs From Its Parents*. Prieiga per internetą: <https://www.entrepreneur.com/article/295450>
78. Robertson, S. (2017). *Heres the Work Help Gen Z Really Needs from it's Parents*. Prieiga per internetą: <https://info.jkcp.com/blog/heres-the-work-help-gen-z-really-needs-from-its-parents-0>
79. Ruškus, J., Žvirdauskas, D., ir Stanišauskienė V. (2009). *Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai. Mokslo studija*. Prieiga per internetą: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/02/neformalusis_svietimas_nef.pdf
80. Saranienė, O. (2018). *Neformaliojo vaikų švietimo teikėjų veiklos kokybės išorinis vertinimas: pirmosios patirtys, įžvalgos ir rezultatai*. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2018/08/O.-Saranien%C4%97-NV%C5%A0-teik%C4%97j%C5%B3-veiklos-kokyb%C4%97s-i%C5%A1orinis-vertinimas.-Pirmosios-patirtys-%C4%AF%C5%BEvalgos-ir-rezultatai..pdf>
81. Schawbel, D. (2014). *Millennial Branding and Internships.com Release First Ever Study on High School Careers*. Prieiga per internetą: <http://millennialbranding.com/2014/high-school-careers-study>
82. Skirmantienė, J. (2013). Neformaliojo ugdymo svarba pozityviajai socializacijai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 7, 108-118, doi: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2013.0.1400>
83. Sparks & honey (2014). *Meet Generation Z, Forget Everything You Learned About Millennials*. Prieiga per internetą: <https://www.slideshare.net/sparksandhoney/generation-z-final-june-17>
84. Sprindžiūnas, A. (1998). Tolerancija: samprata ir ugdymo galimybės. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 5, 141-159, doi: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.1998.05.9439>
85. Stanišauskienė, V. (2015) Karjeros sprendimus lemiančių veiksmų dinamika kartų kaitos kontekste. *Tiltai*, 2, 1-20, doi: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v7i1i2.1097>
86. Strauss, W., ir Howe, N. (1992) *Generations The History of America's Future, 1584 to 2069*. United States of America. Prieiga per internetą:

https://archive.org/stream/GenerationsTheHistoryOfAmericasFuture1584To2069ByWilliamStraussNeilHowe/Generations+The+History+of+America%27s+Future%2C+1584+to+2069+by+William+Strauss+%26+Neil+Howe_djvu.txt

87. Stulpinas, T. (1997). Mokyklinis ugdymas – visybiškas vyksmas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 4, 144-153, doi: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.1997.04.9417>

88. Šiekštytė –Valkirienė, D. (2014). *Z karta: charakteristika, ypatumai. Kompetencijos socialiniame ugdyme: kaitos brėžtis. Pirma dalis*. Vilnius. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/2014_informacinis_leidinys+%281%29.pdf/24611ab5-5861-4b6f-a8b9-6c7b147093bf

89. [Targamadzė V., Z karta: charakteristika ir ugdymo metodologinės linkmės išvalga. Tiltai, 4, 95-104, doi: http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v68i4.952](#)

90. Targamadzė, V., ir kt. (2015). *Naujoji (Z) karta – prarastoji ar dar neatrastoji? Naujosios (Z) kartos vaiko mokymosi procesų esminių aspektų identifikavimas. Mokslo studija*. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/2015+Naujoji+Z+karta.pdf>

91. *Tarptautinis žodžių žodynas*. Prieiga per internetą: <http://www.zodziai.lt/>

92. Thakkar, B. (2015). *Generation Z*. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=Rbkid6zM8Zc>

93. The Center for Generation Kinetics, Dorsey, J. (2016). *iGEN's Political & Civil Outlook*. Prieiga per internetą: <https://genhq.com/wp-content/uploads/2016/02/iGen-Gen-Z-Political-Civic-Outlook-Research-White-Paper-c-2016-The-Center-for-Generational-Kinetics.pdf>

94. *The origins of the financial crisis. Crash course*. 2013. Prieiga per internetą: <https://www.economist.com/schools-brief/2013/09/07/crash-course>

95. Vaičekauskienė, S., ir Gražytė, A. (2017). *Gera mokykla: vizija ir realybė*. Prieiga per internetą: [https://www.smm.lt/uploads/documents/tyrimai_ir_analizes/Gera%20mokykla%20-%20vizija%20ir%20realyb%C4%97\(1\).pdf](https://www.smm.lt/uploads/documents/tyrimai_ir_analizes/Gera%20mokykla%20-%20vizija%20ir%20realyb%C4%97(1).pdf)

96. Vaikų ir jaunimo socializacijos programa (2010). *Valstybės žinios*, 123(6311).

97. *Vaikų kūrybiškumo ugdymas namuose, mokykloje ir popamokinėje veikloje. Teminio tyrimo ataskaita*. (2014). Vilnius.

98. Vaikų vasaros poilsio stovyklų bendrieji nuostatai (2006). *Valstybės žinios*, 39(1420).

99. Valstybinio audito ataskaita (2015). *Kaip organizuojamas neformalusis mokinių švietimas*. Prieiga per internetą: <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3301>
100. Vveingardt, J., ir Gulbovaitė, E. (2013) *Poreikių hierarchijos koncepcinis pagrindumas nacionaliniame vertybių kongruencijos kontekste*. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/261984256>
101. Willingham, DT. (2010). Have Technology and Multitasking Rewired How Students Learn? *American Educator*, 34, 23-28. Prieiga per internetą: <https://eric.ed.gov/?id=EJ889151>
102. Zmitra A. *Kaip dirbti su Z karta?* Prieiga per internetą: <https://www.pedagogas.lt/tinklarastis/straipsniai/kaip-dirbti-su-z-karta-32.html>

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo tema: Z kartos moksleivių dalyvavimas neformaliajame vaikų švietime.

Tyrimo tikslas. Darbo tikslas yra teoriškai ir empiriškai pagrįsti neformaliojo vaikų švietimo organizavimą Z kartos moksleiviams.

Uždaviniai:

1. Analizuojant mokslinę literatūrą, atskleisti Z kartai būdingus esminius bruožus.
2. Nagrinėjant neformaliojo švietimo dokumentus ir tyrimus, aptarti neformaliojo vaikų švietimo padėtį Lietuvoje.
3. Ištirti Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos mokinių požiūrį į neformaliojo vaikų švietimo organizavimą.

Tiriamieji. Tyrime dalyvavo Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos mokiniai, kuriems yra daugiau negu 16 metų. Respondentų skaičius – 108 mokiniai.

Tyrimo metodika. Renkant ir apdorojant tyrimo duomenis magistro baigiamajame darbe buvo naudoti šie metodai:

- Mokslinės literatūros analizė;
- Dokumentų analizė;
- Anketinė mokinių apklausa;
- Tyrimu gautų duomenų interpretacinė analizė.

Tyrimo rezultatai. Tyrimu nustatyta, kad didžioji dalis Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos moksleivių žino, kokios veiklos yra organizuojamos jų aplinkoje, tačiau įsitraukimas į neformaliojo vaikų švietimo veiklas yra gan vangus. Priežastys, kodėl mokiniai nelanko būrelių: mokymosi krūvis, neišvystyta infrastruktūra, nepatogus užsiėmimo laikas, mokiniams trūksta veiklų, kurios atlieptų jų poreikius. Tyrimo hipotezė, kad organizuojamos neformaliojo švietimo veiklos atitinka Z kartos moksleivių poreikius, išanalizavus gautus duomenis, iš dalies pasitvirtino, nes būreliai, kuriuos renkasi Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos mokiniai, daugeliu atveju yra vertinami teigiamai. Mokiniai neformalusis vaikų švietimas atrodo įdomus dėl galimybės išbandyti save naujose veiklose, užsiimti tuo, ką mėgsta, mokytis pažinti save.

Raktiniai žodžiai: neformalusis vaikų švietimas, Z karta, mokymasis.

SUMMARY

Title of the work: Participation of Z-generation students in non-formal education of children.

The aim of the work: The purpose of the work is theoretical and empirical substantiate organization of the non-formal education of children for pupils of the Z generation.

The tasks of the work:

1. Analyzing scientific literature, revealing the essential features of Z-generation.
2. Investigating non-formal education documents and studies, discuss the situation of non-formal education of children in Lithuania.
3. Investigate the attitude of Rietavas Laurynas Ivinskis Gymnasium pupils on the organization of non-formal education of children.

Respondents. The study was attended by students from the Rietavas Laurynas Ivinskis Gymnasium, who are over 16 years old. The number of respondents is 108 students.

Methodology of research. The following methods were used to collect and process the study data in the master's thesis:

- Scientific literature analysis;
- Document analysis;
- Questionnaire survey of pupils;
- Interpretative analysis of data obtained from the research.

Results of research. The study found that most students in the Rietavas Laurynas Ivinskis Gymnasium know what activities are organized in their environment, but engagement in non-formal education activities in children is sluggish. Reasons why students do not attend classes: learning load, underdeveloped infrastructure, inconvenient time for engagement, lack of activities that meet student's needs. The research hypothesis that the non-formal education activities satisfy the needs of the Z generation, was proved in part, because the non-formal activities selected by the students are evaluated positively in many cases. Non-formal education of children seems interesting because of the possibility to test themselves in new activities, do what they like, learn to learn themselves.

Keywords: non-formal education of children, generation Z, learning.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

ANKETA

Mielas (-a) moksleivi (-e),

Esu Mykolo Romerio universiteto studentė. Rengiu baigiamąjį magistro darbą, kurio tikslas – išsiaiškinti Tavo požiūrį į prasmingo laisvalaikio leidimo formas. Tavo nuomonė man – labai svarbi, nes ji padės atskleisti neformaliojo ugdymo situaciją Rietavo savivaldybėje. Anketa yra anoniminė, todėl nereikia nurodyti vardo bei pavardės.

Ačiū ir sėkmės!

1. Kokius būrelius gali lankyti Rietave? (<i>Varnele pažymėk atsakymus, kurie tau atrodo teisingi. Gali pasirinkti daugiau negu vieną tinkamą atsakymo variantą</i>)	
1.1. Šokio būreliai	
1.2. Meno būreliai (kur gali kurti įvairius suvenyrus, papuošalus, tapyti, dirbti moliu, velti vilną ir t.t.)	
1.3. Socialinio emocinio raštingumo	
1.4. Stalo teniso	
1.5. Tinklinio	
1.6. Jodinėjimo	
1.7. Teatro	
1.8. Futbolo	
1.9. Sportinių žaidimų	
1.10. Skautus	
1.11. Šaulius	
1.12. <i>Kita (rašyk savo variantus)</i>	

2. Kokius būrelius lankai arba lankei anksčiau? (<i>Įrašyk tinkamus variantus</i>)	
2.1. Kokius būrelius lankai dabar?	2.2. Kokius būrelius lankei anksčiau?

3. Ar lankai arba anksčiau lankei Rietavo Mykolo Kleopo Oginskio meno mokyklą? (<i>Varnele pažymėk vieną teisingą atsakymą</i>)	
3.1. Taip ☐	3.2. Ne ☐

4. Jeigu į trečią klausimą atsakei TAIP, įvardink, kokią programą lankei. Jeigu meno mokyklos nelankei, šį klausimą praleisk. (<i>Varnele pažymėk tau tinkamą atsakymo variantą ar variantus</i>) Klausimo tęsinys kitame puslapyje>	
4.1. Chorinio dainavimo	
4.2. Akordeono	
4.3. Fortepijono	
4.4. Dailės	

TĘSINYS: Jeigu į trečią klausimą atsakei TAIP, įvardink, kokią programą lankei. Jeigu meno mokyklos nelankei, šį klausimą praleisk. (Varnele pažymėk tau tinkamą atsakymo variantą ar variantus)

4.5. Kanklių

4.6. Kitų pučiamųjų

4.7. Klarneto

4.8. Klasikinės gitaros

4.9. Saksofono

4.10. Smuiko

4.11. Solinio dainavimo

4.12. Trimito

4.13. Trombono

Kita (Įrašyk, jeigu kažką praleidau)

5. Kas Tave paskatino pasirinkti būrelį ar kitą popamokinę veiklą? (Varnele pažymėk tau tinkamus teiginius. Gali pasirinkti daugiau negu vieną atsakymo variantą)

5.1. Mane patį domino ši (-ios) veikla (-os)

5.2. Paskatino tėvai

5.3. Norėjau lankyti, kadangi ten eina ir mano draugai

5.4. Geras vadovas

5.5. Lengva derinti su pamokų tvarkaraščiu

5.6. Būrelių nelankau

6. Kaip manai, kuo Tau naudingi būreliai? (Varnele pažymėk tau tinkamus teiginius. Gali pasirinkti daugiau negu vieną atsakymo variantą)

6.1. Mokausi dirbti komandoje

6.2. Mokausi savarankiškai priimti sprendimus

6.3. Užsiimu mėgstama veikla

6.4. Mokausi dalykų, kurie man bus naudingi ateityje

6.5. Dalyvauju renginiuose, parodose, parodydamas, ko išmokau

6.6. Susipažįstu su naujais žmonėmis, mokausi juos išklausti, priimti jų nuomonę

6.7. Mokausi pažinti save, kad suprasčiau, kas man sekasi ir ką patinka veikti

6.8. Įdomiai leidžiu laiką po pamokų

6.9. Manau, kad būreliai nėra naudingi

Kita (Jeigu kažką praleidau, papildyk)

7. Jeigu nelankei būrelių arba lankei ne visus norimus, įvardink priežastis. (Varnele pažymėk tau tinkamus teiginius. Gali pasirinkti daugiau negu vieną atsakymo variantą)

7.1. Didelis mokymosi krūvis mokykloje, nelieta laiko būreliams

7.2. Nenoriu dalyvauti

7.3. Per didelis atstumas iki vietos, kurioje vyksta būrelis

7.4. Draugai lanko kitus būrelius, nenoriu eiti vienas

7.5. Atrodo, kad bus neįdomu

7.6. Sunku išsirinkti, kurį būrelį noriu lankyti

7.7. Nepatogus užsiėmimo laikas, sudėtinga derinti su kitomis veiklomis

7.8. Tėvai nenori, kad lankyčiau

7.9. Būrelis (-iai), kuriuos noriu lankyti yra per brangus (-ūs)

7.10. Mano mieste nėra tokių būrelių, kuriuos norėčiau lankyti

7.11. Užsiėmimus veda neįdomus vadovas

Kita (Jeigu kažką praleidau, papildyk)

8. Jeigu galėtum pasirinkti bet kokį būrelį, užsiėmimą ar kitą popamokinę veiklą, kas tai būtų? (Įvardink bent 1 Tave dominančią sritį)

9. Žemiau pateikta 17 teiginių. Įvertink kiekvieną pasirinkdamas labiausiai tinkamą teiginį (Sutinku, Neturiu nuomonės ar Nesutinku) ir pažymėk jį varnele.

Būreliai/Meno mokykla/Veiklos po pamokų moko...	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku
9.1. geriau pažinti save			
9.2. įvertinti savo jėgas ir priimti iššūkius			
9.3. kryptingai siekti savo tikslų			
9.4. atsispirti neigiamai įtakai ir laikytis duoto žodžio			
9.5. valdyti emocijas ir jausmus			
9.6. gerbti kitų jausmus, poreikius ir įsitikinimus			
9.7. bendrauti pozityviai, valdyti konfliktus			
9.8. padėti kitiems ir priimti pagalbą			
9.9. mąstyti kūrybingai			
9.10. įtraukti kitus į idėjų įgyvendinimą			
9.11. aktyviai ir kūrybingai veikti			
9.12. mokytis iš nesėkmių			
9.13. išsakyti mintis			
9.14. išklaudyti kitų			
9.15. pasitikėti savo jėgomis			
9.16. mokytis			
9.17. planuoti savo laiką ir užduotis			

10. Kaip manai, ar Tavo lankyti/lankomi būreliai Tau bus naudingi ateityje? (Varnele pažymėk vieną teisingą atsakymą)

10.1. Taip 10.2. Ne 10.3. Neturiu nuomonės

11. Nurodyk savo lytį

Mergina Vaikinas

1. Kurioje klasėje mokaisi?

9 10 11 12

AČIŪ už anketai skirtą laiką!